Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

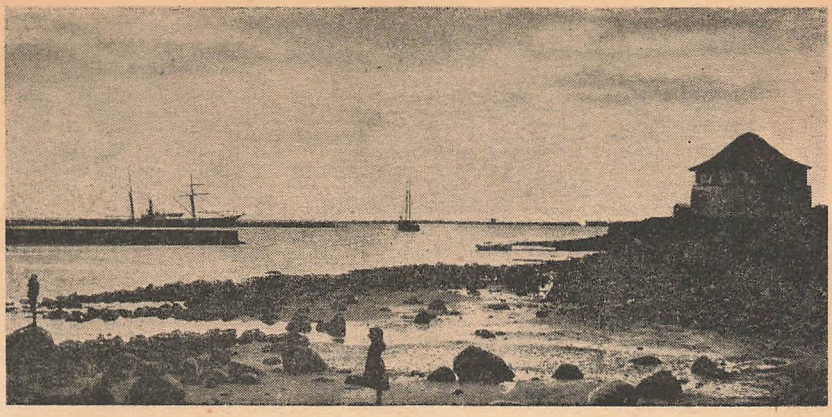
Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

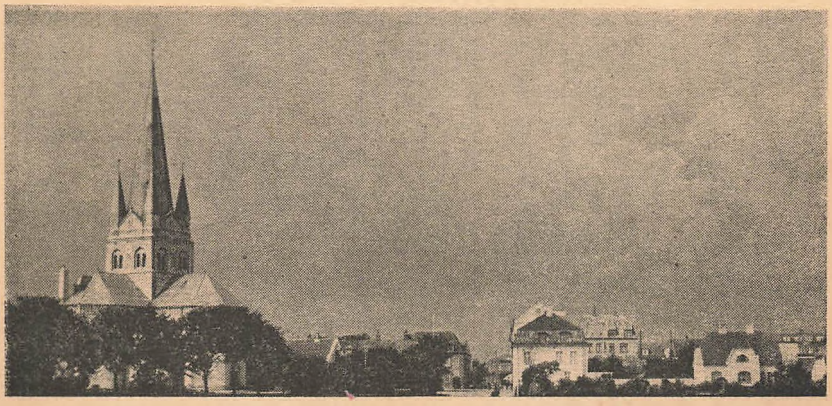
FRA FLADSTRAND TIL FREDERIKSHAVN

◆

NOGLE SLÆGTSERINDRINGER
HØRT OG SET

◆

AF KGL. TRANSLATØR OTTO J. HAMMERICH

FRA FLADSTRAND TIL FREDERIKSHAVN

Nogle Slægtserindringer — Hørt og set

Af kgl. Translatør
OTTO J. HAMMERICH

FREDERIKSHAVN
VOGELIUS' BOGTRYKKERI
1932

FREDERIKSHAVN, Byen ved Havet, Danmarks nordlige Dør ud til Omverdenen, er endnu en ung Købstad. En frisk Brise fra Kattegat blæser ned ad den lange Hovedgade, der fra Raadhuset fører — med en Drejning mod Øst — ned til Havnen eller lige ud imod Syd til Sæbyvejen, ud i den storslaaede Omegn.

Saadan maatte Byen blive, langstrakt med korte Gader, begrænsede paa den ene Side af Havet og paa den anden af Jernbanelinierne.

Det er en udpræget Søfartens og Fiskeriets By. Havnen og det Liv, som rører sig der, er det dominerende. To lange Moler, der indhegner et lille Stykke Kattegat, har man bygget af mange Skibsladninger Sten, hentede fra Øgruppen Hirtsholmene; yderst ude nærmer Molerne sig hinanden og danner Havnens Indløb, og Søfolk og Fiskere er glade, naar de i Storm og Uvejr kan slippe ind i Havnen; da er Faren forbi.

Mange Fiskerfartøjer hører nu hjemme i Frederikshavn; de sejler langt ud i Kattegat; nogle passerer Skagen og søger Fangst i Skagerak og Vesterhavet. Det er især Rødspættefangst, det gælder, og i flere Uger kan de fiske derude og holde Fangsten frisk i Dammen, det store Rum midtskibs, hvor Vandet stadig fornyes gennem Huller i Skibsbunden.

Det er et pragtfuldt Syn en Dag med stiv østlig Kuling at se Fiskerkutterne komme brasende ind i Flok gennem Yderhavnen; og Kutterne er gode, søgaaende Dæksfartøjer, som det ved ihærdige Bestræbelser lykkedes at skaffe til Veje, og aarlige Kapsejladser støttede Bestræbelsen, saa Havfiskeriet nu er Livsunderhold for en stor Fiskerbefolkning, der før var henvist til Fangst fra aabne Baade.

De kendte Konsulater: Kall, Cloos og Thorsøe, har i en Aarrække gennem Byens Udviklingsperiode været Raadgivere for de søfarende og en Støtte for Fiskerne.

* * *

Byens Udvikling tog Fart efter 1871, da Vendsysselbanen aabnedes, og Frederikshavn er nu Knudepunkt for Jernbanetrafikken i Vendsyssel; og saa fulgte Slag i Slag alt det, der løftede den lille Havneby op af Smaabyernes Række og gjorde den til en meget betydende Købstad.

Byens Opland blev større, og driftige og handledygtige Mænd forstod at knytte Baandet fast mellem By og Opland. Fiskefangsten kunde nu afsættes; den imponerende Havn anlagdes; nye Dampskibsforbindelser knyttedes; den store Fiskerflaade skabtes, og betydelige Fiskeeksportvirksomheder gjorde Byen til Hjemsted for Fiskehandel og Fiskeeksport i stor Stil. Det store Skibsværft med Flyde- og Tørdokker anlagdes, og Svitzers Bjergningsdampere er stadig stationerede i Havnen.

„Frederikshavns Skibsværft" har repareret Skibe fra Alverdens Lande og bygget Fartøjer, der har pløjet alle Verdenshavene. Fra Havnen stævner vore Fiskerkuttere mod England, ja Island; frederikshavnske Baadmotorer snurrer ved de fjerneste Kyster. Frederikshavn er Omstigningsstedet for Rejsende fra Norge og Sverrig; Stationens Navn findes saavel i det internationale Sovevognsselskabs Køreplaner som i Kursbuchs Lister." Saaledes hilser Folketingsmand H. F. Ulrichsen Byen, hvis Repræsentant paa Tinge han i sin Tid var.

Bag alt dette nye, halvt skjult af Værftsbygninger og Pakhuse, ligger Byens mærkeligste Bygning og eneste historiske Seværdighed, det runde Krudttaarn, den sidste Levning af Citadellet Fladstrand, der med Alvor fortæller om de usikre Tider, da Byen med sin Ankerplads var en Udfaldsport mod Fjenden, og da Tordenskjold her samlede sine Skibe. Gennem Tiderne har det med sine Kampestens-Mure staaet som et Udtryk for Fortidens Villie til at tage Kampen op for Rigets Velfærd og Forsvar.

Dog endnu staar ogsaa den gamle Kommandantbolig; men den har skiftet Karakter, idet den nu er indrettet til Kontorer for de kommunale Myndigheder.

Men forøvrigt sløjfedes Fæstningen; Volde og Porte forsvandt, og paa Fæstningsterrænet rejstes 1892 den nye Kirke, en anselig Bygning, opført af Fakse Kalksten i romansk Stil som en Korskirke med fire lige lange Korsarme og et højt Taarn med Spir. Det er ved Statens, Kommunens og private Folks forenede Kræfter, at Bygningen rejstes, hvad de tidligere Slægter forgæves havde forsøgt.

Om Havn og Banegaard, den sydlige Del af Byen, er Forretningskvarteret vokset op; der ligger Hotellerne, og der er Byens Centrum nu. Den nordlige Bydel med sine Torve, Nytorv og Gammeltorv, og med *Vestergade* og Storegade og Forsamlingshuset, det gamle Hotel

du Nord, minder endnu stærkt om den gamle By, og ned til Stranden fører de hyggelige Smaagader med Husene fra vore Bedsteforældres Dage, det gamle Fiskerkvarter, man har kaldet *„det maleriske Frederikshavn"*.

Her i Nordbyen overfor Raadhuset grundlagdes for snart 80 Aar siden *„Frederikshavns Avis"*, Vendsyssels næstældste Blad. Grundlæggeren, *Michael Vogelius,* efterfulgtes 1886 af Sønnen *Rudolf Vogelius,* der 1917 overdrog Redaktionen til sin Søn, *Aage Vogelius,* det er altsaa Repræsentanten for tredie Generation, der er Bladets Leder. *„Frederikshavns Avis"* har haft stor Betydning for Byen og Egnen i kommerciel, kommunal og politisk Henseende, og Grundlæggeren fik som Folketingsmand Lejlighed til ved fortrinlige, saglige Indlæg at støtte Byens Interesser, ja, gennem Jernbaneforhandlingerne hele Vendsyssels.

Redaktør Aage Vogelius skrev, da Avisen fejrede sit 75 Aars Jubilæum, paa Bladets første Side:

> „Nu som før vil „Frederikshavns Avis" blive ledet i frisindet, konservativ Aand for Bevarelsen af den enkeltes personlige Frihed og den enkeltes Selvstændighed i saa vidt Maal, som Hensynet til Samfundet tillader det."

Blanke Vaaben har de skiftende Redaktører benyttet i Kampen mod politiske Modstandere, og derfor har de kæmpende „mellem Slagene" kunnet veksle Hilsen og Haandtryk.

Den, der engang skal skrive Byens Historie, vil i „Frederikshavns Avis" finde en righoldig Kilde at øse af.

Paa sund og god Maade har Byen udviklet sig fra Fiskerlejet *Fladstrand* til Købstaden *Frederikshavn.* Flere Gange har Sorg og Bekymring nedtynget Befolkningen, særlig i Koleraaaret 1853 og Krigsaaret 1864, men frejdigt rejste den sig igen.

Paa de følgende Blade har jeg — samtidig med Nedskrivningen af nogle Slægtserindringer — forsøgt at give et lille Bidrag til Byens Historie fra gamle Dage indtil det store Vendepunkt i Aaret 1871.

Fladstrand.

I Vendsyssel, Horns Herred, under den 57. nordl. Breddegrad paa det fuldstændige flade Terræn mellem Kattegat og en til Dels skovklædt Bakkerække, laa der i 16. Aarhundrede nogle straatækte og teglhængte Huse, og det var Fiskerlejet og Landsbyen *Fladstrand.* I kirkelig Henseende hørte den til Flade Sogn og deraf det oprindelige Navn „Fladestrand". Der var jordløse Fiskerhuse og matrikulerede Bønderhuse, og Beboerne var Fæstere under Herregaarden *Knivholt,* en halv Mils Vej Vester paa.

Efterhaanden voksede Landsbyen paa Grund af det rige Fiskeri og ved Skibsfart især paa Norge og København. Skuder kom og gik, og fra tidligt Foraar til langt ud paa Efteraaret prægedes Byen og Egnen af de farende Søfolk. Der udførtes: Fisk, Korn og Fedevarer,

og indførtes: Tømmer, Jern, Hør, Hamp og Salt. Nogen egentlig Havn i moderne Forstand med Moler og Kajanlæg var der ikke, men en god Ankerplads, beskyttet af Stenrevene og Smaaøerne udenfor Byen i nordøstlig Retning.

Der var lang Vej op til den højtliggende Flade Kirke, men i Aaret 1686 udvirkedes hos Chr. d. 5., at der maatte bygges en Kirke i Fladstrand, og den indviedes 1690. Det var „den gamle Kirke" paa den nordlige Side af Byen ved Kirkegaarden; nu bruges den til Ligkapel. Den er uden Taarn og bestaar af et Langhus i Øst og Vest, opført af Mursten og Bindingsværk; ingen Hvælvinger kupler sig opad; Loftet er fladt, Vinduerne er smaa, og de findes kun paa den søndre Side, saa der er halvmørkt i Kirken; paa Kirkegaarden staar en Klokkestabel. Men selv om Kirkebygningen er nok saa tarvelig, saa har dog Fladstrand faaet sit eget Gudshus og er nu Anneks til Flade indtil 1812, da den faar sin egen Præst.

Fladstrand faar Fæstning.

Et nyt Blad i Byens Historie beretter, at Fladstrand faar Fæstning. Den danske Majestæt regerede den Gang over Danmark og Norge; Forholdet til Sverrig var i Reglen fjendtligt, og her i Fladstrand var et godt Overfartssted til Norge og en Udfaldsport mod Sverrig. Allerede 1675 byggedes der 2 Skanser, „de tvende Redouter", en paa den nordlige og en paa den sydlige Side af Havnen; „Nordre — og Søndre — Batteri", sagde man senere; i begge var der Kasernebygninger.

Saa planlagde Militæringeniøren Oberst *Anthon Coucheron* „Citadellet Fladstrand". Det bestod af det endnu staaende runde Taarn, Byens mærkeligste Bygning, „Det hvide Krudttaarn med den røde Hat". Taarnet var omgivet af en Mur med en Fæstningsport paa Landsiden; det opførtes af Kampesten og indrettedes til Batteri med 6 eller 8 Kanoner paa Platformen foroven, og i Etagen nedenunder var der Ammunitionskamre, og ud mod Havet var en stensat Mur med tung Port, hvorigennem Baade kunde passere til Udskibning af Mandskab og Heste; en Bygning ved Siden af Taarnet afgav Plads til Vagtmandskabet. Lignende Taarne findes paa Munkholm, *Griffenfelds* Fængsel, og paa *Christiansø*. Saa blev Hornværket anlagt med Kaserne og to Arsenalbygninger. Gennem en svært bygget Port i den ydre Vold kom man fra Byen ind i Fæstningen. Portfløjene var tunge og jernbeslaaede; paa begge Sider strakte der sig Grave; Volde med Bastioner forbandt Hornværket med Citadellet. Kommandanten, der havde boet i Citadellet, fik nu Bolig i Hornværket. Da saa Skanserne paa *Deget*, den lille Ø $^1/_4$ Mils Vej ud for Byen, „Redouten Deget", var anlagte i Aaret 1712, havde Fæstningen naaet sin højeste Udvikling, og nu kom Manden, der kunde bruge den, nemlig *Tordenskjold*. Han benyttede Fladstrand fra 1712—17 som Flaadebasis for sine Angreb paa Svenskerne. Herfra foretog han Angrebet paa Dynekilen, og i

Begyndelsen af Maj 1717 vrimlede Farvandet ud for Fladstrand og Øgruppen Hirtsholmene af hans Sejlere, da han forberedte Angrebet paa Gøteborg; fra Fladstrand holdt han stadig Forbindelsen med Norge vedlige og førte sine svenske Priser herned.

1719 var Kong Frederik d. 4. Gæst her, da han over Fladstrand tog til Kristiania for at sætte et Angreb i Værk ind over den svenske Grænse i Båhus Len.

Tordenskjold og hans Officerer synes at have besøgt Egnens Herremænd, naar Tid og Omstændigheder tillod det. Der gaar saaledes Sagn om, at han under et Besøg paa Herregaarden Høgholt i Hørmested Sogn skød til Maals efter Vejrhanen paa Taarnet.

Tordenskjolds Skanser paa Deget staar endnu, og Hirtsholmen bevarer den mundtlige Overlevering om hans Besøg.

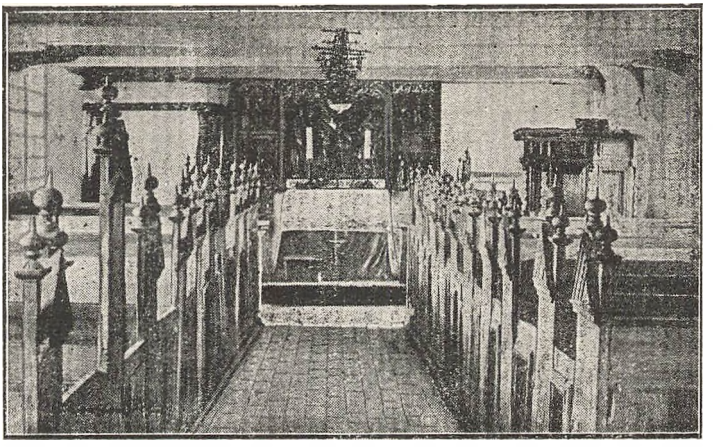
Hirtsholmene.

Hirtsholmen er den største af den Gruppe Smaaøer, Aflejringer fra Istiden, der under det fælles Navn „Hirtsholmene" ligger i ca. 1 Mils Afstand N. O. for Fladstrand; først *Kølpen,* saa *Hirtsholmen* med Græsholmen og flere andre, af Areal ca. 41 Tdr. Land.

Hirtsholmen er et Stenrev uden Strand, kun hist og her dækket af et tyndt Muldlag. „Befindes at være en omflydt Holm foruden Agerjord og Engbund, liggendes paa en Stenref ud i Stranden en Sømil fra Fladstrand; derhos en anden lille Holm, hvorpaa kan græsse 6 Køer, som sker med stor Besværing, saa at Kvæget skal føres derdid med Baade eller at svømmes; haver ej heller videre Kvæg paa det hele Land." (Matr. fra 1688).

Fra gammel Tid hørte Øerne til *Elling Sogn,* Nord for Fladstrand, men i Aaret 1634 gav Chr. d. 4. Ejeren, Otte Skeel til Bangsbo, Tilladelse til at opføre en Kirke paa Øen, da Sejladsen var farlig til Elling, især ved Efteraars- og Vintertid, og det hændte, „at Folk fandt Druknedøden derved", og i et gammelt Haandskrift finder man følgende:

„6. Decbr. 1602 druknede Hr. *Laurids Marthinsen* i Elling udenfor Aalbæk, der med flere Godtfolk vilde fare ud til Holmen". Kongens Brev til Otte Skeel lyder i Uddrag saaledes: (Jydsk Historie og Topografi 4. R., 4. B., 2. Hæfte). „Christian den Fjerde gør alle vitterligt, at eftersom elskelige Hr. Otte Skeel til Hammelmose, Ridder, vor Mand og Embedsmand paa vort Slot Aalborghus underdanigst hos os haver ladet andrage, hvorledes *Hirsholms* Ø's Indvaanere tit og ofte er bleven forsømt udi deres Saligheds Sag, og desformedelst Præsten udi Elling ikke saa snart haver kunnet komme over Vandet til dem, som det sig haver burdet, som og er tit og ofte smaa Børn hendøde uden Daaben og somme andre uden det højværdige Sakramentes, Vor Herris Jesu Christi Legeme og Blods Meddelelse, og somme er standne over Jorden ubegravne i nogle Uger med megen Ubelejlighed, som Thingsvidnerne, som derom gangne ere, omfor-

Kirken paa Hirtsholmene.

melde, da, saadant herefter fore at komme, have vi naadigst bevilget fornævnte Hr. Otte Skeel og med dette vort aabne Brev under, bevilger og tillader, at han maa lade bygge en Kirke paa foreskrevne Ø, til hvilken en bosiddendes Præst paa samme Ø maa beskikkes efter Ordinansen, og skal samme Præst, foruden hvis forbemeldte Hr. Otte Skeel hannem selv giver og tilligger, nyde hvis Præsteretlighed paa samme Ø kan falde og ellers i alle Maader som en retsindig Guds Ords Tjener sig forholde efter Ordinansen og vor Forordning.

Frederichsborg, 28. October 1634.

Christian".

Der synes imidlertid at være hengaaet 6 Aar, inden den lille Kirke kunde blive rejst, og Grunden dertil maa søges i, at Otte Skeel døde i Slutningen af Aaret 1634, og at hans efterlevende Enke, Fru Birgitte Lindenow, i de følgende Aar blev ramt af store Sorger; men 1641 tages der fat paa Kirkens Bygning, og i „Danske Atlas" hedder det: „Ved 1641 skal Kirken være bleven færdig, og fra den Tid af har Landet været et særskilt Kirkesogn og haft sin egen Præst og Degn".

Øens første Præst var Hr. *Peder Andersen Knudstrup,* og indtil Aaret 1812 udgjorde Øerne et selvstændigt Pastorat; senere, indtil 1843, var Hirtsholmen Anneks til Frederikshavn.

Kirken er en lille, lav Bygning, opført af røde Teglsten i Bindingsværk; det flade Bræddeloft hviler paa synlige Tværbjælker; Taarn findes ikke, men Tegltag med Bræddegavle, og over Indgangsdøren er der anbragt et Trækors.

En Tradition beretter, at Kirkens ærværdigste Prydelse, det gamle Alterskab med de to tværdelte Fløjdøre, er en Gave, skænket af Havet; et hollandsk Arbejde, drevet i Land efter et Forlis; men

efter sagkyndigt Skøn af Museumsinspektør Chr. A. Jensen er Altertavlen skaaret her i Danmark i Begyndelsen af det 16. Aarhundrede.

Professor *Magnus Petersen* meddeler i sin Indberetning til Nationalmuseet efter en Undersøgelse, foretaget i 1898 før Restaureringen: Tavlen bestaar af et firkantet Skab med to Fløjdøre; efter Stilen i Ornamenterne og dens hele Udskæring er den forfærdiget omtrent ved Aar 1500. Figurgrupperne i Hovedfeltet har i Midten den siddende Gud Fader, der holder en mindre, staaende Kristusfigur i sin højre Arm. Ved venstre Side af Gud Fader staar en kronet Kvindefigur i rig Klædning, den hellige Catharina, der i den nu afbrudte højre Haand har holdt et Hjul; til højre for Gud Fader ses en Mandsfigur iført Diakondragt, den hellige Laurentius; den nedadvendte Arms Haand synes at have omfattet en Rist. Risten og Hjulet er Marterredskaber. I de tværdelte Fløjdøres fire Felter er de 12 Apostle opstillede.

Professoren erklærede, at Altertavlen ikke var uden Kunstværd og fortjente at restaureres. Han fandt det sandsynligt, at den har haft sin tidligere Plads i et Borgkapel, hvor den i Følge sin katolske Karakter ikke mere var passende at beholde efter Reformationen og derfor er bleven henflyttet til et mere afsides liggende Sted. Da nu Fru Birgitte Lindenow i 1635 blev Medarving til *Hundslund Kloster,* et Nonnekloster af Benedictinerordenen, med tilhørende Gods (nu Hovedgaarden *Dronninglund)* og derimellem den nedbrudte Hundslund Sognekirke, antager man, at saavel Altertavlen som Stolene i Hirtsholmens Kirke er komne fra den gamle Sognekirke, medens Prædikestolen, der ikke hører med til Antikviteterne fra Hundslund Kirke, formentlig er forfærdiget paa den Tid, Kirken opførtes, efter et Forbillede fra Elling Kirke.

Under det lave Loft er ophængt tre Sejlere, hvoraf den ene, Fregatten med den norske Løve i Stævnen, i Følge Traditionen skulde være snittet og tiltaklet af en af Tordenskjolds Matroser, men Aarstallet 1722, da den blev ophængt, gør dette usikkert; Navnene med Aarstal, indskaarne paa Stoleryggen, skriver sig maaske heller ikke fra Tordenskjolds Folk; men dette forhindrer jo ikke den Antagelse, at de forvovne Entregaster har siddet her i den lille Kirke og hørt et Guds Ord af Hr. *Niels Michelsen Holst,* Sognepræst til Hirtsholmene fra 1711; ja selve Chefen kan jo ogsaa godt have været med og sunget Salmer og fyldt det lille Kirkerum med sin kraftige Røst, ligesom han gjorde det i Holmens Kirke.

„Kirken virker baade indtagende og ganske betagende paa den besøgende, der første Gang som vildfremmed træder derind. Der vil næppe være nogen saadan, der ikke føler sig grebet ved at staa Ansigt til Ansigt med dette Interiør fra Reformationstiden og lader sine Øjne hendrages af de gamle Kirkestole og Bjælkerne under det lave Loft med de tre Sejlere, der tvinger ham til at dukke Nakken, naar han skrider frem mod Alteret med det firehundredaarige Alterskab". (Sognepræst S. J. Asmussen: Saml. t. Jydsk Historie og Topog.)

I Aaret 1840 blev *Jens Andreas Mølsted* Sognepræst til Frede-

Fyret paa Hirtsholmene.

rikshavn og Hirtsholmene, og en Datter af ham fortæller, hvorledes hun og hendes Moder mangen en Søndag med Ængstelse stirrede ud over Havet efter den Baad, der skulde bringe Præsten tilbage.

Til sidst besluttede Præstens Hustru, Anna Sophie Elisabeth Fleischer, en Datter af Sognepræsten til Ballerup og Maalev, at rejse til København, og hun opnaaede under en privat Audiens hos Christian d. 8., at hendes Mand fritoges for de farlige Ture til Hirtsholmen, idet Kongen d. 28. Januar 1843 anordnede, at Øen Hirtsholmen atter skulde oprettes til et eget Sognekald, og at den beskikkede Sognepræst ogsaa skulde overtage Skolelærerembedet; tillige anvistes Penge til Opførelse af en ny Præstebolig.

Øens Indbyggerantal opgives i Aaret 1801 til 113; i 1827 til 150 og i 1860 til 170.

Fiskeri og Lodstjeneste var Erhvervsgrenene; iblandt de ca. 40 Beboelseshuse lagde man særlig Mærke til Præstens Bolig og den privilegerede Kro. Til de faa Køer kunde der bjerges Hø paa Græsholmen, og i Smaahaverne dyrkedes Kaal og Kartofler, og Hylden trivedes ret godt.

For at vejlede Skibe, der vil tage Lods her i det farlige Farvand eller vil ind til Frederikshavn, blev Fyrtaarnet bygget 1838. Det er et Blinkfyr med Blink hvert halve Minut og med en Lysvidde af $2^3/_4$ Mil.

Men Havet isolerer, og Befolkningen lider derunder. Mændene kom dog stadig i Forbindelse med den øvrige Verden; men

Kvinder og Børn blev hjemme. Køer og Faar saa de, men Heste kendtes ikke. Til Gengæld er der et rigt Fugleliv. Havets Fugle, Maager og Terner, den skrigende Strandskade og den rappe Præstekrave, bygger især paa de ubeboede Holme: Græsholmen, Kølpen og Deget. Rederne med de plettede Æg ligger saa tæt op til hinanden, at man maa hoppe fra Sted til Sted for ikke at træde i dem, og de forstyrrede Fugle suser til Vejrs med Skrig og Skraal.

Et Øjeblik syntes det, at Øerne skulde faa en uanet Betydning. Det var i 1848, at en Englænder, Mr. Maxton, fremlagde en Plan om et Havneanlæg derude; men Treaarskrigen hindrede det. I 1862 genoptoges Planen af Fyringeniør *Grove*, men nu kom Krigen i 1864 i Vejen. Tanken levede, og 1871 købte et Interessentskab Øerne med det Formaal at faa anlagt en første Klasses Nødhavn, som ved en Dæmning fra Græsholmen til Fastlandet skulde sættes i Forbindelse med den østjydske Jernbane. Denne Plan blev drøftet i de følgende Aar, men det endte med, at man bestemte sig for den store Udvidelse af Havnen ved Frederikshavn, og Hirtsholmene maatte nøjes med at levere en Del af Stenmaterialet. Mange af Beboerne flyttede bort, og nu bor der nogle Stenhuggere og Fiskere derude. Præsteembedet og Lodsstationen er nedlagte, men Fyrmesteren passer det blinkende Fyr, der advarer imod de talrige Grunde.

Fæsterne bliver Selvejere. Havn anlægges.

Citadellet Fladstrand skulde forsvare Havnen og Ankerpladsen. Byen og dens Grund var Fæstegods under Herregaarden Knivholt, og Beboerne svarede Afgift til Jordens Ejer, men var misfornøjede, og i Aaret 1719 indgav de Andragende til Kongen om at udfinde en Vej til deres Frelse fra dette „Proprietair Aag", og i Andragendet hedder det:

„Vi er baade Borgere og Bønder og dog ingen af Delene. Borgere er vi ikke, thi vi eje ikke vore Huse, og tilmed betaler en af os mere i Jordskyld end 6 a 8 Borgere i Købstæderne. Bønder er vi ikke heller, thi vi har ikke saa megen Jord, at vi kan græsse et Faar derpaa. Saa vi ere som de af to Køn".

Kongen henviser dem til at søge Lands Lov og Ret, og de stævnede ogsaa Ejeren af Knivholt til Møde for Herredstinget til Afgifternes Nedsættelse; men i Aaret 1748 solgte Fru Mette Bilde, Cancelliraad Hans Arenfelds Enke til Knivholt, hele Fladstrand, Huse og Jord, 94 Ejendomme for 4000 Rdl. til Indvaaner i Fladstrand „agtbare og velfornemme Købmand Peder Hansen Høyer".

Købmand Høyer var født i Skagen 1698, kom i Handelslære og blev Handelsbetjent hos Købmand *Peder Christensen Hjul* i Fladstrand, og da denne døde i 1737, giftede Peder Hansen Høyer sig med Enken og blev saa velhavende, at han kunde købe hele Fladstrand. Han solgte den igen 1775 for 5000 Rdl. til Johannes Andersen Gleerup, tidligere Ejer af *„Eget"* i Skærum Sogn, og nogle Aar se-

nere udstedtes der Skøder til 42 Beboere af Fladstrand, tidligere Fæstere, der altsaa nu blev Selvejere. Paa den Tid havde Byen 525 Indbyggere.

Af Haandværkere fandtes: 1 Feldbereder, 3 Skræddere, 1 Smed og 1 Snedker. Byfogden i Hjørring var tillige Herredsfoged i *Vennebjerg* og *Horns* Herreder, men i 1817 blev Hans Jacob Jørgensen Herredsfoged i Horns Herred og næste Aar, 1818, Byfoged i den nye Købstad, Frederikshavn. Postvæsenet var fælles for Sæby, Fladstrand og Skagen, indtil 1803, da Fladstrand fik sit eget Postkontor paa det lille Torv i nordre Fiskerklynge, og H. J. Wolters var den første Postmester.

I 1733 indrettedes Lodseriet, og det var en helt dramatisk Begivenhed, der gav Anledning til det. Kong Christian den 6. var kommen sejlende til Fladstrand paa Vej til Norge, og alt stod vel til; men pludselig kom Fregatten „Pommern" til at staa fast paa „Dvalegrunden" ved Sæby, og trods Anstrengelser blev den staaende. Nu kom en Mand fra Vorsaa til, Peter Johansen Fugl, tog Kommandoen og fik Fregatten velbeholden til atter at flyde. Til Belønning beskikkedes han til kongelig Lods i Fladstrand med 3 Underlodser.

Til trods for Byens Lidenhed var den dog tynget af lignende Skattebyrder som Købstæderne, og fra Aar 1700 maatte den svare Konsumtion eller Accise (Sise), den Forbrugsskat, der var indført under Fr. d. 3., og som navnlig svaredes ved Landprodukters Indførsel til Byen; derfor byggedes der Acciseboder, smaa Huse i Kvadrat, skraat opløbende Tag fra alle 4 Sider og Skorsten i Toppen; der laa saadanne 3 Boder ved Indgangen til Byen fra Nord og Vest og Syd.

Her boede Tolderne, der oppebar Accisen. De undersøgte paa det nøjagtigste Bøndernes Vogne og Kurve med Produkter til Byens Købmænd eller andre Beboere og beregnede saa Afgiften deraf. Tolderne, der spotvis kaldtes Posekiggere, var ilde lidte, og man søgte at narre og drille dem, saa ofte Lejlighed gaves. Det var f. Eks. gode Løjer ved Nattetid at komme kørende til Acciseboden i Nørregade med tom Vogn og vække Tolderen op af dybeste Søvn og faa ham ud for at undersøge Vognen, og saa køre ud af Byen gennem Vestergade og alarmere Tolderen i Acciseboden der.

Man var godt fornøjet med Fæstningen, men Havnen fandt man ikke god nok, og i Aaret 1805 anlægger Staten en Baadehavn, der skulde være Operationsbasis for Kanonbaade og afgive den bedste Forbindelse med Norge. Dette Havneanlæg blev af allerstørste Betydning for Byen, da det var Begyndelsen til de forskellige Udvidelser senere, der paabegyndtes efter Krigen 1814.

Til at danne Havnen blev den Landtunge, hvorpaa Citadellet ligger, forlænget med en af svære Sten bestaaende Mole, den nordre Mole. Indløbet blev lagt i Nordøst. Store Sten mellem nedrammede Pæle danner den søndre Mole, og Indløbet oplyses af et fast Fyr med en Lysvidde af 2 Mil. Denne Havn var 16000 Kvadratalen stor med en Dybde af indtil 6 Fod og kunde rumme omtrent 300 Skibe. Udvidelse og Uddybning fandt Sted indtil 1841, og ny Udvidelse foretoges

Fladstrands Helt.

1855. Havnen regnedes da til Vinterhavn af 3. Klasse med 14 til 18 Fod Vand.

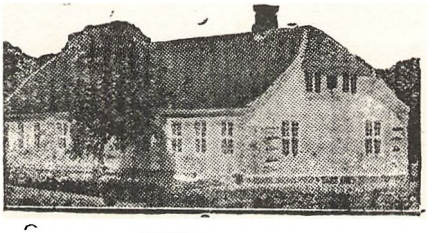
Kapertiden.

Den syvaarige Krig fra 1807 til 1814 blev en urolig Tid for Fladstrand.

Efter Englændernes Angreb paa København og Bombardementet fra den 3. til den 5. September 1807 maatte Danmark udlevere sin Krigsflaade med alt dens Tilbehør til Fjenderne. Englænderne skulde have Lov til at holde København besat, indtil Skibene var tiltaklede og sejlklare. „Nu mistede Danmark sin prægtige Flaade, der saa længe havde været Nationens Stolthed. 16 Linieskibe, 10 Fregatter, nogle Orlogsbrigger og 25 Kanonbaade sejlede ud fra Havnen med Englands Flag i Mastetoppen. Desuden medtog Englænderne alt, hvad der fandtes paa Orlogsværftet til Skibes Udrustning og Bygning, om det saa var Tømmermændenes Værktøj. Hvad de ikke kunde tage med, brændte eller ødelagde de".

Snart var vi ogsaa i Krig med Sverrig, Englands Forbundsfælle. Krigen bragte Sorg og Nød over Danmark og Norge; vore Handelsskibe blev tagne af Englænderne, og den sædvanlige Tilførsel af Korn til Norge standsede, saa den norske Befolkning blev udsat for Hungersnød. Men Danmark tog modigt Kampen op; der blev bygget en Mængde Kanonbaade, til Dels ved frivillige Bidrag, og der blev udrustet Kapere. Kaperiet var dengang i god Overensstemmelse med Folkeretten og blev først afskaffet efter Krimkrigen 1856. For at Kaperiet

ikke skulde udarte til Sørøveri, udstedte Regeringen et Reglement; ingen maatte føre Kaperskib uden at have erhvervet autoriseret Kaperbrev; saa udrustede og bemandede Kaperkaptajnen sit Fartøj, og saa længe Krigen med England og Sverrig varede, havde han Ret til at angribe og opbringe engelske og svenske Skibe og føre dem til nærmeste Havn til Prisebedømmelse. En Priseret var oprettet i hvert Stift, og hvis den erklærede det erobrede Skib for „god Prise", blev Skib og Ladning solgt, og Chef og Kapergaster fik deres Udbytte. I Reglen oversteg det enkelt Mands Kraft at udruste et saadant Kaperskib med Kanoner og øvrige Tilbehør, men der dannedes Selskaber med det Formaal for Øje, og vore Kaperskibe, flere Hundrede i Antal, gjorde ligesom Kanonbaadene Fjenden stor Skade. Flere Kaperskibe hørte hjemme i Fladstrand, „Bonaparte", „Lystig", „Rinaldo" og „Strandvagten". De havde tilsammen en Besætning af 86 Mand og førte 17 Kanoner. Det synes, som om de alle tog Priser, og „Strandvagten" en Prise ladet med 3000 Pund Puddersukker og 60,000 Pund Kaffe.

Den gamle Kommandantbolig,
nu Administrationsbygning.

Fladstrand fik stor Betydning som Tilflugtssted for Kaperskibe og for Overførselen til Norge. Det er i Fladstrand, at Henrik Ibsen lader Terje Vigen laste sin Baad med Korn til Brød for Hustru og Børn. Kaperiet tjente just ikke til Sædernes Forbedring; baade Redere og Kapergaster svirede og sværmede; men Fattigfolk blev ikke glemte.

Paa denne Tid fik Fladstrand en ny Toldinspektør, nemlig *Niels Frederik Læssøe,* der overtog Embedet 1811 og fungerede til 1818. Hans Hustru, *Signe Læssøe,* født Abrahamson, var den varmhjertede, fædrelandskærlige Kvinde, der senere betegnedes som Istedhelten Frederik Læssøes Moder og Eventyrdigteren H. C. Andersens Veninde. Hun er Datter af Verner H. F. Abrahamson, der fra 1799 var Inspektør paa Landakademiet. Hans Indflydelse paa de unge militære, der var betroede til hans Vejledning, var stor. Biskop Balle siger om ham: „Saare mange af Krigshærens høje Anførere takker Abrahamson for det Lys, der mere end een Gang opklarede Deres Fremskridt paa Ærens Bane, og jeg ved, at hans Lærlinge stedse er vedblevne at være Gud og Kongen tro", og han kalder ham en Mand med sjældne Talenter; hans Datter, Signe, tog meget i Arv efter ham.

Signe Læssøe blev Moder til 8 Sønner; den 4. af dem var Frede-

rik, der kom som Spædbarn til Fladstrand og der tilbragte sine 7 første Leveaar.

Signe Læssøe nærede stor Kærlighed til Naturen, men det var vanskeligt for hende at taale det barske Klima i Fladstrand og den stadige Blæst. Dog spadserede hun meget og stod om Sommeren op Kl. 4 om Morgenen; saa satte hun sig til Tebordet med Mand og Børn foran de aabne Døre for at se Solen staa op over Havet, og hun forstod at paavirke Sønnerne, saa de fik Øje for den storladne Natur deroppe. Læssøes førte et gæstfrit Hus, men Selskabeligheden i Kapertiden i Fladstrand var af en anden Art end den, Signe Læssøe var vant til, og Nicolaj Bøgh fortæller i sin Bog om hende, at det var vanskeligt for hende at finde sig rigtigt til Rette i de nye Omgivelser. „Damerne mødte i Selskab med Mandshat paa og drak Brændevin af store, lange, spidse Glas. En Dag saa hun paa en Spadseretur langt borte et hvidt Spøgelse; det viste sig at være en Dame, der Dagen i Forvejen havde haft Selskab; nu havde hun nydt en Rest af de den foregaaende Dag levnede stærke Drikke, og i Beruselse havde hun taget sin Borddug paa og spadserede, med hele Personen hyllet i den, famlende frem og tilbage."

Som et Eksempel paa Familiens Gæstfrihed fortælles, at da et Passagerskib fra Norge til København i daarligt Vejr søgte ind til Fladstrand, blev alle ombordværende indbudte til Læssøes, hvis hyggelige Hjem og store Elskværdighed gjorde stærkt Indtryk paa de rejsende.

I Aaret 1818 blev Læssøe forflyttet til København og udnævnt til Havnekontrollør, han døde 1831. Hans Død var et saa stort Tab for Hustruen, at hun en Tid var som tilintetgjort, og dog vandt hun Kraft til ogsaa at bære Tabet af sin berømte Søn, Frederik, Istedhelten. Under Istedslaget d. 25. Juli 1850 var Oberst Frederik Læssøe i Spidsen for sine Sønderjyder, 12. Bataillon, trængt frem mod Grydeskoven og red selv op paa en Høj indenfor Geværskuds Afstand fra Skoven for at iagttage sine Sidetropper. Her ramtes han af en Kugle i Brystet og segnede af Hesten. Nogle af de nærmeste blandt Folkene ilede straks til, og til dem sagde han: „Lad mig ligge, men vil I gøre jeres Oberst en Tjeneste, inden han dør, saa tag Skoven og sørg for, at min gamle Mor faar en Hilsen fra mig."

Hans Moder opholdt sig den Gang hos en yngre Søn, Christian, Præst i Udby ved Holbæk, og det blev hans tunge Lod at underrette sin Moder om Tabet af den af hende saa elskede og beundrede Søn. Aviserne havde bragt Budskabet, og da han maatte sige hende: „Frederik faldt i Slaget", var hendes første Ord efter et Øjebliks Tavshed: „Stakkels Danmark!" Hun glemte sig selv og sin egen Sorg for Fædrelandets Skyld. Hun døde først 1870, 89 Aar gammel.

Signe Læssøes Breve til H. C. Andersen og andre af hendes Breve, hendes rige Begavelse og dybe Sind gav Nicolaj Bøgh Anledning til den Livsskildring af hende, der udkom 1877.

Efter Chr. d. 7.s Død 1808 besteg Kronprinsregenten Tronen som Frederik d. 6., og Krigen fortsattes, indtil vi 1814 maatte slutte Fre-

den i Kiel og afstaa Norge til Sverrig; som en Erstatning fik vi svensk Pommern, der senere bortbyttedes med Lauenborg og en Sum Penge; en ringe Erstatning, og Danmarks tyske Undersaatter forøgedes i Tal.

Fladstrand bliver Købstad.

Efter Freden var der almindelig Nødstilstand i Landet, og Befolkningen maatte bringe store Ofre, for at Statens Pengevæsen kunde ordnes. Men netop i disse Trængslens Aar skete der noget af stor Betydning for Fladstrand, idet Kong Frederik d. 6. gjorde den til Købstad og allernaadigst tillod, „at denne By herefter maa føre Navnet af Købstaden Frederikshavn". Det kongelige Købstads-Brev af 25. September 1818 findes ophængt i Byens Raadhus.

Det er Havn og Beliggenhed, der gør Fladstrand til Frederikshavn. Havnen er en vigtig Nødhavn, godt beliggende for Samfærdsel med Norge og Sverrig; Fiskeriet er betydeligt og kan tænkes udvidet; Byen kan blive Købstad for et ikke ringe Opland, da Landbeboerne beklager sig over al for lang Vej til de nærmeste Købstæder: Sæby, Skagen og Hjørring. Folketallet er 600, og der findes over 100 Huse og Gaarde, mest teglhængte.

Købstadrettigheden dengang betød meget, da kun Købstæderne maatte drive Handel og Haandværk. Handel paa Landet, *Landprang* og *Forprang,* var forbudt. Landprang var Salg til Landboerne ved deres Bopæl, og Forprang var Indkøb hos dem af deres Naturprodukter. Den nye Købstad gik en rig Udvikling i Møde, og Indbyggerantallet er fra 600 vokset til ca. 10,000 i vore Dage.

Min Morfader.

En halv Snes Aar efter Fladstrands Ophøjelse til Købstad kom min Morfader, *Peter Christian Hou,* til Frederikshavn. Han fødtes den 25. April 1790 paa „Hovgaarden" i Thy, ikke langt fra Thisted, og tilbragte sin Barndom og første Ungdom her. Det var hans Morbroder, den over hele Thy kendte *„stærke Niels Iversen",* der lærte ham Landbruget.

En Dag, da Niels Iversen gik bag Ploven paa sin Mark, kom en Mand gaaende hen til ham og spurgte, om han ikke kunde sige ham, hvor den stærke Niels Iversen boede. Det kunde han da nok, og saa tog han Ploven i Haandgrebene, løftede den op i Vejret og pegede med den paa sin Gaard: „Der bor han!" Det var jo tydeligt nok, og om Niels Iversen fortælles en Del andre Træk, der vidner om hans Styrke. Saa stærk var min Morfader ikke; han var af almindelig Mandshøjde, bredskuldret og havde et Helbred, der satte ham i Stand til at taale usædvanlige Strabadser og holde ham frisk og sund et langt Liv igennem.

Ganske ung blev han Soldat, Rytter. Jeg har som Dreng siddet

paa hans Knæ og lyttet til hans Fortællinger om den strenge Rideskole, han maatte gaa igennem, og om Felttoget 1813, han deltog i. Han lærte ikke alene at ride, men at faa Hesten til at lystre paa mindste Vink, og han lærte at sørge for sin Hest. Rytter og Hest blev gode Kammerater.

Peter Christian Hou.

Frederik d. 6. havde efter Englændernes Angreb 1807 knyttet Danmark-Norges Skæbne til Napoleon, og til Trods for dennes Nederlag i Rusland blev Forbundet fornyet, og i Forsommeren 1813 dannedes et Korps under Kongens Svoger, General *Prins Frederik af Hessens* Kommando. Prinsen skulde samarbejde med det 13. franske Armèkorps under General *Davout* og indtage Stilling mellem Lübeck og Hamborg som Napoleons yderste venstre Fløj. Dette Hjælpekorps, Auxiliærkorpset kaldet, bestod af Infanteri, Rytteri og 4 Batterier med 40 Stkr. Skyts, ialt ca. 11000 Mand. I et af Rytteriregimenterne havde min Morfader sin Plads. Mandskabet var godt og bestod gennemgaaende af unge, raske Folk. Om Rytteriet bemærker en tysk Officer (efter Oberst Lasson) i „Geschichte der Nordarmèe 1813": „Den danske Rytter paa sin stærke, jydske Hest, som han elskede og plejede som sig selv, med sin uovertræffelige Færdighed i Sablens Brug og i Ridning paa sluttede Geledder, Bøjle ved Bøjle, var fra første Færd en opsigtsvækkende Fremtoning i Felttoget, og da den første Ubehjælpsomhed med at færdes i Terrænet paa egen Haand havde fortaget sig og snart var blevet afløst af dristig Selvtillid, var hans Overlegenhed i Vennernes som i Fjendernes Rækker sikret og anerkendt."

Davout havde stillet en prøvet Fører til den danske Generals Raadighed, nemlig Ryttergeneralen *Francois d'Allemand*. Det var ham, de jydske Ryttere kaldte „Generalen med de rø'e Bovser", og Morfader har fortalt med Begejstring om ham. Han færdedes altid mellem Soldaterne; ofte var han ude at se til Forposterne og sørgede for Vogne med Fødemidler og Vin til dem; en munter Mand, men han krævede streng Disciplin, og enhver Tjenesteforsømmelse straffedes. De Soldater, han var tilfreds med, forstod han at rose, saa de følte sig hædrede derved.

Fjenden, man stod overfor, bestod af et sammensat Korps af

Tyskere, Russere, Kosakker og Svenskere under Kommando af den svenske Kronprins, Karl Johan (Bernadotte). I August Maaned rykkede Hjælpekorpset frem, slog Kosakkerne og besatte *Mølln,* den gamle Stad i Hertugdømmet Lauenborg. En af Morfaders Erindringer herfra er Besøget paa Kirkegaarden, hvor man viste ham *Till Uglspils* Gravsted. „Jeg havde aldrig troet, at den Pudsenmager nogensinde havde levet, men nu stod jeg ved hans Grav, og saa maa han vel ogsaa en Gang have været til", sagde han. Efter en gammel Krønike skal Till Eulenspiegel være død 1350 og begravet i Mølln.

Det kom stadig til Smaakampe mellem Modstanderne, og det danske Rytteri fik Lejlighed til at vise sin Overlegenhed. Man var parat til at rykke frem og ventede kun paa, at Napoleon med Hovedstyrken ved Dresden skulde knuse sine Fjender. I Stedet for fik man Efterretningen om 3 Dages Slaget ved Leipzig, hvor Napoleon led et afgørende Nederlag den 16.—18. Oktober. Davouts offensive Bevægelse var dermed standset; han trak sig tilbage og satte sig fast i Hamborg. Auxiliærkorpset indtog en Stilling, der skulde sikre Tilbagetoget til Rendsborg, hvor Tropperne kunde faa en stærkt tiltrængt Hvile og forstærke Fæstningens Besætning. Fjenden var imidlertid rykket frem og i Begyndelsen af December i Færd med at afskære Korpset fra Rendsborg. Prins Frederik af Hessen besluttede nu at slaa sig igennem de mod Nord fremskudte Dele af den fjendtlige Hær, og den 10. December stødte han paa Fjenden ved Byen Sehested ved Ejderen. Det blev en hæderfuld Sejer for Danskerne. Otto Vaupel siger i den danske Hærs Historie: „Først kæmpede det danske Korps for sin Redning og derefter for Sejren. Fjenden forfulgtes, og den hele danske Styrke med sine 400 Tros-Vogne drog gennem Sehested og fulgte Vejen til Rendsborg."

Denne Kamp var en Vaabendaad af høj Rang, der tjente baade Feltherren og hans Tropper til megen Ære. Angrebet blev udført med Liv og Energi; Rytterangrebene gennemførtes med Forvovenhed: „Vi gav Hestene af Sporerne og svang Pallasken", siger Morfader, og der blev kæmpet med stor Tapperhed og Udholdenhed fra begge Sider. Vort Tab beløb sig til 550 døde og saarede, men Fjendens var langt større, og over 600 Krigsfanger faldt i vore Hænder.

Oberstløjtnant Leschly skriver: „I Tidens Løb er Mindet om Hædersdagen ved Sehested d. 10. Decbr. 1813 blegnet. Sehested traadte i Skyggen for Fredericia og Isted, og dog bærer Frederik af Hessens Sejr Vidnesbyrd om et Mod og en Bestemthed, der paa ingen Maade staar tilbage for, hvad den danske Hær i sine senere hæderfulde Kampe har ydet."

I 1822 afsløredes en Mindesten for Sejren i Sehested By. Prinsen bragte sit Korps i Sikkerhed til Rendsborg, hvor han en Tid blev staaende.

Købmandsgaarden i Vestergade.

Efter endt Krigstjeneste tog Peter Hou atter fat som Landmand, men hans Hu stod til at blive Købmand, og han søgte snart at skaffe

sig Kundskaber i den Retning. Imidlertid finder man ham nogle Aar senere i Børglum Herred, hvor han driver en Gaard i Byen Smidstrup og gifter sig med *Maren Munk*, en Gaardmandsdatter fra Børglum. Her fødtes min Moder, Maren Catharina Hou, d. 25. Novbr. 1823.

Maren Munk.

Min Mormoder var høj og rank og havde meget regelmæssige Ansigtstræk; hun blev en dygtig Husmoder og en uvurderlig Medhjælper i den Købmandsforretning, min Morfader senere etablerede i Vestergade i Frederikshavn.

Det var en Forretning saavel i Manufaktur- som Kolonialvarer; der var dengang Trang til en saadan Forretning, og den laa rigtig tilpas for Landboerne i Oplandet Nord og Vest for Byen. Efter nogle Aars Forløb maatte den ret anselige Købmandsgaard udvides; Grunden var dyb, og der blev bygget et rummeligt Pakhus og en lang Staldbygning, hvor Landboerne kunde sætte Hestene ind, naar de kom med deres Produkter og fik Manufaktur- og Kolonialvarer i Stedet. Nu kom det Øjeblik, da min Morfader kunde faa et af sine højeste Ønsker opfyldt, nemlig at anskaffe sig en Ridehest.

Det var ikke Storhandel, min Morfader drev; hans Kunder var Omegnens Bønder og Byens Borgere. Bønderne i Vendsyssel havde klaret sig ret godt i de vanskelige Aar efter Krigen og Statsbankerotten, og de havde lært Nøjsomhed og Sparsommelighed. Brinck-Seidelin siger i sin Beskrivelse af Hjørring Amt (1828), at den stedfundne Udparcellering af Hovedgaardene i Begyndelsen af Aarhundredet havde ført til et gunstigt Resultat.

„I Hjørring Amt er henimod Halvparten af Hovedgaardene udparcelleret; af Bangsbo 92 Parceller; af Eskær (Mosbjerg Sogn) 32; af Ellinggaard 15, o. s. v., og Folkemængden er som Følge deraf tiltaget meget. Flade Sogn havde f. Eks. 1801 640 Indbyggere, men 1827 havde den 800," og han paaviser, at Amtets Folkemængde i det Tidsrum har haft en Tilvækst af omtrent 23 %.

Langt vanskeligere var det for de store Landmænd, der under Napoleonskrigene havde kunnet sælge alt det Korn og alle de Kreaturer og Heste, de selv kunde undvære, til høje Priser. Nu lukkede England sine Havne for Indførsel af Korn, og Afsætningen til Norge

efter Afstaaelsen gik tilbage. Kornpriserne faldt saa stærkt, at 1 Td. Rug 1824 solgtes for 2 Rdl., medens Prisen nogle Aar før var 4 Gange saa høj.

Hovedstaden havde lidt mest ved Krigen og dens Følger; Handelsstanden manglede Kapital og kunde ikke give Provinskøbmænd den Kredit, de trængte til, men den kunde de faa i Hamborg, og ogsaa Detailhandlere forsynede sig direkte derfra. Min Morfader havde Forbindelse med Hamborg, og 2 Gange med nogle Aars Mellemrum gjorde han det Vovestykke at ride fra Frederikshavn til Hamborg. Hans Hest var fortrinlig, og fra sine Rytterdage var han ikke ukendt med Vejene fra Midtjylland og Syd paa. Hans Rejser lykkedes, og det vidner om, at han ikke alene var en dygtig Rytter, men ogsaa tilfulde forstod sig paa Hestens Røgt og Pleje. Og saa fik han Varer hjem fra Hamborg-Altona over Ladepladsen, Løkken.

Løkken.

Løkken ligger 3 Mil Vest for Hjørring ved det aabne Vesterhav. En saadan Beliggenhed ved Havet uden Havn, og hvor et Havneanlæg var umuligt, kunde ikke synes gunstigt for Ind- og Udskibning, men her lykkedes det.

Allerede i Midten af det 18. Aarhundrede er Løkken en Handelsplads med betydelig Omsætning, men sin Glansperiode har den omtrent fra 1820—1850. Da havde Løkken 11 Fartøjer paa Langfart: Skonnerter, Galeaser og Jagter, og de sejlede paa Norge og England, men hvert Efteraar gik to af Skuderne til Altona med Huder, Skind, Uld og Smør og kom hjem bl. a. med Manufaktur- og Kolonialvarer. Norgesfarerne førte Korn med sig, omtrent 30,000 Tdr. aarlig, og hjembragte Trælast; sjældnere gik en Skude til England med Ben, gammelt Jern og Tovværk (købt paa Strandingsauktioner) og bragte Stenkul, Stentøj og Slibestene tilbage.

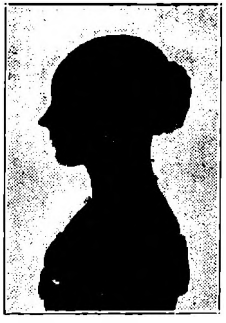
Under Indladning og Udlosning laa Fartøjerne for Anker udenfor Løkken i Regelen i „Kilen", d. v. s. imellem 2. og 3. Revle, og ved Hjælp af saakaldte „Fladbaade" roede man Varerne ud til Skibet eller førte den udlossede Ladning i Land. Trælasten, den almindeligste Ladning, plejede man at kaste over Bord, og Vind og Bølgeslag førte den saa i Land. Der kunde være livlige Dage i Løkken om Sommeren, naar Sømænd, Fiskere og Købmænd fra Hjørring og Frederikshavn færdedes der, og saa gjaldt det om at faa Varerne hjem ad Landevejen. En Vogn fra Løkken til Frederikshavn kostede 6 Rigsdl.; Morfader var selv med til Hest, og naar han havde klareret med Tolderne og faaet Varerne hjem, var han veltilfreds, og efter Maaltidet forhøjedes Velværet ved en Pibe Tobak og en Grog.

Naar Skuderne fra Løkken om Efteraaret skulde lægges op, lod man dem drive ind paa Kysten, og 24 Mand skulde der til for at skyde dem op paa Stranden og lige saa mange for ved Foraarstid atter at sætte dem ud, og det gik med lystig Opsang.

Nu er Løkkens Storhedsperiode som Ladeplads forlængst forbi, men Fiskeriet drives med Kraft, og en stor Fiskerflaade hører hjemme der. Der er Forbindelse med Vendsysselbanen, og saa er der den brede, faste Strand, Klitbakkerne, Sol og Vind og evigt rullende Bølger, og derfor er Løkken et Badested af Rang.

Slægt og Venner.

Seks Børn, 3 Sønner og 3 Døtre, voksede efterhaanden op i mine Bedsteforældres Hjem. Min Moder, i Almindelighed kaldet *Trine Hou,* var ældst, saa kom *Peter* og *Nicolai,* dernæst to Døtre, *Adoline* og *Mathilde,* og saa den yngste, *William,* født 1837.

Maren Catharina Hou.

Paa den vestlige Side af Købmandsgaarden faa et lille Hus med Frugthave bagved; det tilhørte ogsaa Morfader, og om det sagde Mormoder: „Det har han bestemt som Enkesæde for mig", og saaledes blev det ogsaa. I det næste Hus, den senere Præstegaard, boede Prokurator G. W. Hansen med Hustru og 8 Børn. Der var Venskab mellem de to Familier, og de jævnaldrende Børn legede godt sammen, særlig var Michael Hansen og den lidt yngre Henrik Hansen gode Venner med William Hou, og naar Michael kom løbende og raabte sit: W-i-l siger Wil, j-a-m siger jam, Wiljam, saa var det Signalet til en lille Udflugt. Da Prokurator Hansen i Aaret 1855 blev Byskriver i Allinge og Sandvig, blev William Hou noget senere anbragt paa hans Kontor og fik sin første juridiske Uddannelse og det foreløbige Hjem der. Det bevirkede, at Forbindelsen mellem Barndomskammeraterne holdt sig gennem mange Aar, da Michael Hansen forlængst var blevet Sagfører i Odder, Henrik Apoteker i Hobro og William Hou Sparekassedirektør og Sagfører i Hjørring, og lad mig for de to sidstes Vedkommende føje Justitsraadstitlen og Ridderkorset til.

Gode Kammerater havde Drengene i Apoteker *Sthyrs* Sønner. Det var flittige Drenge, og de blev dygtige Mænd. Den ældste, *Carl Sthyr,* overtog noget efter Faderens Død Apoteket, hvortil der var knyttet en Kolonialvareforretning, Byens fineste. Han hørte i lang

Aarrække til Byens stærkt fremtrædende Mænd, indtil han solgte Apoteket til cand. pharm. Tvede og bosatte sig i København. Den næste, *Selgen Sthyr*, er bekendt som Grundlæggeren af det store Kolonialvarefirma Sthyr og Kjær og udfoldede en Virksomhed, der vidner om stor merkantil Dygtighed. Den tredje, *Valdemar Sthyr*, gjorde Karriere paa anden Maade. Han blev teologisk Kandidat, og efter en Udenlandsrejse erhvervede han Licentiatgraden og senere Doktorgraden i Teologi ved Afhandlinger om Reformationens Forberedelse i Frankrig og om Lutheranerne der. Han forlod nu Hovedstaden og var Sognepræst i nogle Aar, men vendte tilbage som Professor i Teologi. Hans Universitetsvirksomhed afbrødes, da han i Aaret 1887 udnævntes til Biskop over Lolland-Falster Stift. Paa den Tid kunde man i et københavnsk Vittighedsblad læse følgende Gaade: Hvad Forskel er der paa Kong Christoffer den Anden og Kong Christian den Niende? Jo, Christoffer den Anden satte Lolland-Falster over Styr, men Christian den Niende satte Sthyr over Lolland-Falster. Han havde allerede den Gang Sæde i Landstinget og blev i Aaret 1897 Kultusminister i Ministeriet Hørring; i denne vanskelige Rigsdagsperiode var han med til at gennemføre Skoleloven af 1899. Han var Biskop over Fyns Stift, da han tog Afsked med offentlig Virksomhed. En af Biskop Sthyrs Sønner er nuværende Dommer i Frederikshavn, C. H. Sthyr.

Sønner af den tidligere Apoteker, Hansen, hørte ogsaa med til Drenge-Kammeratskabet. Apoteker Hansen selv roses, fordi han med Held dyrkede Runkelroer og forstod at destillere Sirup af dem. Hans ældste Søn, *Anton Hansen*, blev Præst paa Færøerne, og naar han engang imellem kom hjem, gav han livlige Fremstillinger af Forholdene paa de fjerne Øer og forstod ved glimrende Plastik at give et godt Begreb om færingske Folkedanse.

En yngre Søn var *Julius Hansen*, den bekendte Teglværksejer, der snart ejede Gaard og Jord et Steds og snart andet Steds og yndede i sine Klubtaler at kalde sig „en sølle Tørvebonde" paa en Tid, da han ejede en Tørvemose i Jerup.

Livlige og veltalende var alle Hansen's Børn; kraftigst og med ret voldsomme Tilbøjeligheder virkede den yngste, *Johan Hansen*. Han levede i bestandig Kamp med en Del af sine jævnaldrende Kammerater, pryglede nogle af dem og fik ogsaa selv Prygl. Ham kunde Fru Sthyr ikke lide, for naar hendes Sønner kom hjem med Kampens Mærker paa Krop og Klæder, mente hun — og vistnok med Rette —, at Johan Hansen var Gerningsmanden, og engang, da han var indenfor Hørevidde, udbrød hun i flammende Vrede: „Du ender i Tugthuset, Johan; din Tugthuskandidat", og Johan fnøs.

Saa gik der nogle Aar. Johan Hansen for til Søs, tog Styrmandseksamen, ja, satte Foden paa eget Dæk, men da Marineministeriet i Slutningen af Aaret 1863 med Krigen for Øje opfordrede Skibschefer og Styrmænd til at tage Tjeneste paa Flaaden som Reserveløjtnanter, meldte Johan Hansen sig, fik sit Kursus i Eksercits og blev tjenstgørende Løjtnant paa et af Flaadens Skibe.

En Foraarsdag i Aaret 1864 laa en Fregat paa Frederikshavns

Red; man saa Chaluppen tage Vej ind mod Havnen, flot forcerede den Indløbet, fortøjede, og en ung Officer i flunkende ny Uniform sprang i Land efterfulgt af en Mariner i passende Afstand. Officeren maatte være stedkendt, saa sikkert som han gik; han smilede, som om han havde et Skælmsstykke for; hilste af og til paa forbigaaende Borgere, men ingen syntes at kende ham. Det var Johan Hansen, og nu vilde han gæste Fru Sthyr, der boede paa 1. Sal i Købmand Bergs Ejendom ved Siden af Apoteket. Trappen tog han i en Haandevending og bad Pigen, der lukkede op, om at melde Fru Sthyr, at Løjtnant Hansen vilde tillade sig at hilse paa hende.

Et Øjeblik efter stod han overfor Fru Sthyr; hun kendte ham ikke og saa ganske uforstaaende paa ham, men da hævede han sin Røst, og med Patos lød det: „Tugthuskandidaten Johan ønsker at hilse paa Fru Sthyr." En grusom Salve! „Er det virkelig Johan Hansen," udbrød Fruen, og der viste sig et Strøg af Ængstelse paa hendes Ansigt, men da brød Skælmeriet frem hos Johan Hansen, han tog begge hendes Hænder og lo: „Løjtnant Hansen kan nu slet ikke mere huske, hvad De sa'e til den slemme Johan," og Fru Sthyr blev glad og bød ham at sidde ned. „Nu skal jeg da hente en Forfriskning til Dem, men Syltetøj, som jeg plejer at traktere med, kan det vist ikke nytte at byde Dem, men jeg har ogsaa Vin og Kage." Og Vin og Bagværk bares frem, Husets 3 unge Døtre kom til Stede, og det blev en Forsoningsfest, som Johan Hansen senere gerne fortalte om.

Johan Hansen for til Søs i adskillige Aar og tjente sig en Formue. Da han blev træt af Søen, slog han sig ned i sin Fødeby og anlagde en Sodavandsfabrik, og en Fregat for fulde Sejl var Fabrikkens Varemærke. Naar man saa besøgte ham, trakterede han ikke alene med Sodavand, men man fik „en Cognac" til og en sort Cigar, og saa spandt han en Ende. Tit fortalte han om sine Besøg paa Regensen, hvor hans Søstersøn en Tid lang boede, den dygtige Karl Michelsen, Lærer i Fransk og Forfatter af Lærebøger, og naar han fik Besøg af sin Onkel, raabte han til almindelig Efterretning: „Onkel fra Amerika er kommen," og Studenterne samlede sig om „Onkel", og Regensen soldede et Par Døgn i Træk.

Til Drengekompagniet hørte ogsaa Brødrene *Jelstrup, Edvard* og *Johan,* Sønner af Gæstgiver Jelstrup i Hotel Dania i Havnegade. Edvard blev Grosserer i København og Johan Storkøbmand i Manufakturbranchen i Frederikshavn med Filialer rundt omkring i Nordjylland. Han var Ungdomsven af Peschke-Køedt og ligesom denne af fremragende Dygtighed. Og saa var der *Michael Lund,* den senere energiske Købmand, der blev en god Mand for sin By og gjorde sin Indflydelse gældende i Byens offentlige Anliggender.

En af de Embedsmænd, min Morfader kom i Berøring med, var Postmesteren Hans Jacob Wolters, født i Ribe 1768, Student 1785. Han besøgte saa vel Universitetet i København som i Kiel, hvor han tog Doktorgraden i Filosofi. I Aaret 1803 blev han Postmester og Toldkasserer i Fladstrand, og efter Læssøes Bortrejse Told- og Konsumptions-Inspektør i den unge Købstad og samme Aar (1818) Vejer,

Maaler og Vrager. Han var kendt som Medudgiver af „Landbovennen eller Undervisning og Raad for Landboer" (Kbhv. 1798-99) og som Forfatter af: „Nogle Træk af vor gode Kronprinses Levnet og Embeders Bestyrelse", samt flere Smaaskrifter. Han døde i Begyndelsen af Trediverne, men hans Enke med Børnene, en Søn og en Datter, blev boende i Frederikshavn i flere Aar. Inderligt Venskab forbandt den høje, smukke Elise Wolters med min Moder, et Venskab, der holdt sig gennem Aarene, ogsaa efter at Dr. Wolters' Enke havde overtaget Klasselotterikollektionen i Haderslev. I Begyndelsen af Treserne overtog Elise Wolters Kollektionen efter sin Moder, men flygtede 1864 ved Fjendens Fremtrængen. Efter Krigen tilbød man hende en Kollektion, hvor hun ønskede det, hvis det var muligt, og hun valgte Kolding i Haab om, at vi snart skulde faa Sønderjylland tilbage, og at hun saa imidlertid paa let Maade kunde holde Forbindelsen med de sønderjydske Venner vedlige. Som varmhjertet Fædrelandsven var hun kendt i en vid Kreds; *„Sønderjylland tilbage til Danmark"* blev hendes Hjertesag, og trods alle Skuffelser holdt hun Haabet oppe. Det var festlige Dage, naar hun gæstede mine Forældre i Frederikshavn, og Fortid og Fremtid drøftedes, men hverken hun eller min Moder oplevede Genforeningen; de døde flere Aar før Verdenskrigens Udbrud.

Elise Wolters' Broder var Læge; han var ogsaa knyttet til Sønderjylland, idet han fik sin Hustru fra Byen Højer. I Aaret 1860 udnævntes han til Distriktslæge i Tarm og forflyttedes senere til Amager. Han var en dygtig og afholdt Mand, hvis Minde man bevarede og hædrede ved at give en Gade paa Christianshavn hans Navn, Woltersgade.

Til mine Bedsteforældres nærmeste Omgangsvenner hørte Familien *Møller* paa *Skaarupgaard* i Tolne Sogn. Proprietær *C. C. Møller* ejede først *„Ellinggaards Mølle"*, senere kaldet *„Mariendals Mølle"* men tilbyttede sig Skaarupgaard. Gaarden havde et stort Tilliggende, men var vanskelig at drive, og over 100 Tdr. Land laa hen som Hede; men dejligt var der deroppe i det ejendommelige Landskab med den ene lyngklædte Top overragende den anden.

Hos Møllers var der ofte Gæster, og muntert gik det til, naar alle Houerne pr. Vogn og Ridehest kom derop. De 3 Sønner paa Skaarupgaard var jævnaldrende med mine Morbrødre, og baade som Børn og voksne Mænd mødtes de paa Skaarupgaard og i Frederikshavn, og ofte kom de langvejs fra. Den yngste Søn, Christian Møller, overtog Gaarden efter sin Fader og gik dermed et besværligt Landmandsliv i Møde. Hans ældste Broder var Præst og Provst i Selde i Salling i mange Aar, og den næstældste Godsforvalter; en Søn af ham er den kendte Hotelejer Poul Møller. I Aaret 1859 anlagde og byggede Chr. Møller *„Tolne Anneksgaard"* paa en Del af Skaarupgaards Jord og solgte den gamle Gaard. Anneksgaarden drev han med stor Kraft og beplantede et Areal med Naaletræer, saa de golde Bakker forvandledes til en lille kuperet Skovstrækning.

Chr. Møller og Hustru, født Blichfeldt, var et elskværdigt Ægtepar, og Venskabet med Hous og Hammerichs har holdt sig gennem

Tiderne. Bedst er Forbindelsen holdt vedlige med Datteren *Pouline,* nu Enke efter Proprietær Sørensen, Skjortholt, og naar vi mødes, og min Broder Kaj og Kusine Marie er med, saa bliver, hvad der forlængst er forbi, ligesom levende igen.

Mine Bedsteforældres Hjem var i Sammenligning med Nutidens meget tarveligt. Knappe Gardiner for Vinduerne og Møbler i streng Empire, haard Sofa og umagelige Lænestole. Pragtstykket var et Mahogni-Chatol med buet Laag til at skyde opad, og saa viste der sig Skrivegarniture og Skuffer og bag dem „hemmelige Rum" til Penge og Dokumenter; Klapbord til at spise ved og paa Væggene Silhouetter. De sorte Billeder var ret almindelige den Gang; jeg har et af min Moder fra hendes Ungpigedage, hvor der med Streger paa det sorte er antydet Haarets, Øjets, Halsens og andre Linier.

Mine Bedsteforældre var gudsfrygtige Folk, og Mormoder kunde store Stykker af Balles Lærebog udenad; det var jo den Gang det almindelige Grundlag for Religionsundervisning, en svær Bog at give sig af med, men hun havde ingen Fornemmelser i den Retning; den skulde læres, og den blev lært. Bibelen blev ikke meget brugt i Hjemmet, men Salmebogen desto mere, og jeg traf ofte Morfader med Salmebogen i Haanden gaa syngende frem og tilbage i Stuen; og Bogen bar tydelige Mærker af hyppig Brug.

Børnene blev strængt opdragede, og der blev passet paa, at Lektierne blev lærte. Engang under Maaltidet tabte min Moder et Stykke Rugbrød paa Gulvet, og straks hed det fra Mormoder: „Tag Brødet op og kys Brødet, det er Guds Gave."

Man var dengang ikke fornøjet med den Skoleundervisning, Borgerdøtre kunde faa i Frederikshavn, og det besluttedes efter moden Overvejelse at udsætte min Moders Konfirmation og sende hende til København for der i et Par Aar at gaa i Skole eller paa Kursus, og denne Beslutning førtes igennem.

I Slutningen af Trediverne sejlede min Moder med den kendte Kvaseskipper *Ole Bærentz* til København; det var nemmest at gøre Rejsen paa den Maade. Dampskibsfart paa Frederikshavn var der endnu ikke. Under gunstige Forhold varede en saadan Rejse henimod et Par Døgn, men den kunde vare længere, og undertiden vendte Skibet tilbage med uforrettet Sag paa Grund af Modvind. Kvasen havde en Dam midtskibs og førte Fladstrands-Rødspætter til Hovedstaden. Den lille Kahyt var ikke rar at være i, naar man ikke var fortrolig med Duften af Fisk, Tjære og lignende, men min Moder havde den Akkord med Skipperen, at Skibsbaaden, der stod paa Dækket, skulde gøres i Stand til hende, saa hun kunde sove der, og saadan bar hun sig ogsaa ad senere, naar hun sejlede til København med Ole Bærentz. Hendes Moder havde pakket en forsvarlig Madkurv til hende, og hun kom lykkelig og vel til Bestemmelsesstedet. Omtrent paa samme Tid var det, at *„Trine Rar"* besøgte Fru Bittermandels Pigeinstitut, men det var ikke der, Trine Hou blev anbragt; det var i Frk. *Christine Weiss'* Institut og i Pension hos en Fru *A. C. Lund.*

Min Moder har været en flittig Pige; jeg sidder med hendes Karakterbog foran mig og ser paa de fine Karakterer, hun har faaet, særlig i de to fremmede Sprog, Tysk og Fransk, ja, ganske særlig i Fransk. Til Lærerstaben hørte en „Francaise", der i Timen talte Fransk med Eleverne; Engelsk lærtes ikke i Institutet.

Efter Hjemkomsten begyndte Konfirmationsforberedelsen. Umiddelbart før Konfirmationen led min Moder en bitter Skuffelse. Det var dengang Skik, at Byens unge Piger „stod" paa Kirkegulvet med et let Sjal henover Skuldrene, for der kunde være rigtig koldt i Kirken. Det vidste ingen bedre end Købmand P. Hou, og han havde paa Lager det Antal, han mente at kunne afsætte, og der var lagt et til Side til hans Datter. Alle Sjalerne blev solgte, og i sidste Øjeblik blev der forlangt endnu eet, og saa solgte han det, der var bestemt til Trine. „Jeg er Købmand for at skaffe mine Kunder de Varer, de forlanger", sagde han, og Trine maatte nøjes med et tarveligere.

Min Moder begyndte nu efter Aftale med Skolekommissionen at undervise sine 3 yngste Søskende og senere flere, og i Januar 1844 modtog hun Samtykke fra Skoledirektionen for Horns og Vennebjergs Herreder til Oprettelsen af en privat Skole for Pigebørn i Frederikshavn. Drenge kunde optages til Forberedelse til Realskolen.

Min Fader.

I Aaret 1847 kom min Fader, *Carl Adolph Hammerich,* til Frederikshavn. Han er født i København d. 3. Januar 1821, Søn af cand. jur. Peter Benjamin Hammerich, Sekretær under Direktoratet for den grønlandske Handel. Carl Hammerich var Elev af v. Westens Institut paa Nørregade. Sygdom tvang imidlertid hans Fader til tidligt at tage sin Afsked; Pensionen var ikke stor, men det var Børneflokken: 7 Sønner og 1 Datter, og Carl maatte forlade Skolen Aaret før, han skulde være Student. 18 Aar gammel blev han Huslærer hos Apotekerfamilien *Andreasen* i Frederiksborg og nogle Aar senere i *Hyllested* Præstegaard paa Mols. Ikke langt derfra laa dengang et af Statens 4 Seminarier, nemlig *Lyngby* Seminarium, og det lykkedes ham at blive Elev der, hvor han tog Skolelærereksamen, og snart efter fik han Ansættelse som Fjerdelærer ved Frederikshavns Borger- og Realskole; en Friskole med nogle Realklasser.

Ikke saa underligt, at der i den lille By blev lagt Beslag paa den nye pædagogiske Kraft paa forskellig Maade, og Hammerich blev bl. a. Timelærer i Jomfru Hous Pigeinstitut. Han var en temmelig høj, bredskuldret Mand med brunt, lokket Haar og to rare graa Øjne, og saa kunde han se saa fornøjet og smilende ud, at han let vandt sine Elever for sig.

Byen.

Frederikshavn havde allerede paa den Tid — ligesom stadig senere — udviklet sig i sydlig Retning; det skyldtes Havnen, og lang-

strakt blev Byen. Nordligst ligger Kirken, det gamle Langhus med de smaa Vinduer, koldt og fugtigt kan der være, men man gribes derinde af den Magt, Minderne fra gamle Dage har over Sindet. Væggene taler; der er ophængt Epitafier, et opsat 1705 af Otto Arnfeld til Knivholt, Bangsbo og Leerbæk over *Peitter Visberg,* kongelig Majestæts Tolder, der udvirkede den kongelige Tilladelse til, at en Kirke maatte opbygges, og som derefter „ved andre Kristnes Tilskud og egne Midler fuldførte Bygningen"; et andet minder ogsaa om en fremragende Embedsmand, Postmester *Peder Lassen Hedemark,* død 1789, og Hustru, født Falster; en indmuret Sten paa Nordsiden nævner atter *Peitter Visberg,* og paa Kirkegaarden findes en kraftigt udhugget Gravsten over den fordums Ejer af Fladstrand, Handelsmand *Peder Hansen Høyer,* død 1779, og Hustru.

Kirkens Gavle truede med at falde sammen, men blev genopførte af Kampesten, og Kirkeklokken blev ophængt i østre Gavl.

Den gamle Kirke.

Man magtede ikke at opføre en ny Kirke, Menighedens inderlige Ønske, men man besluttede i Aaret 1863 at skride til en Hovedreparation og Ombygning af den gamle Kirke efter Overslag forfattet af Prokurator O. Poulsen og Købmand V. Klitgaard. Krigen 1864 standsede for en Tid Planens Gennemførelse, men 1866 blev Kirken til Dels ombygget og fik et Vaabenhus og en Tilbygning, begge paa søndre Side, og store, spidsbuede Vinduer; og Slægtens Trang til at smykke Huset til Guds Ære fik tillige sit Udtryk i Menighedens Gave, Altertavlen: Jesus i Getsemane Have, malet af A. Dorph og indfattet i en mægtig Egetræsramme; Fuldriggeren, ophængt under Loftet, blev skænket af Havnefoged og Lodsoldermand *Urich.*

Jeg gaar gerne ind i Byens nye Kirke, bygget af hvide Fakse-Kalksten, Korskirken med det smukke Taarn, men en gammel Frederikshavner drages op mod Byens første Kirke ved Kirkegaarden; derinde er der saa temmelig uforandret, og Minderne trænger sig paa, saadan som Mads Nielsen siger i sit Digt „Paa Kirkesti":

„Der er endnu en Genlyd gemt
Af Bibelord og Salmesang
Og Rigets Evangelium,
En Røsters Røst, som er og var og bliver."

Plantagen var anlagt, omtrent 6 Tdr. Land i Areal, men Træerne var endnu smaa, og den græsbevoksede Jord- og Stenhøj i Midten med Sneglegangen ragede op over den og var et godt Udsigtspunkt. Man saa i sydøstlig Retning „Ciseboden" og Nørregade, der munder ud i Gammel Torv, begrænset af Waarst's og Karups Købmandsforretninger paa venstre Haand og Wiches Bageri paa højre. Her stod i Reglen nogle af Fiskerne med deres Vidiekurve fulde af Fladstrands-Rødspætter eller Torsk og Kuller, alt efter de skiftende Aarstider, og saa man ikke noget til Fiskerne, kunde man træffe dem inde i Karups Butik, nydende en lille Hjertestyrkning. Saa førte Storegade forbi Gæstgivergaarden „Hotel du Nord", Byens fornemste Hotel, og Apoteket til Ny Torv, hvorfra Vestergade bugtede sig i vestlig Retning ud mod Hjørringvejen, medens Havnevejen, nu Danmarksgade, i sydlig Retning førte til Sæbyvejen forbi Raadhuset, opført 1845, Skolen (Nr. 30) og Indgangsporten til Fæstningen. En meget spredt Bebyggelse var det; mange aabne Pladser og grønne Marker laa der og ventede paa, hvad Fremtiden vilde bringe, og nu ved vi, at de ventede ikke forgæves. Gerne betragtede man den smukke Bindingsværksbygning paa Hjørnet af Havnegade, hvor Købmandsdynastiet *Møller* herskede i mange Aar, og hvortil Hotel Dania hørte; men Bindingsværket maatte vige for det solide nye Apotek.

Havnevejen var ikke brolagt, og om Efteraar og Vinter æltede man af Sted i et slemt Søle og hoppede efter Evne over Vandpytterne, men nogle Aar senere skriver Trap i sin første Udgave (1859-60): „Havnevejen er en lang, lige og bred, smukt brolagt Gade, ganske som en københavnsk Gade, der gaar fra det gamle Fladstrand ned til Havnen".

Det er Udviklingen, der giver sig tydeligt til Kende; men endnu i Slutningen af Fyrrerne herskede der en idyllisk Stemning over den lille By, og der fandtes en Byhyrde, der samlede Byens Kreaturer til Fællesgræsning Nord for Byen, og ved Aftenstide lod han sit Tudehorn lyde og førte det brølende Kvæg hjem til Nattehvilen i Staldene.

Fiskerne.

Bag Gammeltorv og Nytorv langs Stranden ned mod Engen „Kragholmen" laa det gamle Fladstrand og ligger der endnu den Dag i Dag med sine Smaagader: Fiskergade, Skippergade og Strandgade. Ingen store, moderne Bygninger er der bleven Plads til her; de okkergule Huse, større eller mindre, med røde Teglsten og smaarudede Vinduer giver en Fornemmelse af gammeldags Hygge; hist og her hører en lille Have med til Huset, og nogle snadrende Ænder finder Føden i Strandkanten.

Her boede Fiskerne, den Del af Befolkningen, som tidligt gjorde Fladstrands Navn bekendt; saa kæk og dygtig en Fiskerbefolkning som nogetsteds langs Danmarks Kyster; men Fangsten var farlig, da Baadene var aabne; Havet tog sit Bytte, og det hvert Aar, saa Enker og

Børn sad tilbage i et fattigt Hjem. Et oprørt Hav ødelagde ofte Fiskeredskaberne.

Farvandet ud for Frederikshavn kunde være i frygteligt Oprør, ikke alene i den barske Aarstid, men ogsaa til enhver anden Tid. Det var saaledes den 30. Maj 1865, at der rasede en heftig Storm. Et stort Fartøj laa derude og søgte ind til Havnen. Lodsflaget vajede fra Fortoppen, og Lodsbaaden arbejdede sig ud til Skibet. Lods *Anton Madsen,* en høj, kraftig Mand, entrede op ad Skibssiden, men en vældig Bølge skyllede ham bort, og først flere Uger efter drev hans Lig i Land. Som altid i saadanne Tilfælde var Godgørenheden parat, og en Indsamling søgte at mildne Sorgen i Hjemmet, hvor Enken sad tilbage med 3 Børn.

Fiskerne kunde til Tider komme hjem med rigt Udbytte; der var Fisk nok, men Afsætningsforholdene var slette, saa Fattigdom var ingen sjælden Gæst i Fiskerens Hjem. Det bedredes først, da man ad Vendsysselbanen efter 1870 kunde udføre Fiskene til gode Priser, og da Kutterfiskeriet tog sin Begyndelse.

Fra Fiskerklyngen.

Der fangedes i de gamle Dage ligesom nu Rødspætter om Sommeren og Torsk og Kuller om Vinteren. Til visse Tider Sild, Makrel og Hornfisk. En Fiskerflaade af større og mindre aabne Baade hørte i Fyrrerne og fremefter hjemme her. Brinck-Seidelin nævner, at der paa hans Tid (c. 1830) fandtes en halv Snes store Baade og Fiskerselskaber, d. v. s. en Samling af 6 Fiskere, der i Fællesskab fiskede med Bundgarn og Bakker.

Bundgarnet fastgøres til Pæle, nedrammede i Havbunden, og Fangsten ledes ind gennem Fløjene til „Hovedet", der er stillet i Halvcirkel; Garnene røgtes 2 Gange daglig; der kunde som Regel fanges 20 Snese Rødspætter pr. Baad. Om Vinteren brugtes Bakker eller Langliner, der bestaar af flere sammenknyttede Liner af en meget betydelig Længde, og med visse Mellemrum er hertil knyttet kortere Liner, der bærer Kroge, forsynede med Agn. Naar Linen er klar til Udsætning, er den opskudt paa en Træbakke, og deraf kommer Navnet. Et Fiskerselskab kunde eje ca. 150 Bundgarn og 6 Bakker, hver med 600 Kroge. Garnene skulde omhyggeligt vedligeholdes, og nye anskaffes;

ofte blev de ødelagte af Storm og Sø, og det hændte, at en Sælhund trængte ind i dem, aad Fiskene og sønderrev Garnet.

Foruden de større Baade fandtes 12—14 mindre, hver med 2 Mand, der drev Fiskeri i det smaa og medede eller pilkede Torsk. En stor Del af Sommerfangsten indtoges af Kvaserne, hvoraf der var 11-12 Stykker, og en Kvase kunde indtage ca. 400 Snese Rødspætter og gøre 6 Rejser i Sommerens Løb til København med ægte „Fladstrands Rødspætter", eller, som det senere hed, med „ægte Frederikshavnere".

Mændene fiskede, men det var især Kvinderne, der bødede og rensede Garnene, naar de var ophængte paa Stokke nede ved Stranden, og det var ogsaa Kvinderne, der gik „paa Fe'en" (Feddet), d. v. s. Sandrevlerne under Lavvande, hvor de gravede Sandorme op til at sætte paa Krogene. Der gik de ude paa Revlen i Vand til Anklerne, og intet Under var det, at de gamle, baade Mænd og Kvinder, pintes og krympedes af Værk i alle Lemmer.

Det var et slidsomt Liv at være Fisker, og det gav den Gang kun ringe Udbytte i Forhold til Arbejdet og den Fare, der var forbundet dermed. Og dog saa Fiskerne frejdige ud, naar de iklædt de gule Olieklæder og med Sydvesten paa Hovedet kørte Fangsten op til Nytorv og Gammel Torv paa deres Trillebøre, der i Reglen peb ynkeligt af Mangel paa Hjulsmørelse, men netop derved meldte: Nu er vi der; og saa købte man til fabelagtig lave Priser de dejligste, tykke Rødspætter om Sommeren og spillevende Tre-Fire-Fempunds Torsk om Vinteren.

Man forstod at bevare den overflødige Fisk. Torsk og Kuller behandledes til Klipfisk, og Rødspætterne blev til „Tørre Jyder". Først rensedes de, det halve Hoved blev skaaret af, og de fik to eller tre dybe Rids paa tværs; saa blev de med en lille Kost „ruppede" rene i en Ballie fersk Vand og laa i Saltlage et Par Dage; derefter bundet sammen parvis ved Halerne og ophængte i „Hjellerne", der er de oprejste Stolper foran hver Fiskers Hus.

„Tørre Jyder" var en stor Delikatesse, men det synes jo, at vor geniale Digter, Johan Herman Wessel, til en vis Grad har næret Ringeagt for dem; thi i „Kærlighed uden Strømper" lader han Heltinden, Grete, sige:

„Naar dig nogen Karper byder,
Og Du faar kun *tørre Jyder,*
Bliver du lidt flov derved;
Men har du en sulten Mave
Og ej anden Mad kan have,
Gaar den tørre *Jyde ned.*
Skæbnen bød mig først Johan,
Nu mig giver Mads til Mand".

Man kan ikke mere faa „Tørre Jyder"; Rødspættefangsten kan straks afsættes til gode Priser, og hvis Fiskerne nu tørrer nogle smaa

Flyndere, saa er de ikke tænkte som Handelsvare, men kun til eget Brug.

Og saa skrabede man dengang Østers i Farvandet ud for Frederikshavn; det kunde give Fiskerne god Fortjeneste. Bankerne med de berømte „Fladstrands Østers" strakte sig fra Hirtsholmene Nord paa op imod Skagen. Østersskraberen er en Jernramme af omtrent $1^1/_2$ Alens Længde, og til den er fæstet et Net af Jern eller stærkt Garn, der slæbes efter Baaden. Fra 1. Maj til 1. September skulde Bankerne hvile; det er Forplantningstiden.

Østersfiskeriet her i Danmark er et Regale, der bortforpagtes, og den aarlige Afgift kunde i gamle Dage være ca. 200 Rigsdaler og 30 Tdr. Østers à 600 Stkr. til det kongelige Køkken. En Baad kunde i et Par Døgn skrabe omtrent 2000 Østers, og der kunde være 20 Baade ude. Af Brinck-Seidelins Bog ses, at man i Aaret 1826 udførte her fra Fladstrand 314 Tdr. Østers à 600 Stkr.; men det var et særligt gunstigt Aar. Nu er kun Navnet tilbage, thi de „Fladstrands Østers", der kommer paa Markedet, er skrabede i Limfjorden.

En Ekstrafortjeneste havde Fiskerne ved Bjergning af Vraggods, og Skibstømrerne fik travlt, naar Havaristerne kom ind enten ved egen Hjælp eller ved Hjælp af Konsul *Kall's* Redningskutter, for Svitzers Bjergningsentreprise hører Nutiden til. En Skov af Master fra Skib ved Skib saa man ofte i Havnen ved Vintertid, og de skibbrudne og andre overvintrende Søfolk blev gæstfrit modtagne; der holdtes Kaptajns- og Styrmandsballer, og for Matroserne gik Dansen hos Madam Thiel nær ved Havnen og hos Madam Bie i en Bindingsværksbygning paa Hjørnet af Nytorv og Havnevejen.

Havaristerne gav god Fortjeneste, men det passer dog ikke paa Frederikshavnerne, hvad Fader Holberg siger om Anholts Beboere:

„Indbyggerne hver Dag for Søfolk beder
At se dem her paa Land. De ofte bli'r bønhørt,
Thi et og andet Skib bli'r lykkeligt hidført."

Af vore Skibstømrermestre husker jeg bedst *Kahlen,* en høj, bredskuldret Mand; han lignede Oberst Helgesen, Frederiksstads Kommandant; han var Officer i Brandkorpset og saa statelig ud, naar han i Uniform ledede Havnesprøjterne; og *Hansen,* der en lang Tid havde en meget stor Virksomhed; han havde en Flok raske Børn, Sønner og Døtre, jævnaldrende med min Broder og mig; og senere husker jeg *Vrensted,* der var en dygtig Baadebygger. Det var de Mestre, der reparerede Skuderne, indtil *Buhl* anlagde sit store Værft og lagde Kølen til Fiskekutterne. Skibstømrerne gjorde Arbejdet solidt og godt, saa mangt et Fartøj, bragt ind med en slem Lækkads, forlod Havnen med alt vel inden- og udenbords. Der var dog engang en misfornøjet fynsk Skipper, der udtrykte sin Harme over Ophold og Behandling, da han tog Afsked med Havnefogden, og paa sit fynske Maal sagde: „Ja, Deres By er en dajlig By, en dajlig By, men det er no'n skidt Folk der bor i'en." Men det var et enestaaende Tilfælde og vakte megen Munterhed.

Slavekrigen.

Med Stænderforsamlingerne, der aabnedes 1835 og 36, begynder en ny Tid for Danmark. Forsamlingerne var ganske vist kun raadgivende, men alle Love, der angik Skatterne og andre af Befolkningens personlige Forhold, skulde behandles af Stænderne, for at disse kunde udtale sig derom, og de havde Ret til at indgive Forslag om nye Love og Klager over Misbrug. Baade grundbesiddende Borgere og Bønder af Gaardmandsklassen havde Stemmeret, og derved vækkes Sansen til Live for Statens Anliggender og andre almene Interesser.

Bønderne levede den Gang under et særligt Tryk, men deres stigende Selvfølelse og Selvstændighedstrang gav sig Udslag ved Stiftelsen af „Bondevennernes Selskab" i Aaret 1846 med det Formaal at virke for Bondestandens Emancipation og lige borgerlige Ret med de andre Samfundsklasser. Fremragende Mænd kom i Spidsen for denne Bevægelse som Overretsprokurator *Balthazar Christensen, Tscherning, I. A. Hansen* o. fl., og de vigtigste Opgaver, der skulde løses, var: *en bedre Folkeoplysning, fuldt gennemført almindelig Værnepligt, Forbedring af Husmændenes Kaar og Fæstes Overgang til Selveje.*

Bybefolkningen, Borgerne, med Hovedstaden i Spidsen havde mere Opmærksomheden rettet mod de store politiske Spørgsmaal: Indførelsen af en fri Forfatning og Ordningen af Slesvigs Forhold.

Den mangeaarige Forbindelse mellem Slesvig og Holsten havde udviklet et skadeligt Fællesskab mellem det gamle danske Slesvig og det tyske Holsten, og „Slesvigholstenerne" haabede at kunne forene de to Hertugdømmer til en selvstændig Stat: „Slesvigholsten", der engang i Tiden, naar Kongehusets Mandsstamme uddøde, kunde glide ind i det tyske Forbund under en egen Fyrste.

„De Nationalliberale" opstillede gennem frisindede Hovedstadsblade, især „Fædrelandet", som Hovedfordring: *en fri Forfatning* og *Forbindelsen mellem Slesvig og Holsten opløst , saa at Danmark-Slesvig udgør eet Rige med fælles Hær og Rigsdag,* et *Danmark til Ejderen* . Holsten stilles saa selvstændigt, som Regentfællesskabet kan tillade.

„Helstatspartiet" modarbejdede ikke alene Slesvigholstenerne, der vilde dele Monarkiet ved Kongeaaen, men ogsaa de Nationalliberale, der vilde dele det ved Ejderen, og det mente, at Slesvigs vedblivende adminstrative Forbindelse med Holsten var det eneste Middel, *hvorved man varigt kunde knytte Holsten til Monarkiet og derved bevare Holsten.*

Af disse Partier var „Bondevennernes Selskab" bedst organiseret; i den almindelige Politik kunde det følge det store nationalliberale Parti.

Den politiske Bevægelse var stærkest paa Øerne, mindre stærk i Nord-Jylland, og i Vendsyssel gik alt sin rolige, vante Gang; man vidste daarligt Besked om, hvad der foregik, da Aviser kun var lidt

udbredte. Landpost fandtes ikke, og Frederikshavn havde endnu ikke faaet sin Avis.

Saa kom med Aaret 1848 Oprøret i Hertugdømmerne. Bondesønnerne blev indkaldte til Krigstjeneste og drog stille og roligt af Sted med deres gode Udstyr hjemmefra; men paa een Gang blev der et vældigt Røre baade i By og paa Land, og det skyldtes Rygtet om, at 1000 Rendsborgslaver var brudt ud og drog plyndrende og brændende gennem Jylland. Gennem Stafetter fik Amtmanden i Hjørring Budskab om, at „Slaverne" var komne til Aalborg, og fra Frederikshavn indløb følgende Meddelelse:

„I dette Øjeblik er der indløbet aldeles paalidelig Efterretning om, at 800 à 1000 fra Rendsborg Fæstning løsladte Slaver ere, paa Tog i Jylland for at røve og hærge, ankomne til i Nærheden af Aalborg. Herom tillader jeg mig at meddele Underretning med Tilføjende, at Alt her i Byen og iøvrigt i Jurisdiktionen er sat i Activitet i denne Anledning.

Frederikshavn, den 31. Marts 1848.

Underdanigst

Hesse, const."

Den konstituerede Byfoged, Fuldmægtig Hesse, den senere kendte Prokurator, havde gjort sin Pligt.

Rygterne blev vildere og vildere, og det hed sig, at Slaverne var gaaede over Limfjorden. „De myrde og plyndre; de stikke Ild paa det ene Hus efter det andet, og hele Brønderslevegnen genlyder af de arme, ulykkelige Beboeres hjerteskærende Skrig."

Amtmanden sendte Ordre til samtlige Sognefogeder om at samle Beboerne paa passende Sted, holde Vagt og afgive Melding. Man væbnede sig saa godt, man kunde, og i Frederikshavn besluttede man at rykke frem mod Fjenden.

Kommandanten paa Citadellet Fladstrand „rørte Trommerne", fik nogle Kanoner kørt frem og holdt den lille Besætning parat, og efter hurtig Tilsigelse samledes Byens Borgere og Omegnens Landboere paa Torvet. Koner og Kærester fulgte med, og det kom til rørende Afskedsscener, da Toget drog Syd paa. Den bekendte Smedemester, Bolund, var pludselig bleven Vaabensmed og havde haft travlt med at lave Spyd; kun faa havde Bøsser. Min Fader havde laant en lang Sabel hos Skibskaptajn Nissen, og i et Bælte om Livet havde han stukket en Pistol, saa han var udrustet som en romantisk Røverkaptajn. I Spidsen for hele Skaren red min Morfader, Købmand P. Hou, paa sin gode Hest, og han svang sin Sabel og kommanderede „Fremad"; i det Øjeblik følte han sig som Krigeren fra Anno 13.

Imidlertid blev Byen sat i Forsvarstilstand, og der dannedes en Forsvarskæde uden om Byen fra Skagensvejen Vest paa over Aasted og Gærum og Syd paa til Understed. Vagtposterne, to og to, vandrede frem og tilbage, lyttede og stirrede. Den joviale Kaptajn

Hunderup, senere Fører af Hjuldamperen „Waldemar" mellem Frederikshavn og København, var paa Post sammen med en af de mest fredsommelige Borgere i Byen. Kaptajnen var bevæbnet med Bøsse og fortalte siden: „Er din Bøse ladt", spurgte min Sidemand lidt ængsteligt. „Ja, Gu' er den ladt, hvad F..... skulde jeg ellers med den", svarede jeg. „Saa maa du være meget forsigtig med den, at den ikke gaar af", hviskede han. Og han slap for Knaldet, for der kom ingen Mordbrændere den Gang".

„Slavekrigen" varede nemlig kun 2 Døgn; allerede i Skrivelse af 2. April 1848 kunde Amtmanden, Holsten, udsende følgende:

„Min Tak til samtlige Amtets Beboere og Autoriteter for den Alvor, Beredvillighed og Hurtighed, hvormed de have handlet under de, som det nu viste sig, ugrundede, men til en Tid tilsyneladende paalidelige Rygter".

Krigerskaren fra Frederikshavn naaede et godt Stykke Sønden for Sæby og blev indkvarteret, nogle paa Voergaard, men fik saa de beroligende Efterretninger, vendte om og blev modtagne med aabne Arme.

Man har moret sig over „Slavekrigen", men den havde sin alvorlige Betydning, idet den viste, at Befolkningen var villig til at rykke ud, naar man troede Faren nær.

Det var en lykkelig Tid i vort Fædreland. De fleste higede efter Oplysning og skaffede sig Aviser. Min Fader, der havde hele sin Slægt i København, fik tilsendt Aviser og Breve og kunde bringe Meddelelser til andre. Ude paa Landet samledes man ofte hos Skolelæreren, der læste op af Aviserne og forklarede. Man harmedes over Slesvigholstenernes Forlangende: „Slesvigs Indlemmelse i det tyske Forbund", og Dagene efter Slaget ved Bov bragte et mægtigt Opsving af den nationale Begejstring.

I Følge Kong Frederik d. 7.s Løfte at give Danmark en fri Forfatning, udstedtes i Juli 1848 Lov om Valg til den grundlovgivende Rigsdag. Vendsyssel var inddelt i 7 Valgdistrikter, og 1. Distrikt var Frederikshavn og Skagen med omliggende Sogne. I Vendsyssel var Ønsket om en fri Forfatning almindeligt, men Deltagelsen i selve Valget var ikke stor. Paa Valgtribunen i Frederikshavn den 5. Oktober 1848 stod 2 Kandidater: Pastor *Neergaard,* Ugilt, Statsministeren og Historikeren Niels Neergaards Fader, og Proprietær *Hastrup,* cand. jur., Ejer af Bøgsted i Astrup Sogn. Hastrup blev valgt med en Majoritet af 7 Stemmer.

Min Fader havde den Glæde, at hans lidt ældre Fætre, Frederik og Martin Hammerich, begge valgtes ind i den grundlovgivende Forsamling.

Den 5. Juli 1849 fik Danmark sin frie Forfatning, og i Decbr. s. A. fandt Folketingsvalgene Sted. Vendsyssel var nu inddelt i 5 Valgkredse; 1. Kreds var som før Frederikshavn og Skagen, og her valgtes denne Gang Pastor Neergaard. Han, der var almindelig afholdt og sad inde med store administrative Evner, repræsenterede Kredsen til 1852, men søgte ikke Genvalg.

Min Moder og hendes Søskende.

Jomfru Trine Hous Pigeinstitut blev den Døtreskole, man saa længe havde savnet i Frederikshavn, og da den unge Timelærer, min Fader, blev forlovet med Bestyrerinden og fejrede Bryllupsfest d. 22. Maj 1850, saa fulgte deraf, at en stor Del af den opvoksende Ungdom i Byen og nærmeste Omegn blev mine Forældres Elever. Jomfru Hou hed nu i Følge Rangforordningen: Madam Hammerich, thi for Kvindernes Vedkommende gjaldt paa den Tid en streng Rangforordning, idet Embedsmænds og Rangspersoners Hustruer og Døtre var henholdsvis Fruer og Frøkner; Borgernes var Madammer og Jomfruer, og en Rengørings- eller Vaskekone kaldtes Mutter; lige paa Skellet stod Præstens Hustru, der snart kaldtes Præstefruen og snart Præstemadammen.

Imellem min Moders efterladte Papirer findes flere Smaabreve fra Elever, der bringer Lykønskning og Hilsen ved given Lejlighed. Det er i Reglen „Gudernes Tungemaal", Eleverne benytter sig af, og da deres Hilsen er præget af Tiden, hidsætter jeg nogle faa:

„Jomfru C. Hou, d. 25. Novbr. 1846, i Anledning af Deres Geburtsdag.

Svinder end Samlivets herlige Dage,
Blive vi fjerned' i Rum og i Sted,
Taknemlig Erindring bliver tilbage,
Barndommens Minder tage vi med.
Mind ogsaa os med Venlighed."

„Frederikshavn, den 20. November 1847.

Velædle Jomfru T. Hou tilegnet paa hendes Fødselsdag af hendes Elever.

Saa ufortrødent, som De leder
Os frem til Kundskab og til Dyd,
Saa hjertelig vi for Dem beder:
At Sundhed, Lykke, Held og Fryd
Maa alle Dage følge Dem,
Hvorhen i Verden De gaar frem!"

„Paa denne glade Dag
vi bede Dem modtag
Og ej forsmaa en liden Gave,
Som vi have
Vedlagt til et Minde om
De Dage, som
Vi her tilbragte,
Og som vi agte
Med Tak os altid at erindre."

Til Velædle Madamme Hammerich paa Deres 28-aarige Fødselsdag den 25. November 1851.

Med Taknemmelighed erkjende vi de mange gode og nyttige Lærdomme, som De saa ufortrødent søger at bibringe os, saavelsom

Deres uafbrudte Bestræbelse for vort Vel i enhver Retning, og undertegnede Elever tillader sig at overrække medfølgende Ring, som vi bede Dem bevare til en kærlig Erindring om os".

To af min Moders Brødre var paa den Tid ude i den vide Verden. Den ældste hed *Peter Christian Hou* ligesom Faderen. Han blev som ganske ung sat i Handelslære i Hamborg for at faa „en bedre merkantil Uddannelse, end jeg har faaet", sagde Morfader. Det gik ham godt i Hamborg, og senere skabte han sig en stor Forretning i Cuxhafen, Udhavnen ved Elbmundingen for den store Hanse- og Fristad. Han blev preussisk og brasiliansk Konsul, Ridder af Kroneordenen, p. p. og ved sine 4 Børn blev han Stamfader til en blomstrende Familie i Tyskland. Hans Hustru, *Nicoline,* født Kroeger, kom til at holde af sin Mands Fædreland og blev en kærkommen Svigerdatter for mine Bedsteforældre. Naar „Tyskerne" med et Par Aars Mellemrum kom til Frederikshavn, tændtes der Glædesblus i den gamle Købmandsgaard, og hele Familien samledes saa ofte som muligt.

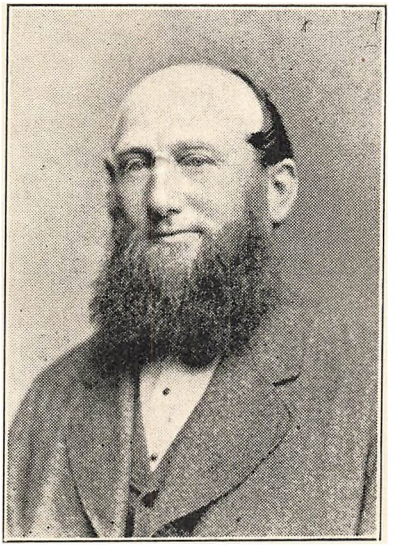
Konsulens Søn, *Eduard Hou,* var Købmand i Hamborg, da Verdenskrigen udbrød 1914, og nu var Familien saa stor, at 6 af dens unge Mænd drog i Felten. Kun de 3 vendte tilbage, og Familien Hou har altsaa fuldt ud bragt sit nye Fædreland al skyldig Tribut. Eduard og Olga Hous Søn, William, ligesom Faderen Købmand i Hamborg, og hans Hustru, Elisabeth, Datter af Superintendent Handtmann i Schwedt a/ Oder, bragte for 5 Aar siden deres lille Søn til Daab, han opkaldtes efter Tipoldefaderen og hedder *Peter Christian Hou.* Forældrene søger stadig at trænge ind i det danske Sprogs Mysterier, og lille Peter gør Forsøg i samme Retning; i den Anledning har jeg sendt ham vor muntre A. B .C. Ole Bole, og nu kan han tælle til 10 paa Dansk; men hans store Søster Marlis kan allerede tælle til 100.

Min Morbroder *Nicolai Iversen Hou,* opkaldt efter „stærke Niels Iversen", vilde være Sømand, og tidligt kom han ud og prøvede Søen paa Kaptajn Ellings Brig. Kaptajn Elling var Sømand af den gamle Skole, streng, næsten haard, dygtig og modig. Han for paa England, Frankrig og Italien og bragte mange herlige Ting med hjem, og der var Venskab mellem Familierne Elling og Hou, og alle „Ellingerne" var Elever af min Moder. Nicolai Hou tog Styrmandseksamen, fo'r „paa Varmen" og fik Skib at føre for Rederiet Pagh i Aalborg. Efter et Havari ud for Buenos Ayres opholdt han sig der i lang Tid og lærte Spansk. Havariet gav nemlig Anledning til en Proces, og heldigvis for ham var Forholdene i Argentina paa den Tid — i Tresernes Begyndelse — rolige, og Handelsforbindelsen med Europa livlig og voksende.

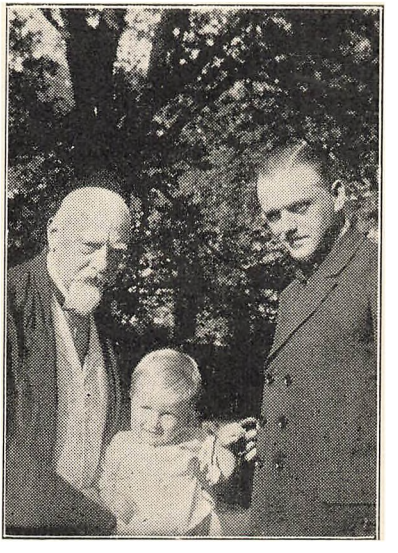
Da den enevældige og stærkt omdisputerede Statholder i Argentina, *de Rosas,* i Aaret 1852 maatte redde sig ved Flugt, fulgte først en Række Borgerkrige, men med Aaret 1862 kom Republikken til Ro, og min Morbroder befandt sig godt i Buenos Ayres, der dengang var en By med ca. 140,000 Indbyggere (nu henimod 2 Millioner). Han vandt Processen til Fordel for Rederiet, kom altsaa hjem med

Elise Wolters.

Konsul Chr. Hou, Cuxhafen.

Tre Generationer.
Eduard, William og Peter Hou.

velforrettet Sag, og det gode Udfald tilskrev man for en Del hans energiske Optræden. Kun faa Aar senere tvang en Øjensygdom ham til at opgive Søen, han overtog Ledelsen af sin Faders Manufakturforretning og ægtede sin Barndoms-Legekammerat, *Rosa Lund,* en Søster til Michael Lund, Ægteskabet var barnløst. Forretningslivet tiltalte ham imidlertid ikke, og i Aaret 1869 stod han i Spidsen for en lille Flok Udvandrere, der drog til *Tandil* i Argentina, ca. 40 Mil Vest for Buenos Ayres, hvor der allerede den Gang var en dansk Koloni. De kom lykkeligt dertil; Sørejsen havde været ret behagelig, men til Gengæld voldte de 40 Mil fra Buenos Ayres til Tandil stort Besvær. Nu er der forlængst Baneforbindelse mellem de to Punkter, men ikke dengang. Man fo'r af Sted i store, tunge Vogne med et Forspand af 6—8 halvvilde Heste, der piskedes frem af Postillon og Kusk; henover Jordtuer og smaa Vandløb gik det; Vognene hoppede og slingrede, og kun den rasende Fart hindrede dem i at vælte. Saa standsedes der; man holdt Rast, og friske Heste førte Kolonisterne videre frem mod Maalet.

Nicolai Hou var sine Landsmænd til stor Nytte ved sit Kendskab til det spanske Sprog og de gode Raad, han kunde give f. Eks. i Anledning af det ejendommelige Klima med hurtige Temperaturforandringer, som kan finde Sted i Løbet af een Dag, ja undertiden i Løbet af et Par Timer, og er farligt for Folk med Anlæg for Gigt og Lungesygdom. Selv slog han sig ned som Købmand, og de andre drev Agerbrug.

I Tandil findes den ældste danske Koloni i Argentina bortset fra Hovedstaden. En Lollik, *Hans Christensen Fugl,* eller som han senere kaldte sig, *Juan Fugl,* kom til Tandil i 1848 og begyndte at dyrke Hvede. Det lykkedes for ham, flere Landsmænd kom til, særlig fra Lolland og Møen; nogle Aar senere kan man tale om en dansk Koloni i Tandil. I 1866 stiftedes den protestantiske Menighed, men den første danske Præst fik Kolonien først 1876, og Aaret efter byggedes en dansk Kirke. Men det oplevede Nicolai Hou ikke. Døden overraskede ham brat i hans nye Virksomhed, der syntes saa lovende; han fandt sin Grav paa Kirkegaarden i Tandil, og hans Enke vendte tilbage til Danmark.

Min Moders yngste Broder, William Hou i Hjørring, ægtede *Laura Krag* fra Hørning, men ogsaa hans Ægteskab var ligesom Nicolai Hous barnløst, saa Mandslinien af Slægten Hou med den gamle Købmand i Frederikshavn som Stamfader er nu uddød her i Landet. Morfaders yngste Datter døde som ung Pige, men den næstyngste, *Adoline Hou,* „den ejegode Tante Line", blev gift med Købmand *Martin Fabricius,* en Søn af Konsulen paa Skagen; han overtog Morfaders Kolonial- og Produkthandel; men begge Ægtefæller døde tidligt. Datteren af det Ægteskab, *Marie Fabricius,* ægtede Proprietær *Niels Borch* til Visborg-Møllegaard, og deres Søn, Ingeniør *Martin Borch,* gift med *Emma Riegels* fra Viborg, er altsaa en af Repræsentanterne fra Familien Hous Spindeside.

I Halvtredserne.

I Aaret 1852 fik Frederikshavn Kongebesøg.

Frederik d. 7. havde i August 1850 ægtet *Louise Rasmussen,* der samme Dag ved kgl. Resolution ophøjedes til Lensgrevinde af Danner. Neergaard: Under Junigrundloven: I Aristokratiets og det højere Bourgoisis Kredse var man gennemgaaende ugunstigt stemt overfor Kongens Ægteskab, og i København ytrede der sig i alle Samfundslag en lidenskabelig Uvillie mod Grevinde Danner, og det varede heller ikke længe, før der skød en Skandalelitteratur op, som i Saftighed og Frækhed overgik alt, hvad man i dette Aarhundrede havde set her til Lands. Det var intet Under, at Grevinde Danner og hendes nærmeste Omgangskreds kunde føle sig ængstede, og Kongen, der ikke kunde undvære den varme Hyldest, han hidtil havde været Genstand for, var ilde berørt deraf. Det blev Bondevennerne gennem deres Førere, *Balthazar Christensen* og *Tscherning,* der ved klog og taktfuld Optræden søgte at fæstne og støtte Grevinde Danners Stilling og raadede hende til at slaa ind paa „Velgørenhedens Vej" som den eneste, ad hvilken hun kunde forsone den offentlige Mening. De hjalp hende til Rette med Oversendelsen af Bidrag til de Velgørenhedsanstalter, hun vilde støtte, og anbefalede hende at tage Initiativet til Oprettelsen af Stiftelser. Grevinde Danner fulgte Bondevennernes Raad. Ved sin Død i 1874 efterlod hun sig en Formue af 6½ Million Kroner, samt Slottet Jægerspris, og havde heraf oprettet „Frederik d. 7.s Stiftelse paa Jægerspris til Opdragelse af fattige Pigebørn", og Aaret i Forvejen havde hun grundlagt „Frederik d. 7.s Stiftelse i København med Fribolig for 52 fattige Kvinder".

Da Kongen og Grevinden i Sommeren 1851 foretog en Bornholmsrejse, blev Modtagelsen ganske efter Ønske. Næste Aar gjorde de en Rejse gennem Jylland og gæstede ogsaa Frederikshavn. Her havde en Komite været virksom for at modtage Kongeparret paa bedste Maade, og Modtagelsen var hjertelig. Der var rejst Æreport med Kongens og Grevindens Navnetræk, og Begejstringen var almindelig. Kongeparret boede paa Hotel du Nord hos *Zimmermann,* og man havde anstrengt sig for at gøre Opholdet saa behageligt som muligt. Min Moder fortalte: „Nu gjaldt det om at gøre Værelserne rigtig hyggelige, og derfor havde Komiteens Damer hos forskellige Familier laant Malerier, Vaser og lignende til at dekorere med, og hos os fik de det kønne Brysselertæppe, vi to Aar i Forvejen havde faaet til vort Bryllup." Min Broder og jeg betragtede altid det Tæppe med Beundring, og den ene hviskede til den anden med en vis Højtidelighed i Stemmen: „Det er det Tæppe, Kongen og Grevinden har traadt paa".

1853 blev et Sorgens Aar for hele Landet. Koleraen rasede, særlig i København, men ogsaa rundt om i Landet, og i Frederikshavn blev ialt 100 Mennesker angrebne, og deraf døde de 67. Epidemien begyndte sidste Halvdel af Juli og vedvarede til Slutningen af August; det var varmt, og Frugttræerne bugnede af Frugt, men man satte sig selv paa streng Diæt; det gjaldt om at holde Maven i Orden. Naar

Frederikshavnerne enten spadserende eller kørende søgte ud i den kønne Omegn, flygtede Landboerne skyndsomst ind i deres Huse og lukkede Dørene; de vilde ikke i Berøring med Folk fra den befængte By. Der var dengang stor Nød i Byen, og den kommende Vinter blev haard. I en Oversigt over Byens økonomiske Tilstand, som Byfogden, Michael Steenstrup, gav ved Nytaarstid 1854, hedder det:

„Budgettet af 1853 viste en Udgift af 5067 Rdl. Denne Udgift, der for en fattig Kommune med kun ca. 1400 Indbyggere, maa anses for overordentlig høj og trykkende, vil for det følgende Aar efter Budgettet blive forhøjet med 3 à 4000 Rdl., og Skatterne vil saaledes for Frederikshavn blive i den Grad byrdefulde, at det er et stort Spørgsmaal, om de kan udredes. Hvad der især giver Anledning til denne enorme Udgiftsforhøjelse, er Koleraepidemien og den projekterede Brolægning af den gamle Havnevej."

Men dette Sorgens Aar har dog for Frederikshavns Vedkommende et Lyspunkt, thi d. 1. September 1853 udgik første Nummer af *„Frederikshavns Avis"*. Stifteren af Bladet, *Michael Vogelius,* havde faaet sin Uddannelse som Typograf bl. a. i Rigsdagens Bogtrykkeri. Avisen udgik 3 Gange ugentlig, men efter nogle Aars Forløb som Dagblad, og senere udgaves et Særtryk under Navn af *„Sæby Avis og Dronninglund Herreds Tidende."*

Redaktør Vogelius ledede sit Blad paa saglig Maade og i liberal Aand. Som Politiker var han først Medlem af Mellempartiet, men efter Finanslovnægtelsen 1873 af Højre. Han blev en Mand af stor Betydning for sin By, der overdrog ham vigtige Tillidshverv, og i 3 Valgperioder repræsenterede han Frederikshavns-Kredsen i Folketinget og var en ivrig Talsmand for Byens Interesser. I Byens Foreningsliv spillede han en stor Rolle, og hans hyppige Lejlighedstaler var prægede af stille Lune og til Tider af bidende Vid, og energiske Blink gennem Brilleglassene tydede paa en Mand med Villie.

Bladet fik efterhaanden Betydning som Organ for den østlige Del af Vendsyssel, og den eneste, der var misfornøjet med Bladets Fremkomst, var Byens offentlige Udraaber og Trommeslager, der hidtil havde tjent mangen en god Skilling ved efter en velturneret Trommehvirvel at læse Bekendtgørelser op for lyttende Medborgere

Det slesvig-holstenske Oprør 1848 blev slaaet ned, og vore tapre hjemvendende Soldater fik en begejstret Modtagelse, men det egentlige Maal var ikke naaet: Slesvigs fuldstændige Indlemmelse i Danmark under 5. Junigrundloven, og de tyske Stormagter, der havde besat Holsten, trak først deres Tropper tilbage, da den danske Regering havde lovet at udarbejde en Fællesforfatning for hele Monarkiet, hvorved Hertugdømmernes Selvstændighed skulde sikres, og Slesvig ikke knyttes nærmere til Kongeriget end før.

Tillige skulde Arvefølgen ordnes. Kongelovens Arveregler var optagne uforandrede i Junigrundloven, men efter Forhandling med udenlandske Magter udarbejdedes en ny Arvefølgelov saaledes, at efter Frederik d. 7.s Død skulde Prins Christian af Glyksborg være Konge, og hans *mandlige* Efterkommere i Ægteskabet med Christian d. 8.s

Søsterdatter Prinsesse Louise af Hessen, være Arvinger til Danmarks Rige.

Det kom til hidsige Valgkampe rundt omkring i Landet; men i Frederikshavn gik det roligt til, og i August 1852 valgtes Byens ansete Byfoged, *Steenstrup,* ved Kaaring. Han repræsenterede ikke Kredsen længe, thi ved Nyvalget i Februar 1853 stod *Regnar Westenholz,* en Søn af Frederikshavns Byfoged fra 1819-26, Thomas Fr. Westenholz, paa Valgtribunen.

Regnar Westenholz lærte Handelen i Løgstør og Aalborg og kom saa til Hamborg, hvor han tog Borgerskab som Købmand og traadte i Forbindelse med H. Pontoppidan. Derefter flyttede han til London, hvor han sammen med Broderen, Anders Westenholz, drev Kornhandel og tjente en meget betydelig Formue. Han arbejdede ivrigt for dansk-engelsk Handelssamkvem, opfordrede til Korneksport til England og direkte Dampskibsrute og var Talsmand for en jydsk Længdebane. 1853 købte han Mattrup ved Horsens. Som Politiker udmærkede han sig ved varm Patriotisme; han stod de Nationalliberale nærmest med en lille Hældning henimod Bondevennerne. Han repræsenterede kun Frederikshavnskredsen til næste Valg samme Aar, men 1859 indtraadte han som Finansminister i Ministeriet Rotwitt og foranledigede Forelæggelsen af den jydske Jernbanelov.

Da den nye Arveføigelov havde mødt Modstand, opløstes Folketinget, og nye Valg udskreves.

I Frederikshavn valgtes en anset Bonde, Lars Chr. Pedersen, Skjortholt. Han var født i Tolne, blev Landvæsenselev under det kgl. Landhusholdningsselskab og arbejdede som saadan flere Steder. Efter at have bestyret sin Faders Gaard købte han 1846 Skjortholt i Aasted Sogn. Han kaldes Frederikshavns-Kredsens første Venstrerepræsentant; en veltalende Mand, der havde mange Tillidshverv. Han var f. Eks. Sogneforstander i Aasted Kommune fra 1848-54, og man forstod at udnytte hans gode Evner og praktiske Sans; paa Rigsdagen interesserede han sig ogsaa for rent praktiske Opgaver som Klitvæsen, Sandflugtens Dæmpning, Afløsning af Bropenge og Anlæg af Jernbaner i Jylland. Han repræsenterede Frederikshavns-Kredsen med en lille Afbrydelse fra 1853-64.

Fællesforfatningen for Monarkiet blev nu udarbejdet og skulde forelægges Rigsdagen. En saadan Forfatning vilde medføre en Indskrænkning af Grundloven, idet Rigsdagen mistede Indflydelse paa de Sager, der var fælles for hele Riget, f. Eks. en stor Del af Finansvæsenet. Rigsdagen kunde nok finde sig i en saadan Indskrænkning, hvis Fællesforfatningen blev givet i frisindet Aand med besluttende Myndighed; men da Ministeriet Ørsted, der skulde gennemføre Fællesforfatningen, vilde benytte Lejligheden til unødvendig Indskrænkning af Junigrundloven, maatte det gaa af, og Ministeriet Bang udarbejdede et Forslag til Vedtagelse i Rigsdagen; denne opløstes i Maj 1855, for at en ny Rigsdag kunde stadfæste Fællesforfatningen.

Valgdagen den 14. Juni 1855 oprandt, og paa Valgtribunen i Frederikshavn stod atter Lars Chr. Pedersen. Lars Skjortholt kaldtes

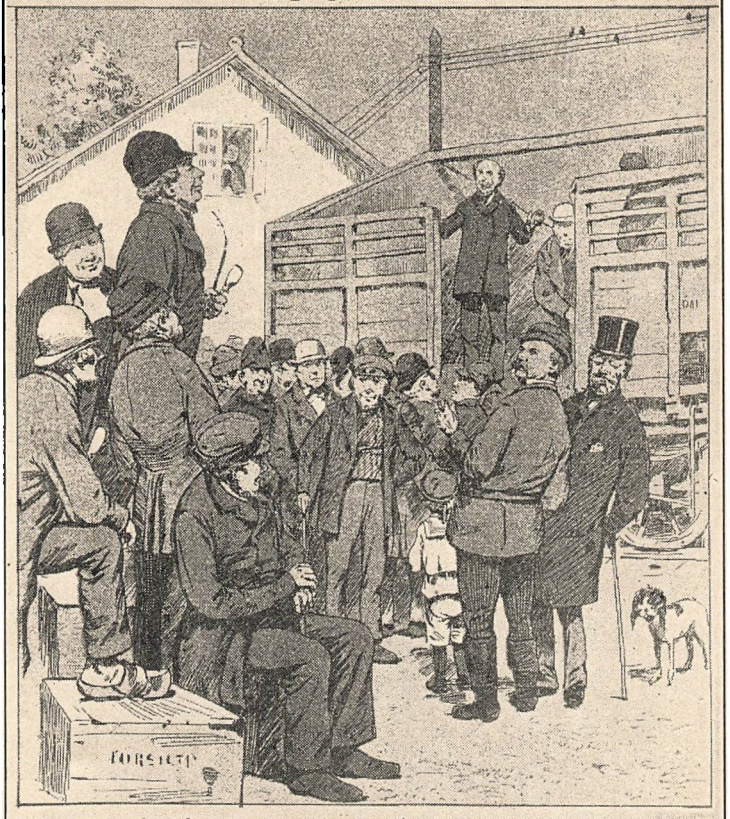

Michael Vogellus.

Byfoged Steenstrup.

Sørgeligt, men sandt.

Folketingsmanden: — — — og saa siger Høvrefolk, te Provisoriummet er lovle, men endda paa en Maae sørgele; no spørger A Eder mine ærede Vælgere, hvordan ka en Ting være lovle, men endda sørgele?

En Stemme: De skal A Døvlen gaale mæ sei Dæ, Svei Peter. Do æ no vor Risdasmai, aa de æ lovle, men de æ ilyvaller sørgele!

han i Almindelighed; en stor, bredskuldret Skikkelse; støt og rolig stod han der og sagde paa sin bestemte Maade bl. a.: „Den nu forestaaende Rigsdagssamling vil blive af stor Betydning. Grundlovens Indskrænkning, efter at Fællesforfatningen er forelagt, skal vedtages. Hvis Fællesforsamlingen faar Indflydelse og Myndighed i Finanssager, vil jeg give min Stemme til Grundlovsforandringen."

Og saa kaaredes han til Kredsens Folketingsmand.

Da den nye Rigsdag traadte sammen efter Valget, genoplivedes Kampene om Grundlovsindskrænkningen, men 2. Oktober 1855 kunde Kongen udstede „Forfatningslov for det danske Monarkis Fællesanliggender" efter det af Rigsdagen meddelte Udkast. „Den konstitutionelle Helstats Ære var begyndt."

I Vendsyssel gik Livet sin rolige Gang i de nærmest følgende Aar. Bladene indeholder kun korte Meddelelser om de skiftende Ministerier og om Valgene, men de tyske Hertugdømmers Misfornøjelse med Fællesforfatningen tager lidt efter lidt Interessen fangen, og en Anelse om fremtidige Konflikter vækkes til Live; men man finder Trøst ved Tanken om det skandinaviske Forsvarsforbund, der jo ganske sikkert skulde blive et Resultat af den nordiske Studenterbevægelse og knytte „Brødrefolkene" nær til hinanden, og beroliget arbejder man i Frederikshavn paa Byens Trivsel.

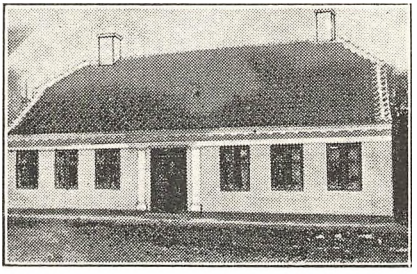
Dampskibsforbindelsen med Udlandet udvidedes, ved at det norske Dampskib „Viken" paa sin Rute Christiania—Kiel skulde anløbe Frederikshavn, og man var stærkt optaget af Planen om at føre den jydske Længdebane Nord paa med Frederikshavn som Endestation. Der var i Foraaret 1859 indvarslet til et Møde om Sagen i Aarhus, og i Frederikshavn valgtes som Delegerede: Folketingsmanden Lars Skjortholt, Prokurator Hesse og Proprietær Alsing, Ellinggaard, og der gjordes gældende, at det vilde være beklageligt, om den jydske Jernbane kun førtes mod Nord til Aalborg: „Frederikshavns Havn er ofte isfri, naar Øernes og Halvøens Havne og Fjorde er tillagte, og ikke faa Skibe, fornemlig fra England, søger ind her, hvorfra hele Skibsladninger sendes pr. Aksel Syd paa."

Ministeriet Rotwitts Dannelse 2. Decbr. 1859 vakte store Forhaabninger. Den nye Regering bebudede Gennemførelsen af en Række Reformer og deriblandt netop betydelige Jernbaneanlæg i Jylland. „Fædrelandet" skrev: „Det Banestykke, der helst straks burde optages i Loven, er Linien Aalborg—Frederikshavn. Vendsyssel er saa frugtbart, at det næppe staar tilbage for nogensomhelst Egn paa Halvøen Nord for Ejderen. Frederikshavn ligger kun 4—5 Timers Dampskibsfart fjernet fra Gøteborg, den ene Hoved-Endestation for det svensk-norske Banesystem. Store Interesser knytter sig til dette Banestykke."

I Frederikshavn var man fuldstændig overbevist om, at snart fik Byen sin Jernbane; man spekulerede og byggede, og enkelte forbyggede sig; thi med Rotwitts pludselige Død i Febr. 1860 faldt Forventningerne om det planlagte Reformarbejde til Jorden, og Frederikshavn fik ingen Jernbane den Gang. Hall dannede det nye Mini-

sterium, og den stigende Konflikt med Tyskland kvalte ethvert Spørgsmaal om Reformer og optog snart alles Opmærksomhed.

At „Fædrelandet" havde Ret i sin Paavisning af det naturlige i en Dampskibsforbindelse: Gøteborg—Frederikshavn, fik noget senere en Slags Bekræftelse paa følgende Maade: En Hollænder, Købmand i Amsterdam, skulde gøre en Forretningsrejse til Gøteborg. Han ser paa Kortet og finder det lettest gennem Hertugdømmerne og Jylland at tage op til Frederikshavn, idet han betragter det som ganske selvfølgeligt, at han med Damper kan komme derfra over det lille Stykke Kattegat til Gøteborg. Han kom til Frederikshavn, blev i høj Grad forbavset og skuffet over den manglende Forbindelse og maatte tage Vejen over København til Gøteborg.

Danmarksgade Nr. 7.

I Aaret 1858 havde min Fader købt sig en lille Ejendom ved Hovedgaden, Havnevejen, nu Nr. 7 i Danmarksgade, og ofte, men altid ledsaget af et skalkagtigt Smil, erklærede han den for „det smukkeste Hus i Byen." Det ligger lidt tilbagetrukket fra Gaden, saa der bliver en halvmaaneformet, rummelig Plads foran Huset. Naboerne var den Gang Redaktør Vogelius paa nordre Side og Købmand Klitgaard paa søndre. Lige overfor boede Prokurator Poulsen, og foran hans Ejendom var der Have med Drivhus; der har nu Gartner Thomsen sit smukke Blomsteranlæg og Udsalg.

Min Faders Ejendom var et for sin Tid typisk Provinshus med smaa Vinduer og lave Døre, saa at høje Personer maatte bukke sig, naar de gik fra den ene Stue til den anden. Gadedøren var anbragt midt paa Forsiden, og saa laa der to rummelige Værelser paa hver Side af Forstuen, samt nogle Værelser til Gaarden. Et Solskinshjem var det med Morgensol paa Gaardsiden og Udsigt over Havet, og Aftensol paa Forsiden. Hønsegaard var der naturligvis, og saa en Have, en Rosengaard, for min Fader var en stor Blomsterven, og det var, som om Venskabet blev forstaaet og gengældt fra Blomsternes Side, da han næsten hele Aaret rundt kunde pynte op med Blomster i Vaser og Urtepotter. I Haven var der Duft og Liv; Bier i Massevis var stadig i ivrigt Arbejde og for frem og tilbage med deres Last af Honning og med den lille lodne Krop fuld af Blomsterstøv, thi skraas overfor ved Siden af Prokurator Poulsen boede Læderhandler

og Skomagermester A. Christensen, en af de Mænd, der sad i Byraadet, og han drev Biavl og forstod sig paa det, og hans Bier befandt sig godt i vor Have, især naar de summede og brummede omkring de kvastformede Blomsterstande oppe i Kronen paa de 3 Lindetræer, Fader havde plantet, for at Børnene kunde lege i Skyggen.

Een Gang kastede Sorgen sin dybe Skygge over det lyse Hjem, og det var, da min Søster Mathilde, den ældste af os 3 Børn, døde omtrent 11 Aar gammel, og med udpræget Pietetsfølelse blev der værnet om hendes Minde; Mathildes Kop, Bøger og Legetøj blev gemt og atter taget frem og gemt igen.

Min Moder havde nu, skønt modstræbende, opgivet sit Pigeinstitut for udelukkende at sørge for Hus og Hjem. Embedsindtægterne var ikke store, saa det gjaldt om at gennemføre en fornuftig Økonomi, og det kunde nok lykkes, da Priserne paa Livsfornødenheder heller ikke var store, og Huslejen et Minimum. Smørret købtes fra en Gaard i Flade; Bondekonen eller „Smørkonen", som hun kaldtes, bragte Smørret hjem til os, efter at hun først hos Købmand Karup paa Gammeltorv havde forhørt sig om Prisen; den var for Bondesmør i Reglen 1 Mark Pundet (33 Øre); en Snes Æg kostede ogsaa 1 Mark, Oksekød 12 à 14 Skilling, Lammekød 1 Mark og Flæsk 12 Skilling pr. Pund (25 Øre).

Man fyrede hovedsagelig med Tørv baade i Køkken og Stuer, og „Tørvemanden" fra Elling eller Jerup Nord for Byen kom kørende med sine to Stude eller „Bøle" og afleverede for 4 Mark 1 Læs Tørv à 20 Snese. Det var ikke de sorte Æltetørv, men Mosetørv, saadan som de skæres i Mosen; de afgav fortrinlige Gløder, og det var meget bekvemt i en „Ildspand" eller „Ildskuffe" at bringe Gløder fra det ene Ildsted til det andet og hurtigt faa Fyr paa. Men Vinteren kunde være streng, og saa maatte der Kul til. Min Broder Kaj og jeg sov i et Kammer, hvor der aldrig blev fyret i Kakkelovnen; der kunde til Tider om Vinteren være saa koldt, at Vandet frøs i Vandkanden, og Vaskesvampen blev forvandlet til et Slags Pindsvin, ja, Overlagnet stivnede af den frosne Aande.

To aarlige Markeder afholdtes i Byen; Krammarkedet i Juli og Kvægmarkedet om Efteraaret.

Naar der var Krammarked, benyttedes Pladsen foran min Faders Hus. Der opstillede Lysestøber Jeckel sin i Egnen berømte Karussel med fyrige sorte Heste, Havheste, Hjorte og Løver. Det gjaldt om fra Ringapparatet at gribe „Guldringen", saa red man en Tur gratis.

Telte blev slaaede op, og Udraaberne forkyndte om alle de Mærkeligheder, man kunde faa at se: Damen uden Underkrop; Verdens største og mindste Mand; vilde Dyr og Mester Jakels Dukker. Nytorv var forvandlet til en Teltby med snævre Gader, hvor der handledes med alle Slags Fornødenheder, og en Bod med *„Ægte Christiansfeldter Honningkager"*, manglede aldrig. Byens Borgere modarbejdede Konkurrencen fra de fremmede ved ogsaa at slaa Telte op, og en usædvanlig Mængde Mennesker var stadig paa Benene.

Mest Opsigt gjorde Konerne og Pigerne fra Læsø. De bærer en Nationaldragt, der skal stamme fra Dronning Margrethes Tid; den bestaar af et sort Silkeskørt, lagt i mange Folder; et sort Silke- eller Fløjlsliv med rynkede Overærmer og smukke Opslag ved Haandleddene og mange Hægter af Sølv, og det snøres over Brystet med en Sølvkæde, der løber gennem Hægterne henover en Silkevest i blaa og røde Farver; paa Hovedet bæres et stort, hvidt Klæde, der falder som et folderigt Slør nedover Ryggen; og dertil kommer saa hvide Strømper og i Skoene Sølvspænder. De gifte Kvinder bærer om Livet en tung Sølvlænke, en „Lænde", der hviler paa Hofterne. En Kvinde blev engang budt 700 Kr. for sin Lænde, men hun vilde ikke sælge den. Dragten er kostbar, men gaar i Arv fra Moder til Datter. Mændene, Sømænd og Fiskere, er sædvanlig paa Havet, og Kvinderne udretter alt Markarbejde, fodrer Kreaturerne og tærsker Kornet; det store Hovedklæde, der ogsaa bæres under Arbejdet, beskytter mod Solen, og Kvindernes Hud er hvid og fin.

Det var et broget Liv, der rørte sig i Byen en saadan Markedsdag, men ellers gled Sommerdagene roligt hen. Borgerne stod tidligt op og spiste næsten alle sammen til Middag Kl. 12, og saa sov Byen Middagssøvn. Stenbroen blev glødende, og den lange, skyggeløse Gade var tom; hverken Mennesker eller Dyr viste sig. Men efter den nødvendige Hvile gav Livet sig atter til Kende. Vinduer og Døre smækkedes op, og Tøfler klaprede; alle Piger brugte Tøfler; to store, jydske Heste slog Gnister af Gadens Kvadersten; det var Købmand Klitgaards Karl, Peer, hvem alle kendte, der kørte Tømmer fra Havnen op til Tømmerpladsen paa Torvet. Skagensposten, den gule, aabne Vogn, rullede Nord paa med en enkelt Passager, for Skagen var den Gang endnu ikke rigtig „opdaget". Flere Passagerer var der Syd paa i den store, firkantede, lukkede Postvogn med selve Postholderen, Købmand Anders Christensen, paa Bukken; han forstod at behandle et Posthorn og gav os en lille, munter Melodi.

En Dag, umiddelbart før Skagenspostens Afgang, hørte man inde fra Postgaarden en buldrende Røst, der overdøvede alt andet. Det var Købmand *Fjellerup*, „tykke Fjellerup", som han altid kaldtes, der rasede, fordi Postfuldmægtig *Baadsgaard* havde spillet ham et Puds. Fjellerup var et fuldstændigt Kødbjerg, og naar han tog med Skagensposten, bestilte han altid to Pladser til sig selv, og han fyldte ogsaa Agesædet saadan ud, at selv den tyndeste Person umuligt kunde presse sig ind ved Siden af ham. Baadsgaard, en halvgammel Pebersvend, lidt mavesur af og til, men ellers af et godt Humør, havde faaet et Horn i Siden paa Fjellerup og drillede ham den Dag, ved at give ham den ene Plads hos Kusken paa Forsædet, og den anden paa Bagsædet, hvor der allerede sad en Passager.

Fjellerup var som en brølende Løve og ønskede Død og Ulykke over Baadsgaard, der undskyldte sig paa det bedste, men Kæmpen larmede videre, og Situationen kunde maaske være bleven pinlig for Baadsgaard, hvis ikke Passageren godmodigt havde taget Plads hos Kusken og ladet Fjellerup brede sig paa Bagsædet. Med en lille For-

sinkelse og med truende Miner fra Fjellerups Side afgik saa Skagensposten. Da Postkarlen næste Dag kom tilbage, kunde han fortælle noget, der gottede Baadsgaard lige ind i hans Inderste og fik ham henrykt til at løbe op og ned ad Gulvet. Skagensposten var jo kommen til Bestemmelsesstedet lidt senere end ellers, og Fjellerup ilede af Sted med en usædvanlig Fart, hvad han ikke burde have gjort, for han tabte Balancen, faldt og rullede om i Sandet. Det bløde Sand tog Stødet af, saa han led ikke mindste Overlast, men kunde umuligt faa sin Kæmpekrop paa Benene igen. To Mænd løb til, halede og sled i ham, men forgæves. „Her maa et Hejseværk til," sagde den ene, men saa fandt de paa Raad. De trillede Fjellerup af Sted, som man triller en tung Tønde, og da de kom til en Grøft, anbragte de ham paa Grøftekanten, saa han kunde stikke Benene ned i Grøften, og fra denne siddende Stilling fik de ham lykkeligt rejst op igen. Fjellerup holdt ikke af Hentydninger til den Skagenstur, men Baadsgaard morede sig.

Et livligt Gadebillede havde man, naar Brandvæsenet holdt Sprøjteøvelse paa Ny Torv.

Fra Sprøjtehuset ved Siden af Raadhuset rykkede man op til Torvet med den lange Brandstige paa Hjul og alt andet Tilbehør.

Havnesprøjten fra det gamle Sprøjtehus ved Hotel „Cimbria" paa Havnepladsen mødte op, kommanderet af Tømrermester Kahlen, og naar hele Styrken var samlet, tog Brandmajoren, Malermester Blicher, Kommandoen. Alle kommanderende var i fuld Uniform og tog sig prægtige ud. Ogsaa Politikorpset, Ordenens Haandhævere, trak op, ført af Malermester Kjærulf, en af de tapre fra Frederiksstads Belejring 1850, og hans Søn, *Henrik,* min gode Kammerat, saa med barnlig Stolthed paa sin ranke Fader.

Saa kom Slufferne kørende; det var smaa Slæder belastede med fyldte Vandtønder, og Tøndernes Indhold hældtes ud i det store Kar med Pumpeværk til 6 à 8 Mand, og saa pumpedes der under kraftig Opsang, til Vandslangerne buldnede ud, og tynde Vandstraaler hvislede frem af de smaa Lækkadser.

Nu tog Sprøjteførerne fat og viste den beundrende Tilskuermængde, mest bestaaende af Byens yngste Ungdom, hvor højt man kunde sætte Straalen til Vejrs; hele Regnbyger plaskede ned og modtoges med Jubel af Drengene, der ikke var bange for en vaad Trøje, og blev de for nærgaaende, fik de en vandret Straale, der nok skulde feje dem til Side. Oppe i Gavlen paa sit høje kønne Hus, hvor senere Jelstrup havde sin Manufakturforretning, stod Farvermesteren foran den aabne Luge. Han nød sin Merskumspibe og frydede sig over alt det, han kunde se fra sit ophøjede Stade. Men nu var Sprøjteføreren, Murer Svendsen, højt oppe paa Brandstigen med sin Slange, og han, den Gavtyv, sendte en Straale lige ind i Synet paa Farveren, der tabte Merskumspiben og spruttede af Raseri. „Holdt", brølede Majoren, og en Brandofficer begav sig ilsomt op til Farvermesteren, der lod sig formilde ved, at der lovedes Sprøjteføreren en ordentlig Overhaling. Svendsen hævdede imidlertid, at sligt kunde hændes enhver Sprøjtemester, der skal være baade her og der, og mente, at Borger-

skabet maatte glæde sig over et Brandvæsen, der med synlig Virkning kunde bestraale selv Byens højeste Hus. Med lystig Larmen og Hurraraab fra Ungdommen raslede saa Sprøjterne hjem igen.

Og saa kunde al denne tiltalende Støj blive afbrudt af uhyggelig Raaben og Skrigen. En barhovedet Sømand, heftigt gestikulerende, slingrede op ad Gaden med en stor Flok hujende Gadeunger efter sig. Hvor var han egentlig køn med det mørke, bløde Haar ned over Panden, det korte Fuldskæg, de gode Øjne og Ansigtet med det bønlige Udtryk; det var, som om han bad om Forladelse, fordi han var saa fuld. Det var N. N., Byens Sorg; ofte var han af Kommunen bleven ekviperet, saadan som en rigtig Sømand skal være det, og sendt ud med en Skipper, men lige saa ofte bragt tilbage og til sidst med Stemplet: Uskikket til al Slags Tjeneste. Svømme kunde han og dykke som en Søfugl; han smed Klæderne ved nordre Mole og tog saa med lange, sikre Tag Kvartmilen over til Deget, og naar han vendte tilbage, og nogen belønnede ham for den smukke Bedrift, skaffede han sig øjeblikkelig Brændevin; den stimulerede ham legemligt og aandeligt; saa bildte han sig ind, han var den store Søhelt og sang Tordenskjoldsvisen, særlig Strofen:

„Tordenskjold i Søen sprang,
Kuglerne omkring ham sang.
Gennem Bølgen dyb og kold
Svømmed' Peder Tordenskjold",

og saa gik det op ad Gaden til Fattighuset, hans Hjem.

Gammel blev han ikke. En Dag kastede nogle Søfolk Smaamønter ud i Havnen tæt ved Bolværket, og N. N. ned efter dem, som han gik og stod; han fik dem, og triumferende købte han sig sin Brændevin; han lagde sig saa til Hvile paa Tømmerpladsen ved Havnen, og da man senere saa til ham, var han død. Hans Moder gav ham Brændevin, blev der sagt, da han laa i Vuggen, for at faa Ro for ham. Brændevinen var saa billig; for nogle faa Skilling fik man en Pægl, og andre stærke Drikke var ogsaa billige, og der var for mange Beværtninger i Byen, saa Fristelsen var stor for de svage Sjæle.

En Morgenstund kom Mutter T., min Moders Vaskekone, grædende hen til os. Hendes Mand, Anders, havde haft Tjeneste ude paa Landet, men var kommen beruset hjem, og nu hulkede hun: „Anders er væk; han har været helt vild de sidste Dage, og Doktoren sagde, han havde Delirium; vi bandt ham til Sengen; men i Nat rev han sig løs og løb i bar Skjorte lige ud i Stranden; „De hvide Køer", raabte han og løb, til Havet tog ham."

Drikfældighed var en af Tilværelsens Skyggesider paa den Tid, men til Gengæld var der Sol og Friskhed nok til at jage Tristheden paa Flugt, og en af de Veje, ad hvilken Frederikshavnerne skaffede sig Glæde og Skønhedsindtryk, førte ud i den ejendommelige og kønne Omegn.

„Et Stykke Silkeborg ved Havet".

Vendsyssel har i fjerne Tider faaet sit Præg af den uhyre nordeuropæiske Isbræ, der under sin fremadskridende Bevægelse henover Skandinaviens Jord- og Stenlag slæbte Klippestumper og Jordmasser med sig. Den stoppede op her og kunde ikke komme videre, læssede af og smeltede hen, og saa laa Læsset, Morænen, som et saare ujævnt Dække hen over de ældre Dannelser; thi ogsaa her i Vendsyssel er Skrivekridtet Underlaget ligesom i det øvrige Danmark; det viser Boringen paa Skærum Hede, 1 Mil Vest for Frederikshavn, hvor man traf Kridtlaget 177 Meter under Havets Overflade.

Dette Isbræens Læs er det bakkede Højland, der har sin største Udbredelse i Øst-Vendsyssel og under Navn af „Jydske Aas" strækker sig fra Dronninglund Nord paa til Frederikshavn og mod Vest til Egnen om Tolne. Det lavtliggende Sletteland, hvor det gamle Fladstrand laa, og hvor nu Frederikshavn vokser sig stor og strækker sig, er hævet Havbund ud til den nuværende Kystlinie, der i en flot Bue svinger sig Nord paa.

Den østlige Del af Højlandet, nærmest Havet, er en smuk Bakkeryg fra Bangsbo Syd paa og mod Vest begrænset af den dybe Dal langs Bangsbo Aa. Her ved Aaen laa den gamle Bangsbo Vandmølle med det dryppende, susende Hjul og det kønne Bindingsværkshus; nu findes her et Traktørsted; „Møllehuset" kaldes det, og noget af den gamle Bindingsværks-Bygning staar endnu og vidner gunstigt om gamle Dages solide Bygningsmaade.

Frederikshavns Kommune købte i 1885 Bygningen og et Tilliggende af 10 ha. Land, der er beplantet, og det hele Anlæg er et herligt Udflugtssted ved den stadig rindende Aa. Kun Aaen skiller Møllehuset fra den 72 Meter høje *Pikkerbakke,* hvorfra der er den videste Udsigt over Egnen og Byen. Bakken er en Overfladeform fra den sidste Istid, og Stenene af norsk og vestsvensk Oprindelse. Lader man Øjet følge Kløften, i hvis Bund Bangsbo Aa snoer sig, ser man et bakket Højland, snart bestaaende af storformede Banker, og snart smaatkuplet Terræn, skovbevokset eller prydet med Lyng og Enebær. Til venstre har man Havet, det blaa Kattegat; ude i Horisonten skimtes Læsø, 4 Mil fra Kysten, men meget nærmere ligger Stenøerne Deget og Hirtsholmene, og en klar Solskinsdag synes de ganske nær. Frederikshavn har man foran sig i hele dens Udstrækning. Man ser de talrige Tage, de lange Havnemoler, Kirken og Krudttaarnet og videre Nord paa Frydenstrand med Dr. Ottosens Sanatorium. Strandlandskabet med den smukke Krumning ender i Skagens Odde; man øjner en Klitrække og længst ude noget som en Pind eller Streg; det er Skagens Fyrtaarn eller maaske det gamle Kirketaarn, Sømærket. Den høje Bakke, Isbræens Gave, hører nu med til Møllehuset og fuldstændiggør det fortrinlig anlagte Udflugtssted.

Det var 3 behjertede Frederikshavnere, der 1909 købte Bakken fra Bansgbo, nemlig Købmand, Borgmester *Elius Andersen,* Konsul *Ernst Jacobsen* og Dommer *Johannes Vogelius.* En Tak skylder man

dem, fordi de skænkede deres Fostermoder, Frederikshavn, et Højsæde, hvorfra man skuer vidt ud over Land og Hav.

Afstanden mellem Bakken og Havet er ikke stor; Landevejen til Sæby ser ud som et hvidt Baand mellem grøn Eng og Mark; Stranden er flad og bar; men endnu for omtrent 60 Aar siden laa her i Tusindvis af store Sten ligesom udstrøede af en gavmild Kæmpehaand. Det var Morænens øverste Lag, der ved den stærke Smeltning af Isbræen mistede sit Støttepunkt, og Stenene sprang buldrende ned over Bakkehældet ud paa det flade Forland; men de stejle Skrænter viser ogsaa, at Havet til Tider er pisket derop af Østenstormen og har taget Sten med sig i den tilbagegaaende Bevægelse. Af dette Stenmateriale byggede man „Koser", d. v. s. ganske smaa, snævre Havne med Moler saa langt ud, at fladbundede Baade og Smaajoller kunde fortøjes ved de yderste, store Sten, og saa laa den store Fiskerbaad og red for sit Anker eller Drev lidt længere ude. Paa Stenenes Sider voksede Blæretangen, og her boede Krabberne, glubske og derfor let at fange med lidt Agn paa Enden af en Snor. Nu er Stenene borte, anvendt til Havnens Udvidelse, Vej- og Jernbaneanlæg.

Naar man forlader den høje Bakke og Møllehuset, skal man helst følge Vejen med Bangsbo Aa paa venstre Haand; snart gaar det ned ad Bakke; det var en slem Bakke i gamle Dage. Vognene væltede og Folk og Heste kom i Ulykke; men nu er den god, og man kommer ind paa Herregaardens Gaardsplads.

Bangsbo er en gammel Gaard; i Middelalderen tilhørte den de børglumske Bisper, gik saa over i Kongens Haand, men afhændedes, og af adelige Ejere nævnes de Skeeler, Biller og Arenfelder; i 1860 og følgende Aar var Proprietær Gørtz Ejer. Gaarden bestod af 3 hvidkalkede Fløje; Beliggenheden er meget smuk, og fra Højderne tager den hvide Gaard sig yndig ud. Kom man i Gørtz's Tid kørende til Bangsbo og vilde ind i Skoven, sprang en af Selskabet af, gik op til Gaarden og bad om Tilladelse til at køre ind; det blev aldrig nægtet, men det formelle ved Sagen maatte være i Orden. Saa kørte man ind i den dejlige Skov med Kløft og Skrænt; først var det mørke, højtidelige Graner, saa Egeskov og endelig Bøg. Her er overraskende smukt; Terrænet er stærkt kuperet med en Højdeforskel mellem Dalbund og Bakkeryg fra 50 til 80 Meter; fra flere Punkter er der Udsigt over Bakkedraget i sydvestlig Retning, og Navne som Donbæk og Vrangbæk bliver staaende i Erindringen. Her i Skoven stod et gammelt Skovløberhus, hvor man kunde faa kogt Vand; men mange foretrak at lave sig et Kogested mellem store Sten; Grene var der nok af til at fyre op med, og snart kogte Vandet i den medbragte Kedel, og saa var der ikke langt til Kaffen, og Madkurven kom frem. Blomster plukkedes, og mange bragte Perikon hjem med, helst Stilke med veludviklede Knopper; de sattes paa Brændevin, og den røde Drik, man derved paa let Maade skaffede sig, blev i de Dage betragtet som Universalmiddel mod Mavepine baade hos voksne og Børn.

Saa tog Fodgængerne Staven i Haand, og tilbage gennem

Bangsbo gik det ad Vejen i vestlig Retning til den lille Skov Fylleledet med dens smukke, gamle Bøgetræer og frodige Plantevækst. Man gaar igennem Skoven og søger saa Vej og Sti op til Højden, hvor Frederikshavns Vandværk blev anlagt 1884. Nu er man højt oppe og ser ud over Lyngbakker, skov- og buskklædte Højder og ud over det brede Hav. En Sti, en ganske vidunderlig Sti, fører ned i Dalen, hvor før Flade Præstegaard laa; en dejlig Beliggenhed, men Præstegaarden maatte af hygiejniske Grund flyttes op fra Dalen; der var fugtigt om Vinteren dernede. Saa gaar det opad, og man staar snart ved Flade Kirke; ensomt og højt ligger den gamle Kirke, den er opført i romansk Stil af Munkesten; intet Taarn pryder den, men ved Siden staar en Klokkestabel; det er den, der nede fra Byen ser ud som en Dame med opslaaet Parasol.

Vognen fra Bangsbo med det øvrige Selskab kommer nu, og ad tung Vej Nord paa kommer man ved Herregaarden Knivholt ud til Hjørringvejen og saa lige i Øst ind i Byen.

Naar Turisterne kommer til Frederikshavn med Damper eller ad Jernvejen, har de ofte saa travlt med at komme til Skagen, at de ikke faar Tid til at se sig om i Frederikshavns Omegn. Naturligvis skal de til Skagen, men de bør ikke gaa Glip af de Skønhedsindtryk, som jydske Aas byder dem.

Da H. C. Andersen i Aaret 1859 gjorde sin Skagensrejse, standsede han i Frederikshavn, og overrasket over Egnens Skønhed skriver han bl. a.: „Kør ud til Flade Banker og Bangsbo; som et Bjergland løfter sig her den jydske Højderyg; det er et Stykke Silkeborg, men et Stykke Silkeborg ved Havet."

Hvis nu Turisterne har gæstet Møllehuset og Bangsboegnen og saa tror, de er færdige med Frederikshavns Omegn, gør de sig skyldige i en Fejltagelse; næste Dag bør de tage til Tolne. I gamle Dage gik eller kørte man et langt Stykke ud ad Hjørringvejen og tog saa Bivejen i nordvestlig Retning; men nu tager man med Toget til Tolne Station. Paa højre Side af Banelinien ligger Dalskov, en Bøgeskov, der dækker et udstrakt Bakkeparti, og paa den modsatte Side ser man ud over et Højdedrag, bestaaende af et Virvar af toppede Bakker tæt op mod hinanden, før kun bevoksede med Lyng, men nu for en Del beplantede med Naaletræer.

Sten- og Broncealderens Mennesker har bygget deres Gravhøje oppe paa Bakkerne og derved bidraget til at præge det nordjydske Landskab; i Tolne findes et ikke ringe Antal Gravhøje, og i Fladeegnen baade en Jættestue og en Langdysse, og 6 fredlyste Gravhøje ligger der paa Flade Præstegaardsmark.

I Treserne.

De fejlslagne Forhaabninger med Hensyn til Forlængelsen af den jydske Længdebane Nord paa til Frederikshavn gav Anledning til, at en foretagsom og dygtig Borger, Købmand *E. C. C. Christiansen,*

indbød i Marts 1861 til et Møde for at drøfte hans Plan om Indførelsen af Dampvogne til Godstransport ad Landevejene i Vendsyssel. Til Trods for det dristige i Planen vandt den Tilslutning, og tilmed vidste man, at den daværende Indenrigsminister, *Monrad*, omfattede Sagen med Interesse, og opmuntret paa den Maade indgav Christiansen Andragende til Regeringen om Eneretsbevilling til saadan Trafik, og næste Aar opnaade han fra Indenrigsministeriet Tilsagn om Eneret i 5 Aar til paa Landevejene i Vendsyssel at anvende Lokomotiver i Stedet for Hestekraft til Transport af Gods og Personer uden Anbringelse af Spor. Christiansen gjorde nu de fornødne Skridt til Planens Gennemførelse, og den engelske Fabrikant *Rickett* blev Leverandør af Dampvognen.

Samtale i Jylland.

Første: Hør, Mo'er! Denne Landevejslokomotivopfindelse sidder nok ikke for tybt.

Anden: Jo, Mo'er, det er netop Ulykken, „Vendsyssel" sidder for tybt hvor det kommer hen.

Om en saadan Dampvogn vidste man, at den ikke kunde sammenlignes med de hurtige Jernbanelokomotiver; den var et adstadigt Køretøj, der brugte 1 Time pr. Mil; Fordelen ved den var, at den kunde slæbe en anselig Byrde efter sig og egnede sig til Godstransport, idet den kunde trække 3 Vogne med en Last af 9 Tons eller 18000 Pund; Kulforbruget var 38 Pund pr. Mil. Fra enkelt Side hørte man ganske overdrevne Beretninger om den nye Dampvogn, bl. a., at den med Lethed kunde køre hen over en Roemark uden at gøre den mindste Skade, men Virkeligheden viste snart et andet Resultat.

I September 1862 kom den; den bar Navnet *„Vendsyssel"*, men Folkets Røst kaldte den „Dampelefanten". Udlosningen var besværlig paa Grund af ufuldkomne Midler til at hæve en saa betydelig Vægt, men i Land fik man den, og snart foretoges den første Prøvetur med 3 Fragtvogne. Jubel og Hurraraab fulgte Toget gennem Byen, men man naaede ad Hjørringvejen kun ca. $1^1/_2$ Mil frem, thi ved Nybro Bakke sank Dampvognens ene Hjul saa dybt ned i Vejen, at man ikke kunde komme videre. Det lykkedes dog efter store Anstrengelser at komme i Gang igen, vende og køre tilbage. Denne Standsning betragtede man imidlertid som et hændeligt Uheld, og om Aftenen samledes Mænd fra By og Land til et Festmaaltid, hvor man hædrede Entreprenøren, Christiansen, og Fabrikant Rickett.

Men saa kom Ulemperne, og der rejste sig stærk Modstand mod Foretagendet. Gadens Brosten løsnedes, naar Dampvognen kørte gennem Byen, Husene rystede, og Kulrøgen generede; Landevejene var ikke faste nok overfor den tunge Byrde, og ofte blev Dampvognen staaende i det Hul, den frembragte. De fleste af Omegnens Landboere var i høj Grad forbitrede over det nye Trafikmiddel og forbandede dette „røg- og ildspyende Uhyre". Hestene for deres Køretøjer blev vilde og ustyrlige, naar de kom i Nærheden af Dampvognen, og fo'r løbske henad Vejen, men de forsigtige spændte fra, lod Vognen staa og førte Hestene over Landevejsgrøften ind paa Marken, hvorved de jo forsinkedes en Del. I Slutningen af Aaret stod „Vendsyssel" fast i Nærheden af Knivholt, og man ventede paa en Mand fra England, der nøje kendte Vognens Indretning og Styrelse.

Manden fra England kom og synede Dampvognen og fandt den i god Orden; Gods til Transport var der nok af, men Vejene kunde ikke bære den, og i September 1863, næsten nøjagtig et Aar efter Udskibningen, blev „Vendsyssel" indskibet til London i Kuffen „Dageraad", Kaptajn Nielsen, og mange Mennesker i Frederikshavn og Omegn trak Vejret lettere.

Købmand Christiansen spandt ikke Silke ved det Foretagende, men han fortjener at mindes med Tak som den, der med store personlige Ofre gik i Lag med den trafikale Opgave, der skulde og maatte løses. Løsningen kom, da Frederikshavn i Aaret 1871 fik Jernbaneforbindelse med det øvrige Land. Man anede ikke dengang, at to Menneskealdre senere skulde „Benzinhesten" gøre sit verdenshistoriske Triumftog, og at Danmark skulde staa som Nr. 7 blandt alle Verdens Nationer med et Motorkøretøj for hvert 27. Menneske og et Net af fortrinlige, asfalterede Landeveje, der med Elasticitet bærer de tunge Byrder.

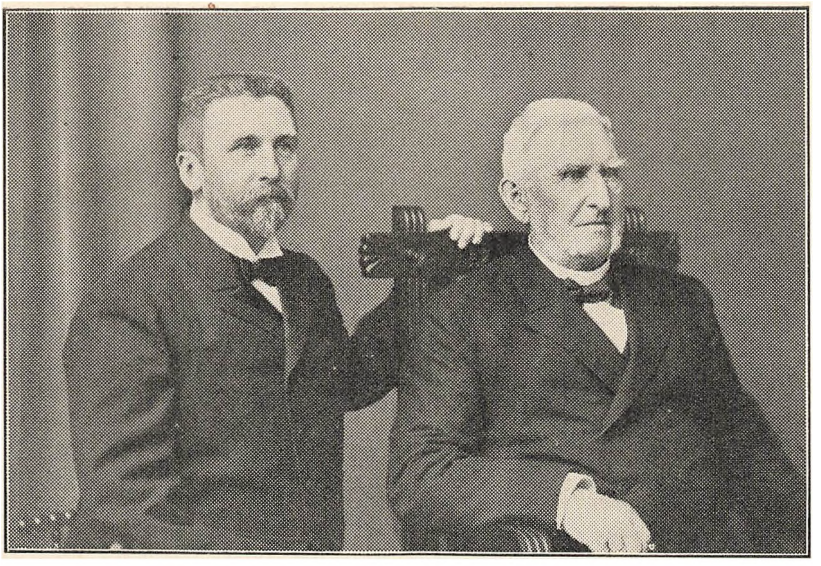
Den Foretagsomhedens Aand, der fik sit Udslag gennem Købmand Christiansens Plan, ytrede sig ogsaa paa anden Maade hos Borgerne. Haandværkerne besluttede at afholde en Industriudstilling og gennemførte Beslutningen i November 1862.

65 Udstillere deltog og deraf 54 fra Frederikshavn; de øvrige fra nærmeste Omegn. Udstillingen holdtes aaben i 6 Dage, og Besøget var ret betydeligt, skønt Vejret var daarligt hver eneste Dag. Staten havde

givet et Tilskud, og Udstillingen bragte et saa glædeligt Resultat, at den blev en virkelig Opmuntring for Haandværkerne. En Trediedel af de udstillede Genstande blev solgt for ialt 700 Rigsdaler, og en dømmende Komité uddelte Præmier. Urmager *Jensen* fik den største Præmie, 15 Rigsdaler, for to Ure og Model til et Metaltermometer; Præmier à 10 Rigsdaler fik Snedker *Spliid* for Møbler; Sadelmager *Sørensen* for Seletøj, Blikkenslager *Petry* for en Messing-Kaffekande med Fyrfad; Snedker *J. H. Thrane* for et Sybord; Garver *Wittenkamp* for Læder, og Bødker *Brøndberg,* Skomager *Thrane* og Buntmager *Thyrring* hørte ogsaa til Præmietagerne ligesom Maler *Blicher* for Fotografier fra sit nyindrettede Atelier.

Saa kommer Damerne; de nævnes sidst, men bør stærkt fremhæves. Damernes nuværende Placering i Tilværelsen havde jo ikke fundet Sted, det var Haandarbejder og Lærerindegerning, de slog sig paa og fik i Reglen alt for lidt for deres Arbejde. De præmietagende Damer var Enkemadame *Bjørn,* Borgerskolens flittige og dygtige Haandgerningslærerinde, og Skolebestyrerinde Jomfru *Mørch* for Haandarbejder, og Madam *M. Toft* for Modepynt.

I Spidsen for Borgerskabet stod i Aarene fra 1859 til 1882 Kancelliraad *Fr. Erichsen,* der beklædte det 3dobbelte Embede som Borgmester, Politimester og Dommer. Han tog sig godt ud i sin Embedsuniform, høj og velbygget som han var, førte sig som en lille regerende Landsfyrste og rettede undertiden sin Satire med en vis Skarphed mod sine Omgivelser. Han var en formuende Mand, der hvert Aar kunde gøre en Udenlandsrejse med sin Frue, og naar han kom hjem, hvad enten fra Schweiz eller Italien, og fortalte om sin Rejse, endte han altid med de Ord: „Der er meget kønt derude, men der er s'gu' ingen Steder saa kønt som oppe i Flade Bakker." Det var der nogle, der smilede af og mente, at Hr. Borgmesteren fik for lidt Udbytte af sin Udenlandsrejse, men andre roste ham for hans udprægede Hjemstavnsfølelse. Paa Grund af sin Formue var han en af Byens største Skatteydere, men øverst paa Skattelisten stod Konsul, Kommerceraad *Kall,* en Mand af fremragende Dygtighed i en meget omfattende Virksomhed. Han drev Købmandsforretning en gros, Teglværk og Kalkbrænderi, var Forpagter af Fladstrands Østersbanker, og det var hans Bjergningskutter, der bragte Havaristerne ind i Havnen. Hans Ejendom, omtrent paa Hjørnet af Havnevejen (Danmarksgade) og Havnegade, var et af de anseligste og smukkeste Huse i Byen med en Rosenhave foran ud til Gaden, Kontorlokaler i Stueetagen og Beboelse paa første Sal. Mange Børn voksede op i det komfortable Hjem, men Forældrene havde den Sorg, at flere af dem døde i en ung Alder. De andre af de højeste Skatteydere var Storkøbmændene *Klitgaard, Waarst,* Konsul *Cloos* og Konsul *Thorsøe,* samt Købmændene *Mørch, Michael Lund, Wøhlk* og *Karup,* og Aar for Aar ser man omtrent de samme Navne øverst paa Skattelisterne, et Tegn paa en Stabilitet, der vidner til Gunst for de førende Købmænd i den lille Havne- og Handelsby. Skattelisten, der offentliggjordes hvert Aar, var en meget yndet Læsning.

Christian Cloos. C. L. Cloos.

Købmand E. C. C. Christiansen.

Med Byens Skolevæsen foregik der ret betydelige Forandringer. Kateketen var tillige Førstelærer, men 1859 ophævedes Kateketembedet, og filologisk Kandidat *Herskind* blev Skolens Førstelærer. Elevantallet i Realskolen var imidlertid blevet noget forringet, og da Herskind 1862 blev beskikket til Adjunkt i Flensborg, indførtes en Sammendragning, idet man forsøgsvis vilde lade baade Realskolen og Friskolen bestride af 3 Lærere. Realskolens 2 Klasser skulde sammendrages til een med to Afdelinger; af Fagene skulde enkelte bortfalde: et af de fremmede Sprog, Tysk eller Engelsk, Matematik og Naturlære. Andenlærer og Kirkesanger *Emanuel Fogh* blev Førstelærer, Tredielærer *Hammerich*, min Fader, blev Andenlærer og Kirkesanger, og *Th. Thorup* Tredielærer. Ministeriet approberede denne Ordning, og Kommunen sparede Udgifterne til en Klasse og en Lærer.

Denne Forandring kunde være bleven skæbnesvanger for Byens opvoksende Ungdom, hvis der ikke nogle faa Aar senere var bleven oprettet en Realskole under gunstige Forhold.

Emanuel Fogh var en Broder til den bekendte Geolog, *Carl Fogh*, Overlærer ved Metropolitanskolen. Han var en god Iagttager af Fuglelivet og var henrykt, naar han undertiden opdagede vingede Gæster, der ellers ikke færdedes under den 57. nordlige Breddegrad. Mest interesserede dog Historieundervisningen ham; Napoleon var hans Helt, og naar Fogh fortalte om ham og hans Generalers og Krigeres eventyrlige Bedrifter, løb Taarerne til sidst ned ad hans Kinder. En lille, mager Mand var han med et markeret Ansigt, mørkt, kruset Haar og brune Øjne, hidsig og eksplosiv som en fyldt Kardæsk, og da Prygl i Skolen ikke dengang betragtedes som noget kriminelt, hændte det under Eksplosionen, at et eller andet Projektil naaede sit Maal, eller at en Elev fik nogle forsvarlige Hug.

Min Fader satte som Kirkesanger igennem, at der af Organisten, Sanglærer *Jacob Knutzen*, indøvedes et Kor af Friskolens Drenge — en halv Snes Stykker—, de saakaldte Kirkedrenge, der sang ved Gudstjenesten og ved alle kirkelige Handlinger. Da der dengang lønnedes med Accidenser, tilfaldt der Koret ikke helt ubetydelige Beløb, særlig ved Vielse, Daab og Konfirmation, hvor Borgerne kunde være meget rundhaandede. Hver Kirkedreng havde sin Sparekassebog under min Faders Værge; der kunde nok af og til udbetales mindre Beløb; men Maalet var at vænne Drengene til Sparsommelighed og saa ved deres Konfirmation eller Udgang af Skolen at kunne udbetale dem en Pengesum, der betød noget. Hvor stor Betydning denne Ordning havde i sanglig Henseende, skal jeg lade være usagt, men økonomisk set var den overmaade heldig, og Kirkedrengenes Forældre var baade glade og taknemlige.

I Sommeren 1863 blev Byens afholdte Præst, Pastor *Thaning*, beskikket til Sognepræst for Sulsted-Aistrup i Kjær Herred, og Kapellan for Gram Menighed i Ribe Stift, *Th. A. V. Rasmussen*, kaldet til Sognepræst i Frederikshavn. Kommunen havde købt Prokurator Hesses Ejendom i Vestergade, der hvor Kæmneren senere boede, og indrettet den til Præstebolig, en rummelig Bygning i sædvanlig

Provinsby-Stil og med en stor Have bagved. Der flyttede nu Pastor Rasmussen med Hustru og Børn ind, og her var Byens Præstegaard, indtil der en Del Aar senere byggedes Bolig til Sognepræsten i umiddelbar Nærhed af den nye Kirke.

Pastor Rasmussen var en høj, paafaldende mager Mand; hans mørke, glatte Haar laa hen over en høj, hvælvet Pande, og de store, graa Øjne dækkedes af tunge Øjelaag. Undertiden kunde Ansigtet faa et lidende Præg, og han bar sikkert allerede den Gang Spiren i sig til den Sygdom, der senere, efter at han havde forladt Byen, lagde ham i Graven. Hans Hustru, født Bøggild, var en Del yngre end han, livlig og virksom og af et meget vindende Ydre; en Præstekone, man syntes om.

Pastor Rasmussen vilde egentlig have været Gartner og forstod sig grundigt paa Havebrug, saa den store Have ved Præsteboligen blev ham en udmærket Arbejdsmark, hvorfra han forsynede Husholdningen med Grøntsager og Frugt, og han kunde vurdere „levende Plantenæringsmidler" og vilde ganske bestemt have glædet sig meget over „Gersonbogen" med Diæten for syge og sunde, hvis den var fremkommen i hans Tid.

Hans Prædikener var korte. „Han er tør", var der nogle, der sagde, men ved Paasketid var han ligesom forandret; der var da en større Inderlighed over hans Forkyndelse, og hans Skærtorsdags- og Langfredags-Prædikener kunde være saaledes, at mange Tilhørere spurgte sig selv: „Er det virkelig vor egen Præst?"

Den grundtvigske Bevægelse mærkedes i Vendsyssel først i Slutningen af Halvtreserne og Begyndelsen af Treserne, og der var ogsaa Præster i Hjørring Amt, der var stærkt paavirkede af den Retning, men Pastor Rasmussen kun i ringe Grad, og han syntes, Grundtvig krævede for stor kirkelig Frihed. Det gav Anledning til, at nogle af Menigheden løste Sognebaand og sluttede sig til en anden Præst.

Martensens Dogmatik (1849-50) var en Bog, han vurderede højt.

Han var en viltig Lejlighedstaler, og ved „Gilderne" ventede man aldrig forgæves paa en morsom Bordtale af ham. Fra det aarlige Julegilde i mit Hjem husker jeg, hvorledes han efter livlig Passiaren altid blev tavs over Desserten, og saa hviskede min Broder til mig: „Kan du se, Præsten brygger!" og ganske rigtigt, snart slog han paa sit Glas og holdt en af sine fornøjelige Taler om løst og fast og endte med en Skaal for et eller andet.

Julegilderne hos Præstens gik der Ry af; de var muntre, og Juleleg afvekslede med smaa dramatiske Scener.

I strenge Vintre kunde det knibe med at skaffe Pengehjælp til Veje, og saa hændte det, at Byens mest teaterkyndige Damer og Herrer traadte sammen, og der opførtes Dilettantkomedie i „veldædigt Øjemed". Til Opførelse valgte man muntre Smaastykker især af Folketeatrets Repertoire, og særlig Lykke gjorde engang „For Alvor" af Chievitz og Ad. Recke. Pastorinden var altid med blandt de agerende

og udmærkede sig til Præstens store Glæde; fra Tilskuerpladsen fulgte han hende med levende Deltagelse.

Naar Præsten var paa Besøg paa Steder, hvor der var Trang til Huse, kunde han ofte yde en lille øjeblikkelig Hjælp og trykke den nødstedte „en Blaa" i Haanden. Denne „Blaa", d. v. s. en Femrigsdalerseddel, havde han tit fra Købmand Karup paa Gammeltorv.

Hvor husker jeg tydeligt denne gamle Hædersmand!

I Butikken og Kontoret saa man ham færdes i den mørke, tarvelige Dragt, der tilsyneladende altid var den samme og fortil beskyttet af et blaat Forklæde med Smæk; paa Hovedet bar han Kasket med Skygge ned over Øjnene. Gnaven saa han ud, og nøjeregnende var han; i hans Forretning gik intet til Spilde, og Butikssvend og Lærling var under streng Kontrol. „Den der ikke holder paa Skillingen, faar aldrig en Daler", var hans Valgsprog. Der var Folk, der betragtede ham som en rigtig Gnierpind, og da han gik i Kirke hver Søndag, blev han naturligvis ogsaa gjort til en Hykler. I Virkeligheden var han i al Stilhed en velgørende Mand, og under det gnavne Ydre skjulte sig en Varmhjertethed, der ofte fik Udslag. Han og min Fader styrede „de Fattiges Kasse", der jo nærmest havde samme Opgave som Nutidens Hjælpekasser, nemlig at holde brave Fattigfolk klar af Fattigvæsenet, men Kassen kunde blive tom, og saa rykkedes der en Meddelelse om Tomheden ind i Frederikshavns Avis, og det gav noget, og saa gav Karup Resten.

Som den dygtige Meddirektør af „Sparekassen for Frederikshavn og Omegn", Byens eneste Pengeinstitut i mange Aar, vil Karup altid blive mindet med Tak.

Omtrent samtidig med Præstens Udnævnelse fik Byen en ny Distriktslæge, nemlig praktiserende Læge i Kjøng Sogn paa Fyn *P. A. B. Rasmussen,* der afløste den kendte Doktor Meyer, som flyttede til Horsens.

Den nye Læge var en undersætsig, kraftig Mand af et Jernhelbred, der satte ham i Stand til at færdes i By og paa Land til næsten enhver Tid. Ofte blev han hentet ud i Omegnen, da der dengang i milevid Afstand fra Byen ingen anden Læge fandtes. Bøndernes Vogne var „stive", men Distriktslægen havde sin gode Doktorstol, og i den sad han da, Sommer og Vinter, og blev paa nogenlunde bekvem Maade ført ud til Patienterne.

Han var for Byens Borgere Huslægen i bedste Forstand, der aflagde sine Besøg, ogsaa naar der ingen syge var i Huset, og han kom til at kende Familiernes Forhold ud og ind. Af Temperament var han Koleriker og kunde fare frygteligt op overfor ligegyldige og grisede Patienter, men de hygiejniske Forhold den Gang kan jo ikke taale Sammenligning med Nutidens.

Et egentlig Hospital eller Sygehus havde man ikke, men velindrettede Sygestuer i et Hus ligeoverfor Hotel du Nord, og „Sygestuekonen", *Madam Larsen,* var en dygtig, ja haandfast Forstanderske, der sørgede godt for de syge og ogsaa kunde „ordne" en genstridig Ma-

tros. Isoleret, lidt Syd for Havnen, laa Kontumatshuset for de smittefarlige.

Paa den Tid i Treserne, boede der i Byen en saakaldet „klog Kone", der var anset for at være meget lægekyndig overfor alle udvendige Skader og Svulster, og hendes hjemmelavede Salver betragtedes af mange som absolut helbredende. Distriktslægen havde „et godt Øje til hende", men jeg hørte aldrig, at der fra retslig Side blev skredet ind imod hende. I vore Dage vilde man have betitlet hende Frue eller Frøken, men den Gang hed hun slet og ret „Mutter Dietz".

Hun hørte til Slægten Dietz, der for over et Hundrede Aar siden, omkring Aaret 1818, blev kendt gennem det Røre, der vaktes af Degnen Martin Dietz i Vrensted Sogn, Børglum Herred.

Dietz tog sig af Smaafolks Sag overfor despotiske og bestikkelige Embedsmænd; han kritiserede de offentlige Forhold, gav Raad og Oplysninger og skrev Klager for Bønderne, selv klagede han til Kongen over Amtmanden i Hjørring Amt, Kammerjunker *Sporon,* og skaffede sig derved en bitter og farlig Fjende.

Dietz var en ypperlig Taler og Skribent og stor Agitator, og Bønderne flokkedes om ham. Da Amtmanden i Somren 1819 mente at have Beviser imod Dietz for at forlede Bønderne til Oprør mod Regeringen, sendte han to Politibetjente ud for at fængsle ham, men der var Folk nok til at beskytte ham, og de to Betjente maatte rejse hjem med uforrettet Sag.

Saa udsendtes der en Løjtnant fra Garnisonen i Aalborg med 20 Mand for at hente den frejdige Degn, men en saa stor Styrke af Vendelboer havde forsamlet sig omkring Dietz' Opholdssted, at Løjtnanten ikke vilde skride til Angreb og senere i Forhøret udtalte, at Folk optraadte saaledes for Dietz, „som om han var en Helgen og Martyr og ikke nogen Degn".

Nu mobiliserede man fra Aalborg en Styrke paa 200 Mand med en Kaptajn i Spidsen, og Dietz med hele sin Familie og flere andre arresteredes og førtes til Aalborg.

En Kommissionsdomstol blev nedsat, og Dietz og de, der havde gjort Modstand mod Løjtnanten, idømtes strenge Straffe.

Kong Frederik d. 6. satte sig godt ind i Sagen, og det geraader Kongen til Ære, at han sørgede for, at Straffene blev formildede eller eftergivne, og da Dietz havde udstaaet sin 3 Aars Fængselsstraf i København, gav Kongen ham en aarlig Understøttelse Resten af hans Levetid.

Til den Slægt hørte „Mutter Dietz", og en Dag fik jeg ganske uformodet Lejlighed til at se hende i Virksomhed.

En Eftermiddag var jeg af min Fader sendt hen til Kaptajn Ellings Hustru med en Potteplante i Favnen, en pæn lille Foræring. Det var en *Calceolaria,* den Gang ganske anderledes beundret end nu. Fader havde en bred Vindueskarm optaget af en Mængde Varieteter, der udmærkede sig ved en sjælden, afvekslende Farvepragt.

Paa Dansk hedder Planten jo Tøffelblomst, men hos os hed den Taskeblomst, et godt Navn til Blomsten med den tolæbede Krone,

hvoraf den store udhulede Underlæbe i høj Grad minder om en fiks, lille Dametaske.

Madam Elling trakterede mig paa det bedste og bad mig om at slaa mig lidt til Ro, da hun ventede Besøg af „den kloge Kone" og ikke gerne vilde være alene.

Hun viste mig, at hendes højre Haandled var stærkt opsvulmet, og at der paa den indadvendte Side havde dannet sig en stor Vable, hvorfra der idelig flød Vædske. Lægen havde behandlet hende i nogen Tid, men uden Held, syntes hun, og derfor var hun tyet til den kloge Kone, der Dagen forud havde undersøgt det angrebne Haandled og nu skulde komme og behandle det.

I Mørkningen kom Mutter Dietz; det var en ældre, meget svær Kvinde, der støttede sig til en Stok og langsomt skred ind ad Døren. Hendes Hoved var indbundet i et Tørklæde, der stillede Ansigtet noget i Skygge, og hun gjorde et gravalvorligt Indtryk. Hun saa paa det syge Sted, pressede og trykkede og tog saa en Spaanæske frem med Salve; men inden hun gjorde Forbindingen færdig, trak hun en Strimmel Papir frem, og paa den var der nedkradset nogle kabbalistiske Tegn, og stadig mumlende uforstaaelige Ord gik hun med Strimmelen ud i Køkkenet og kastede den ned over Tørveilden, der hurtigt fortærede den.

Forbindingen blev gjort færdig, men nu var Madam Elling vred og sagde skarpt, at saadanne Kunster vilde hun ikke vide noget af; Salven, troede hun, var god, men hun maatte bestemt fraraade alle Formularer, der kunde forringe en ellers dygtig Persons Anseelse i fornuftige Folks Øjne.

Salven virkede, som den skulde, og den kloge Kones Ry var atter blevet stadfæstet; men jeg gik længe omkring med et stærkt Indtryk af denne Oplevelse, og hver Gang, jeg ser en blomstrende Calceolaria, staar det hele Optrin tydeligt for mig.

* * *

I Følge Fællesforfatningen af 2. Oktober 1855 delte Kongen i alle Rigets Fællessager Lovgivningsmagten med et Rigsraad paa 80 Medlemmer; Hertugdømmerne beholdt deres Stænderforsamlinger, og Junigrundloven gjaldt i Kongeriget for de særlige Anliggender.

Men Slesvig-Holstenerne rejste straks Opposition mod Fællesforfatningen og fik Støtte af de to tyske Stormagter, Preussen og Østerrig. Fra dansk Side søgte man at vinde andre Magters, særlig Englands, Sympati for ad mindelig Vej at bevare Slesvigs Forbindelse med Kongeriget.

I Preussen var Bismarck 1862 bleven den ledende Minister. Han skulde gennemføre de store aarlige Bevillinger til Hæren og kom derved i Konflikt med Landdagen. Denne Strid mellem Regering og Repræsentation fik en heftig Karakter, og Militærpartiet mente at kunne finde en Udvej gennem en Krig; thi naar Befolkningen gennem en heldig ført Krig blev overbevist om den nye Hærs og de nye Vaabens Fortrinlighed, vilde den indre Strid falde bort. Krig med

en underlegen Magt gav de bedste Udsigter, og snart fik Bismarck gennem den ændrede Fællesforfatning, Novemberforfatningen af 1863, det Middel, han behøvede, for at tvinge Danmark til at føre Krig. Hvad der ellers kunde opnaas gennem Krigen, vilde Tiden vise. Naar Østerrig fulgte Preussen, var det nærmest af Skinsyge; det vilde være med for at bevare sin Magtstilling i Tyskland; hvis Preussen „befriede de slesvig-holstenske Brødre fra de Danskes Aag", vilde hele Tyskland i Begejstring takke det, men Østerrig vilde sikre sig en Del af Æren og Fordelen.

Danmark kunde altsaa i Tilfælde af Krig komme til at staa overfor to mægtige Modstandere.

Konflikten med Tyskland tilspidsedes; Bestræbelserne for at knytte alle Landsdelene sammen mislykkedes, da det var umuligt at stille Slesvig-Holstenerne tilfreds, og Ministeriet Hall nærmede sig Ejderpolitiken. Det vakte Tilfredshed hele Landet over.

„Lad Holstenerne sejle deres egen Sø, vi har kun haft Ulykker af dem", var den almindelige Mening; men da Tyskland ikke vilde respektere Ejdergrænsen, rummede denne Politik en stor Fare. Den bedste Ordning vilde have været en Deling af Slesvig efter Nationaliteten, saa at Sydslesvig forenedes med Holsten til det saa højt ønskede Slesvig-Holsten, og Nordslesvig indlemmedes i Kongeriget. Denne Løsning var flere Gange blevet foreslaaet, maaske klarest af vor berømte Sprogforsker Madvig, Kultusminister 1850, men han siger selv: „det lykkkedes mig end ikke at vinde blot alvorlig Opmærksomhed for Forslaget." Det blev forbeholdt en senere Tid efter en Verdenskrigs Trængsler at gennemføre Delingen.

I Marts 1863 udstedte Regeringen: „Kundgørelse angaaende *Hertugdømmet Holstens Forfatningsforhold.*" Den øverste Hærstyrelse skulde være fælles for hele Monarkiet; den lovgivende Myndighed skulde udøves af Kongen og de holstenske Stænder i Forening. Ministeriet forlod dermed Helstatspolitikens Vej ved at give Holsten en saadan særlig Forfatning.

Følgen af dette Skridt maatte blive en *dansk-slesvigsk Fællesforfatning,* og Regeringen fremsatte Forslag derom i September 1863. Kongen skulde dele den lovgivende Magt i Fællessagerne med et Rigsraad, bestaaende af et Folketing og et Landsting. Denne Forfatning vedtoges den 13. November og benævnes „Novemberforfatningen af 1863". Ejderpolitiken havde sejret.

Befolkningen anede vel nok, at det kunde komme til Krig, men Stemningen var krigerisk; man stolede paa „vore tapre Jenser" og mente, England vilde hjælpe og hindre Tabet af Hertugdømmerne, „hvis Havne kunde gøre de tyske Flaadedrømme til Virkelighed."

Den eneste, der i Nord-Vendsyssel med Kraft raadede til Ro og Taalmodighed, var Helstatsmanden Etatsraad *Nyholm,* Baggesvogn, en højt anset Politiker, og han fremstillede Farerne ved at udskille Holsten, men blev imødegaaet at Pastor Ishøy, Sindal, der ivrigt deltog i Egnens politiske Møder og var Talsmand for Ejderpolitiken.

I Frederikshavn fejrede man som sædvanligt Frederik den 7.s Fødselsdag den 6. Oktober.

Henimod Middagstid tog man Opstilling paa Nytorv. Byen havde ingen Borgervæbning, men et uniformeret og bevæbnet Politikorps paa 24 Mand, og det var mødt tilligemed en Del af Brandkorpset (35 Mand) med Brandkaptajnen, Fotograf Blicher, som Chef. Byfogden og øvrige Embedsmænd indfandt sig i fuld Galla, og saa kom Vaabenbrødrene med Lærer Thorup i Spidsen; han havde gjort Treaarskrigen med som frivillig og var nu ganske naturligt valgt til Formand, og ved hans Side saa man den ældste Vaabenbroder, min Morfader, Købmand P. Hou.

Saa hørtes Militærmusik, Trommer og Piber, og den lille Garnison fra Citadellet marcherede op ført af Kommandanten, Premierløjtnant Welsch; de var i Gallauniform og bar den store Chako, Kommandantens med Hestehale og Fangsnor. Taktfast tog de Stilling med Gevær ved Fod, og saa tog Byens højeste Embedsmand, Byfoged Erichsen, Ordet, tolkede den loyale Bys Følelser overfor Kongen, og derefter fulgte de 9 Hurraraab. Endvidere taltes for Danmark og for Grundloven. Garnisonen marcherede af, og Forsamlingen spredtes; men om Aftenen var der Festmiddag paa Hotel du Nord; mange Borgere deltog, og atter var det Byfoged-Borgmesteren, der talte for Kongen og denne Gang paa traditionel Vis: „Naar danske Mænd ere samlede i et festligt Lag, da er det fra Arilds Tid Sæd og Skik først og fremmest at mindes vor elskede Landsfader, Kongen, hvem jeg i Dag paa denne Bys Vegne bringer vor Hilsen og Lykønskning. Hans Majestæt Kong Frederik den 7. længe leve!" Ni Hurraraab. Og saa fortsattes Festen med en Uendelighed af Taler, der var Udtryk for de kongetro og fædrelandssindede Borgeres Ønsker og Forhaabninger.

Paa samme Tid sad Kongen med Hustru paa sit kære Lyksborg Slot, hvor Fødselsdagen fejredes paa den festligste Maade. Tilstede var Prins Christian med sin ældste Søn, endvidere Prins Oskar af Sverrig-Norge, samtlige Ministre og en Del ansete Personer fra Hertugdømmerne. Prins Christian holdt Festtalen, og Kongen takkede bevæget for de hjertevarme Ord.

Kongens Ophold paa Lyksborg dette Efteraar fik en særlig Karakter, da han stadig overværede Troppeøvelserne paa Dannevirke og inspicerede det forcerede Arbejde paa at sætte Stillingen i Forsvarsstand med en mulig Krig for Øje. Han rejste saa til København for at tage Del i en Række Statsraadsmøder, men var atter paa Lyksborg i Slutningen af Oktober. I Dagene fra den 6. til den 9. November gjorde Kongen med stort militært Følge en Udflugt for at inspicere Dannevirkestillingens venstre Fløj, men umiddelbart efter Tilbagekomsten blev han angrebet af Ansigtsrosen; i de følgende Dage tiltog Feberen, og den 15. November døde han stille og smertefrit uden at have stadfæstet Novemberforfatningen.

Frederik den 7.s Død følte sig som det haardeste Slag, der i Øjeblikket kunde tilføjes Danmark, og Sorgen var dyb og oprigtig.

Dette Sorgens Budskab ringedes ud over Landet fra alle Kirke-

klokker. Min Fader gik med os to Drenge paa Vejen op til vor gamle Kirke. „Hører I, hvad Klokkerne siger", sagde han, „Kongen — er død, — Kongen — er død!" Og vi syntes at kunne høre det, og vi saa de alvorlige Ansigter og hørte, at nu fik vi Krig.

Den 18. November underskrev Christian d. 9. Novemberforfatningen, og den 20. samledes Borgerne i Frederikshavn paa Hotel du Nord og vedtog at lykønske Kongen og udtale Tillid til hans Raadgivere.

Preussen og Østerrig krævede straks Ophævelse af den nye Forfatning, men da Hall syntes at mene, *at* et Tilbagetog ikke kunde ske nu uden stærke indre Rystelser, *at* Krigen var uundgaaelig, og *at* man først gennem den kunde naa til en taalelig Løsning, gik Ministeriet Hall af, og da der ikke kunde dannes en helstatsvenlig Regering, udnævntes Ministeriet Monrad d. 31. December med Kammerherre Quaade, Danmarks Gesandt i Berlin, som Udenrigsminister.

Krigen 1864.

Det nye Ministerium var villigt til at gøre de fornødne Skridt til Ophævelsen af Novemberforfatningen paa lovlig Maade ved at indkalde Rigsraadet, men de to Stormagter forlangte deres Krav om Forfatningens Ophævelse opfyldt med saa kort Frist, at dette ikke lod sig gøre, og den 1. Februar 1864 overskred de preussiske og østerrigske Tropper Ejderen. Novemberforfatningen blev saaledes den formelle Aarsag til Krigens Udbrud.

I Vendsyssel stolede man paa Vaabenlykken og den forventede Hjælp fra Sverrig-Norge og England.

Man havde nogen Grund dertil, thi Englands Førsteminister, Lord Palmerston, havde i sidste Parlamentssamling ytret, at Danmark ikke vilde komme til at staa ene, og i hans Organ „Morning Post" læstes den 25. Januar paa den mest fremtrædende Plads i Bladet bl. a. følgende: „Danmark har gjort alle tænkelige Indrømmelser, men vil, hvis Krigen paatvinges det, udvikle samme Udholdenhed og Mod, som det gav Vidnesbyrd om i 1849, og før end det kan blive overvældet, vil svenske Tropper ile Dannevirkes Forsvarere til Hjælp; britiske Flaader vil komme til Nordsøen, og andre Allierede vil træffe effektive Foranstaltninger til dets Beskyttelse og Befrielse."

Dette var store og smukke Ord, der maatte fryde enhver Dansker, men det hele resulterede i, at den engelske Regering anmodede Preussen og Østerrig om at give Danmark en Frist paa 6 Uger fra 1. Februar at regne, for at sætte det i Stand til paa lovlig Maade at tage Novemberforfatningen tilbage. Dette Forslag afvistes rent ud af de to tyske Stormagter, og Danmark stod alene.

Regeringens Krigsforberedelser havde taget stærk Fart. I Løbet af November og December 1863 indkaldtes samtlige 8 Aargange af Liniemandskabet, og fra Midten af Januar 1864 ogsaa Forstærk-

ningen, og det var Folk op til 33-Aars Alderen; paa den Maade bragtes Hæren op paa 52—54000 Mand. Det var alvorlige Øjeblikke, naar de indkaldte tog Afsked med Hjemmet, men Deltagelsen fra den øvrige Befolkning var stor og viste sig snart baade i Ord og Gerning.

Der udfoldedes nu overalt i Landet og ikke mindst i Frederikshavn en travl Virksomhed, der gik ud paa at opmuntre og hjælpe de indkaldte og understøtte deres efterladte i Hjemmet.

Efter forudgaaende Bekendtgørelse og Drøftelse besluttede en talrig Forsamling paa Hotel du Nord d. 11. December at foranstalte en Firskillings-Subskription til Understøttelse af de Familier, hvis Forsørgere udkommanderedes. Der tegnedes straks et større Bidrag og i ugentlige Bidrag 145 Portioner à 4 Skilling. I Spidsen for Ledelsen stod Sognepræsten, Prokurator Poulsen og Købmand Klitgaard, og flere tilbød at paatage sig den ugentlige Indsamling. Bidragydernes Antal voksede, og snart kunde der meddeles, at man understøttede 17 Familier med ialt 32 Børn, men man ventede, at Trangen til Understøttelse vilde blive større og opfordrede derfor til yderligere Bidrag.

Undervisningen i Skolen var til Dels ophørt, men Børnene mødte for at pille Charpi, og Pigerne var særlig dygtige til det Arbejde. Store Bunker af snehvidt Linned, Hjemmenes og Købmændenes Gave, optrævledes til Forbinding og Bedækning af Saar, for den antiseptiske Saarbehandling med imprægneret Gaze, Vat og Jute var endnu ukendt. Rene Hænder maatte der til, og med korte Mellemrum skulde Børnene vaske sig; der var nok af Vand og Sæbe, og Haandklæder ligesaa. De voksne pillede ogsaa Charpi, og der afgik flere Gange Forsendelser til Hæren.

Dengang mente man, at Børn skulde sendes i Skole med Femaarsalderen, og jeg, som paa den Tid havde naaet denne fremrykkede Alder, gik da ogsaa i Skole, foreløbig i Pigeskole hos Søstrene Carlsen, hvor Smaadrenge kunde optages for senere ved 10-Aars Alderen at gaa ind i Realskolen. Pige- og Forberedelsesskolen havde Lokaler i Bygningen paa Hjørnet af Havnevejen og den nuværende Jernbanegade lige overfor Fæstningsvolden, hvor Skildvagterne gik frem og tilbage og ventede paa Afløsning; det kunde jeg se fra min Plads, og det var jo spændende at se paa, men nu skulde der pilles Charpi i mange Dage, og imidlertid afmarcherede Garnisonen, Krudtbeholdningen i Taarnet førtes bort, og Kommandanten beordredes til København til anden Tjeneste.

Sorgen over den afdøde, folkekære Konge var oprigtig, og der blev afholdt en Sørgegudstjeneste i den til Trængsel fyldte Kirke, og da Sorgen paa den Maade havde faaet sit Udtryk, gik man med fast Forhaabning om Fædrelandets Frelse ind i Aaret 1864.

Det var Hjælpekomiteernes Tid. En Damekomite traadte sammen for at skaffe uldent Tøj til Soldaterne „og derved mildne Vinterfelttogets Besværligheder". Man ønskede Undertøj og i Særdeleshed Sokker eller Strømper og Halstørklæder. Her var Pastorinden virksom, *Clara Wøhlk,* Købmandens Hustru, og min Moder, Gaverne strømmede ind ogsaa i Form af Penge og Uldgarn. Det ind-

samlede sendtes til Armeen for — saa vidt muligt — at komme Vendelboerne til gode, og da Komiteen erfarede, at Soldaterne frem for alt trængte til Skjorter, begyndte der en hel Skjortefabrikation i Hjemmene.

Klubben *„Foreningen"*, Byens mest ansete selskabelige Forening, vedtog paa Generalforsamlingen i Januar at give det Beløb, den ellers anvendte til Forlystelse, til de udkommanderedes Familier.

To Tjenestepiger, *Juliane Jensen* og *Florentine Jensen,* begyndte en Indsamling blandt deres ligestillede „for at bidrage til at lindre Soldaternes Kaar".

Og saa kom *„Jens's Tobakskomite"* med følgende Opraab: De af vore Brødre, der vide, hvor stor en Pris den tapre Landsoldat sætter paa en lille Skraa eller et Drag af Piben, naar Lejlighed gives, ville sikkert gerne give en lille Skærv til at forskaffe ham ovennævnte Nydelse. Bidrag i dette Øjemed modtages i Løbet af 14 Dage af undertegnede, og agte vi at tilstille en paalidelig Mand i Flensborg den indkomne Sum for derfor at indkøbe det størst mulige Kvantum Tobak og derefter indsende det til 11. Bataillon.

Frederikshavn, d. 9. Januar 1864.

Købmand N. Degn. Apoteker P. C. A. Sthyr.
Pastor Th. Rasmussen.

Den Dag, Krigen udbrød, 1. Februar 1864, stod ved Dannevirke et kampdygtigt Mandskab paa ca. 38,000 Mand under de Meza's Overkommando, og trods den haarde Kulde og Mangelen paa Bekvemmeligheder var Stemningen frisk og frejdig.

Fjendens Styrke var 57,000 Mand; det preussiske Fodfolk var væbnet med Bagladerifler, og begge de forbundne Stormagter havde den Fordel, at alle Tab straks kunde fyldes ud hjemmefra med fuldt uddannede Folk.

Overkommandoen havde den gamle preussiske Feltmarchal Wrangel, og hans Stabschef var General Vogel v. Falckenstein.

Herhjemme priste vi vore Jenser i Sang, og den, man hørte oftest, var:

„Pigens Brev til hendes Jens".

Se Jens, jeg bleven er Skribent,
Jeg faar ej Ro, før jeg har sendt
Et Brev til allerkæresten min, den tapre Landsoldat.
I Pennen er jeg ikke stiv,
Men Hjertet hopper i mit Liv
Af Længsel efter dig, du slemt forsorene Krabat.
Jeg skriver rigtignok Kragetæer
Med Klatter baade hist og her,
Men Meningen, ja, det kan hænds,
Forstaar du nok min Jens.

Jeg gaar i Mark, jeg gaar i Eng,
Jeg gaar bedrøvet i min Seng,

Jeg savner, hvor jeg gaar og staar, min lille Jensemand.
Gid Pokker ta' den tyske Ræv,
Og skyd ham baade krum og skæv,
Den Svinemikkel aldrig sig i Skindet holde kan.
Vi kende nok hans Lumskeri,
Men har hans Kram dog magelig,
Og Prygl han faar, ja det kan hænds,
Naar du slaar til, min Jens.

Nu gaar du stramt i din Mondur,
Og Knebelsbarten, din Filur,
Den er vist vokset, bleven stor, fra du tog bort fra mig.
Men det er slemt, du er saa smuk.
Jeg tænker ofte med et Suk:
Gud ved, hvormange at der bli'r forelskede i dig!
Vær bare tro, gør Ret og Skel,
Og Tyskerne, slaa dem ihjel,
Saa faar du ingen Tid igen,
Til Fjas, min lille Ven!

Men sig mig, hvordan staar det med
Min Jenses Vask og Renlighed?
Du har vist Hul paa Hoserne, ja Kors bevar os vel!
Ja skynd dig og kom bare hjem,
Men først naar du har banket dem,
For ellers, ja saa venter jeg dog hellere mînsæl.
Men kommer du med Sejer stolt
Og rigtig har dit Løfte holdt,
Saa skal jeg saamænd, det kan hænds,
Ta' vel imod min Jens!"

Kampen ved Mysunde d. 2. Februar med Preusserne var en Sejr for de danske Vaaben, idet det fjendtlige Angreb blev afslaaet. Efterretningen derom vakte levende Glæde og styrkede Tilliden til Dannevirkestillingen.

Næste Dag, d. 3. Febr., kæmpedes med Østerrigerne, men de trængte vore Forposter tilbage mod Hadeby og *Bustrup* Forværk. Denne Kamp opfattedes først ogsaa som en Sejr, og inden man fik rigtig Besked, foregik Hærens Tilbagetog fra Dannevirke til Dybbøl og Als d. 5. og 6. Februar, og under den stærke Bevægelse, der derved vaktes, glemte man at faa Rede paa Fægtningen d. 3. Februar.

Tilbagetoget gennemførtes under store Anstrengelser og Savn. Østerrigerne forfulgte, men Oberst Max Müller standsede dem ved Sankelmark med sine Københavnere og Vendelboer, saa Armeens Tab blev forholdsvis ringe, og det, man ellers læser i Beretninger om Tilbagetog, at Vejene var bedækkede af bortkastede Vaaben og Munderingssager, var ikke Tilfældet ved denne Lejlighed. Dommen over den hele mærkelige Begivenhed lyder saaledes: „Det skal siges

til den danske Soldats Ære, at han aldrig har givet et smukkere Eksempel paa Pligtopfyldelse og Udholdenhed end under dette Tilbagetog."

Dannevirkes Rømning blev en stor national Sorg, og det danske Folks Selvtillid fik et Knæk, som sent forvandtes. I København kom det til larmende Demonstrationer, og der raabtes om Forrædderi fra Hærledelsens Side.

I Løbet af Februar fratraadte de Meza Overkommandoen, der overdroges til General Gerlach.

de Meza havde gjort sin Pligt ved at opgive Dannevirkestillingen, der ikke kunde forsvares med vor lille Hærstyrke. Med sin klare Dømmekraft indsaa han snart Stillingens Uholdbarhed, og efter at have afholdt Krigsraad gav han Ordre til Rømningen og bevarede derved Hæren til fortsat Kamp. Først sent er det til Ære for hans Minde slaaet fast, at han var en fremragende Fører med de Egenskaber, der kendetegner den virkelige Feltherre.

Københavnerne forsonedes ved Budskabet om, at det var deres eget Regiment, første, der sammen med 11. var sat paa den yderste Post ved Sankelmark, og da „Fædrelandet" den 15. Februar bragte P. Hansens Sang til 1. Regiment: „Tak for din Daad, du vidste Udvej, du vidste Raad", lød den fra Scenen og paa Gaden og i Familiekredse.

I Frederikshavn glædede man sig over Vendelboernes, 11. Regiments, Bedrift. Flere Gange var det kommet til Nærkamp, og Vendelboerne brugte deres Kolber og tog Brodden af det fjendtlige Angreb. Nu sang man om den danske Soldats Tapperhed og Udholdenhed:

„Jens var aldrig bange,
Men der var for mange;
Heller bort at trække,
End Gevær at strække.
Slaas, han saa, vi kunde
Nylig ved Mysunde,
Og ved Bustrup lærte han af os Respekt.

Vor Jens, han nok fra Dannevirke drog,
Men han tog med uplettet Dannebrog;
Stolt med oprejst Pande
Frejdig kan du stande,
Du har gjort din Pligt som tapper Landsoldat."

Beretningen om de næsten daglige Kampe ved Dybbøl og Fjendens Færd i Nørrejylland fyldte Sindene med Uro, og den Tanke beherskede snart alle, at Fædrelandets Frelse beroede paa Vaabnenes Magt, og alle vilde være med til at opmuntre Soldaterne og hjælpe deres paarørende i Hjemmet; et Opraab om Hjælp til danske Krigsfanger vandt stor Tilslutning.

Under disse Forhold udskreves Valg til Rigsraadets Folketing den 5. Marts.

To Kandidater stillede sig til Valg i Frederikshavn, nemlig Kredsens Folketingsmand *Lars Pedersen, Skjortholt,* og Fiskeeksportør i Skagen, *Fred. C. F. Tutein.*

Fr. Tutein er født paa Marienborg paa Møen 1830; som ganske ung for han til Søs, men 1848 er han med blandt frivillige Herregaardsskytter. Han bliver Student og studerer en Tid Retsvidenskab, men afbryder Studiet, etablerer sig i Skagen som Fiskeeksportør og driver Forretning der i nogle Aar. Som Kandidat til Rigsraadet holder han en Række sammenhængende Vælgermøder i Kredsen og slutter med Valgopraabet: Haardnakket Kamp for Danmarks Frihed og Selvstændighed. Hans Modkandidat havde ved et Prøvevalg faaet de fleste Stemmer, og den 2. Marts kunde man læse følgende Opfordring i Frederikshavns Avis: Da Flertallet af Kredsens Vælgere utvivlsomt af de to anmeldte Kandidater til Valget den 5. ds. til Rigsraadets Folketing vil foretrække vor nuværende, frisindede, retskafne og i sin Stand sjældent oplyste og erfarne Folketingsmand, Hr. L. C. Pedersen af Skjortholt, opfordres herved de ærede Vælgere saavel fra By som Land til at møde ved Valget saa talrigt som muligt. Som bekendt er der hidtil vist Valgene af vore Folkerepræsentanter en ringe Interesse, men enhver patriotisk Vælger vil vist ogsaa indse, at det er paa høje Tid at vaagne af sin Dvale.

En Vælger.

Valghandlingen aabnedes af Valgbestyrelsens Formand, Byfoged Erichsen, og Kandidaternes Stillere tog Ordet; for Lars Pedersen ansete Mænd fra Land og By, og for Tutein ligesaa, særlig Købmand Klitgaard, Prokurator Poulsen og Redaktør Vogelius.

Valghandlingen var kortvarig og Stemmeantallet ikke stort, trods den forudgaaende Agitation. Tutein valgtes med 203 Stemmer; Pedersen fik 179.

Kort efter Valget købte Tutein Hovedgaarden „Høgholt" i Hørmested Sogn.

Der var kommet Efterretning om, at en Søn af Vægter Hellum var taget til Fange ved Sankelmark, og at Murer Hassing af 8. Regiment den 17. Marts faldt ved Dybbøl.

Til Bekymringerne for Fædrelandet kom nu ogsaa de økonomiske. En Lov om Krigsskat var vedtaget for 1864—65, og Frederikshavn skulde udrede c. 4000 Rdl., og samtidig mærkede man, hvorledes Forretningslivet hæmmedes.

Og dog samledes en Del Borgere den 8. April paa Hotel du Nord for at fejre Kong Christian d. 9.s Fødselsdag. En stærk fædrelandssindet Stemning var herskende, og Skaalen for Kongen udbragtes af Byfogden, som omtalte Mærkedagen i Dybbøl den 22. Marts, da Kong Christian besøgte Skanserne, medens Arbejdet paa Udbedringen gik sin Gang, og et Par Granater fløj hen over Hovedet paa ham og hans Følge paa Vejen fra Skanse 2 til Dybbøl Mølle. Pa-

stor Rasmussen talte om Dybbøl, hvor den danske Soldat haardnakket holdt ud trods de mange Prøvelser.

Redaktør Vogelius talte for det levende Dannevirke „Hæren", og Lærer Fogh for Danmark.

Saa kom Efterretningen om Stormen paa Dybbøl d. 18. April, da de Danske overvældedes af den langt overlegne Fjende og med et stort Tab af 1700 faldne og saarede trak sig tilbage til Als.

Det var et tungt Tab for det danske Folk, men selv om man heroppe i Vendsyssel næppe kunde danne sig en selvstændig Mening om Begivenhedernes Gang paa Grund af mangelfulde Efterretninger, saa havde man dog Bevidstheden om, at Hæren havde ydet, hvad der var menneskeligt muligt, og saa fik vi det lille friske Sejerspust fra Søtræfningen ved Helgoland.

Den danske Eskadre, bestemt til at optræde i Nordsøen under Orlogskaptajn *E. Suensons* Kommando, bestod af Kommandoskibet, Fregatten *„Niels Juel"*, Fregatten *„Jylland"* og Korvetten *„Hejmdal"*, Fjendens Eskadre af de østerrigske Fregatter *„Schwarzenberg"* og *„Radetzky"*, de preussiske Kanonbaade *„Basilisk"* og *„Blitz"* samt Hjuldamperen „Adler".

„Den 9. Maj laa den danske Eskadre i Helgolandsbugten, og mellem Klokken 10—11 fik man Fjendens fem Skibe i Sigte. Da der var givet Signal til „Klart Skib", løb „Jylland" og „Hejmdal" op paa Bagbordsside af Kommandoskibet; Maskinerne stoppede op for et Øjeblik, og staaende paa Vagtbænken pegede Chefen ud imod de fjendtlige Skibe, og med en Stemme, der hørtes over hele Eskadren, sagde han: „Der har I Østerrigerne, Folk; nu møder vi dem; jeg stoler paa, vi vil kæmpe som vore tapre Kammerater ved Dybbøl!" Signalet „Kølvandsorden" blev hejst fra Kommandoskibet; „Niels Juel" skød frem; „Jylland" og „Hejmdal" indtog deres Pladser agten for den, og i tæt sluttet Linie stod den danske Eskadre Sønder paa.

Om Bord i „Niels Juel" gik Eskadrechefen ledsaget af sin Flagkaptajn, Gottlieb, Skibet rundt; hver Mand stod paa sin Post, og da han kom ned paa Batteriet, hvor Kanonerne var surrede los, pegede han ud gennem en Kanonport og sagde: „Der har vi Fjenden, Manne. Det er dem, der har pint og plaget vore Kammerater i Land, lad os nu give dem det igen!"

Den fjendtlige Eskadre var ogsaa under Kommando af en kyndig og modig Mand, Linieskibskaptajn v. Tegetthoff paa „Schwarzenberg".

Besætningen paa den danske Eskadre var 1023 Mand, paa den fjendtlige 1112; Artilleriet omtrent lige.

Kampen blev hed; Skuddene faldt Slag i Slag fra begge Sider; vore Folk arbejdede sig varme og smed Skjorterne, ja enkelte ogsaa den uldne Undertrøje; det gjorde Bevægelsen friere. To Gange blev der bragt Melding op til Tegetthoff paa Kommandobroen, at der var Ild i Skibet, og begge Gange svarede han kort: „Saa sluk den!"

„Jylland", det midterste Skib i den danske Linie, fik flest Skud, og navnlig havde et enkelt Projektil anrettet stor Ødelæggelse

paa Batteriet. Chefen, Kaptajn Peter Chr. Holm, stod paa Broen og ledede med Adjudanten, Løjtnant Poulsen, Manøvrerne og Signalerne, medens Løjtnant Koch, den senere Viceadmiral, og Frederikshavneren Reserveløjtnant Bærentz, kommanderede Kanonerne. I næsten to Timer havde Kanontordenen lydt over Helgolandsbugten, og Befolkningen paa den engelske Ø var paa Benene for at være Tilskuere ved Kampen. Da saa man omtrent Kl. $3^1/_2$ Eftermiddag Skroget af en stor Fregat dukke ud af Krudtrøgen; Fortoppen var i Brand fra Merset og opefter; fra den brændende Rejsning væltede den graagule Røg frem; det var „Schwarzenberg", der søgte ind paa neutral Grund, fulgt af de andre fjendtlige Skibe."

Helgolands Guvernør meddelte straks den engelske Regering telegrafisk Efterretning: „De Danske har vundet Fægtningen!" Og der rejste sig en Storm af Bifald i Underhuset og blandt Tilhørerne, et Udtryk for Sympatien for den danske Sag.

Da Efterretningen kom til Frederikshavn, vakte den almindelig Jubel. Her i Søbyen kunde man særlig vurdere vore Sømænds Uforfærdethed; flere havde Slægtninge og Bekendte om Bord paa Eskadren, og Løjtnant Bærentz, gamle Ole Bærentz's Søn, var kendt af alle. Man trængte til at udtrykke sin Glæde og Begejstring, og da Visen om „Den danske Marines Sejr ved Helgoland" blev solgt i Butikker og paa Gaden, sang man den atter og atter og lærte den udenad trods de mange Vers.

Helgolands Visen.

Mel.: O, hører Matroser, her forud paa Bakken.

„Se nu Kammerater, i Fald jeg skal spinde
En Ende, saa sæt jer og pas jeres Grog.
I Nordsøen gik vi saa smaat for de Vinde
Og kunde slet ikke faa Kig paa en Fok,
Da raaber en Topsgast: En Sejler i Læ!
Kaptajnen han kigger; „Der er fem, dit Fæ!"

Hvad Pokker, det er jo den preussiske Flaade,
Nej Stop, Østerrigerne er der jo med!
Hun vasker for Bougen. De Stakler bli'r vaade,
De skulde ha' blevet derhjemme i Fred!
Pib klar til Bataille, Kanonerne los,
Nu Manne, lidt muntert, for nu skal vi slaas!

Et Hurra var Svaret, og alle blev kvikke.
Hu hejsa, vi holder paa Fjenderne ned.
Mer Kraft paa Maskinen, saa skal han ej stikke
Sin Vej, som han plejer, før vi kommer med!
„*Niels Juel*" damper foran, og „*Hejmdal*" gaar paa,
Se her har vi „*Jylland*", lad Skruen nu gaa.

Ha, ha! Kan I se, at *„Hr. Schwarzberg"* lugter,
At Dysten bli'r varm, men han holder dog Stand.
„Radetzky", han svajer i hundrede Bugter,
Ja, vrid dig min Ven! Se nu gaar det nok an.
Et Lag! Nok et ditto! Det ramte galant.
Men Tyskens Marine ej Krudtet opfandt!

Nu fyrer han væk! Aa, for Pokker, hans Kugle
Er fornem, den hilser os ikke engang,
Den vander langt borte og sprøjter en Smule,
Der er han igen! Kuglen hvinende sang;
Den ramte en Mand, „Bær ham ned; er I klar,
Saa lad ikke Schwarzenberg vente paa Svar!"

Hej Gutter! Fyr væk, Bums! Hvad siger I Manne?
Der ligger hans Formast, Hurra, han er væk.
Nu een til, at Østerrigs Sømænd kan sande,
At Danskens Matroser ej kender til Skræk.
Nu brænder hans Skude! Han vil stikke a',
Saa gi' ham et Lag af de glatte! Hurra!

Saa klar til at entre! Der er han, Personen,
Han kan ikke rende, — jo, der slap han bort!
„Radetzky", han ryster, giv ham nu Rationen,
Saa skal hele Slænget her komme til kort.
Se Master og Rær fløj bort i en Fart,
Nu stikker han a', vi har klippet hans Bart.

Ad Helgoland styred' den tyske Flotille,
Saa ynkeligt tilredt og børstet den var.
For Danskerne Nordsøen rense den vilde,
Men nu er den selv blevet klappet og klar.
De fik, da de kom vore Skibe paa tværs,
Af Døde og Saarede Hundred Halvfjerds.

De naaede med Nød ind til Helgolands Banker,
Til engelsk Gebet maatte Krammet ty hen.
Hos Danskerens Søgut bestandig der vanker
Konfekt, som er grov, naar de kommer igen.
Hurra for Marinen! Den krøb ej i Skjul,
Et Hurra for „Jylland", for „Hejmdal" og „Juel"!

Jeg letter paa Hatten, og det er til Ære
For alle de faldne og saarede, som
Har staaet sig tappert i denne Affære;
Hurra for vor Chef! Dengang Tyskerne kom,
Saa blev han først rigtig til Gavns i sit Es
Og sa': Vi skal holde med Tysken Kongres!

Men skulde det ske, at den Krig nu fik Ende,
Saa har vi da altid den herlige Trøst,
At Tyskernes Flaade for os maatte rende,
Ja, det vil da sige først efter en Dyst;
Men Tysker, i Fald du vil komme igen,
Saa mød ikke med Kræmmerskibe, min Ven!"

Søtræfningen ved Helgoland blev den Opmuntring, man trængte til; saa kom Vaabenhvilen fra den 12. Maj til den 25. Juni, og Fredsforhandlingerne i London.

* * *

Folketingsvalget til Rigsdagen fulgte ret hurtigt efter Rigsraadsvalget og foregik den 7. Juni.

Tutein havde meldt sig som Valgkandidat, men der havde rejst sig en Bevægelse imod ham, og 7 navngivne Vælgere opfordrede til at møde og stemme imod ham, uden at de dog anbefalede nogen anden; de hævdede, han var ukendt af den overvejende Del af Kredsens Vælgere.

Herimod tog Prokurator Poulsen kraftigt til Orde og anbefalede at stemme paa Tutein, der blev valgt til Medlem af Rigsraadet med Stemmer fra de 10 af Kredsens 11 Kommuner, et Bevis paa den Tillid, man nærede til ham.

Tutein var eneste Kandidat, men opnaaede kun 165 „Ja!" mod 252 „Nej!" og Omvalget fastsættes til 14. Juni. Til dette Valg stillede sig, foruden Tutein, Proprietær J. J. Holm, Ribberholt i Aasted Sogn.

Han var født 1828, en virksom og dygtig Landmand, der fik mange Tillidshverv; i en Række af Aar var han Sogneraadsformand og tillige Medbestyrer af Frederikshavns og Omegns Sparekasse og senere Sparekassens administrerende Direktør. Som Politiker var han konservativ og vurderedes rigtigt af Partiet, der satte ham ind i flere vigtige Udvalg. Han døde i Frederikshavn 1906.

Blandt Holms Stillere var den gamle Folketingsmand Lars Skjortholt og den kendte Bonde og Forfatter Andreas P. Gaardboe. Holm valgtes med 485 Stemmer, medens Tutein kun opnaaede 284.

I London drejede Forhandlingerne sig om en Deling af Slesvig, saaledes at Danmark til Preussen og Østerrig skulde afstaa de Landsdele, der laa Syd for Delingslinien, men man kunde ikke opnaa Enighed om denne Linie, som de tyske Magter vilde trække mellem Aabenraa og Tønder, men Danmark — efter et engelske Forslag — fra Sliens Munding langs Dannevirke. Konferencen skiltes med uforrettet Sag, og Krigen begyndte igen.

Den danske Regering mente at kunne forsvare Als og Fyn og dermed undgaa yderligere Nederlag, men Als blev erobret d. 29. Juni, og Sorg og Bestyrtelse greb os alle.

I Frederikshavn havde man stadig haft Indkvartering baade af Infanteri og Kavalleri, og at de indkvarterede befandt sig godt, ser man af den hjertelige Tak, der ved Afskeden af Befalingsmænd og menige indrykkedes i Byens Avis.

I Havnen laa stadig Transportskibe, og Tropper indskibedes og førtes bort, og nye kom til.

Efter Erobringen af Als kunde man vente et Angreb paa Fyn, og Forsvaret af den fynske Lillebæltskyst blev en Hovedopgave for vor Hær. Vendsyssel kunde ikke forsvares, men Hæren skulde samles paa Fyn, og Overførselen skete fra Frederikshavn, hvor Damperne laa parate.

Ved Skagens Gren laa Dampskibet „Slesvig" paa Forpost for at spejde efter den østerrigske Flaade, der dog ikke viste sig, og Fregatten „Niels Juel" laa ud for Byen klar til at gaa Syd paa.

Det var bevægede Dage for vor By; Fjenden stod kun nogle Mil Syd for Aalborg, saa Faren fra Landsiden var truende. Lidt godt Humør gav det, da „Slesvig" nok saa stolt kom ind med en Prise, en oldenborgsk Skonnert „Emma", ladet med Salt, og Hurraraabene livede op i Byen.

Overførselen til Fyn blev drevet med stor Kraft, men af Mangel paa Transportskibe maatte Aarhus-Dragonerne samt Hestene til et Par Feltbatterier foreløbig føres over til Hirtsholmen og Græsholmen, og i 4 Døgn varede denne Indkvartering af ca. 1600 Heste og Ryttere, her hvor der nok aldrig havde græsset en Hest.

Barakker laa ved Barakker, og Gaderne imellem dem fik københavnske Navne: *Hjertensfrydgade, Filosofgangen, Peder Madsens Gang* og *Malurtgade.* I Hotel *Phønix* krøb man ind paa alle fire, men det fineste og mest ansete Hotel var *„Stadt Berlin"*.

Et Øjeblik syntes det idylliske Forhold at skulle vige Pladsen for Vrede og Tvedragt. Nogle Ryttere paastod forbitret, at Øboerne forlangte ganske urimelige Priser og tog 1 Mark for en Kop daarlig Kaffe og 24 Skilling for et Glas ildesmagende Punch. En af dem, en Spasmager, hævnede sig paa følgende Maade.

Han kaldte en Holmbokone til Side og besvor hende at tænke paa sin og Børnenes Sikkerhed. Naar hun vilde være tavs, skulde han betro hende en Hemmelighed, saa hun i Tide kunde tage bort fra Øen og redde sig selv og sin Familie. „Ser De, sagde han, „fra Græsholmen er man begyndt at grave en Minegang til Hirtsholmen, og naar Tyskerne kommer, vil Generalen sprænge os allesammen i Luften, for at de ikke skal faa Hestene, og vi maa finde os i vores Skæbne."

Med Lynets Hurtighed var Efterretningen — trods Tavshedsløftet, eller maaske netop paa Grund deraf — ude over Øen, og en Officer maatte til for med sit Æresord at berolige den frygtelig opskræmte Befolkning.

Øens Kromand, Sognefoged og Fisker Magnus Bech, en stout Sømand med Skipperskæg under Hagen, vilde ikke finde sig i Beskyldningen om de høje Priser, men hævdede, at Priserne havde været

ganske smaa, nemlig 4 Skil. for en Kop Kaffe, 3 Skil. for Te og 8 Skil. for en Punch. Striden blev lykkelig bilagt, men det var dog en stor Lettelse for Holmboerne, da Transportfartøjerne førte Ryttere og Heste ad Nyborg til.

Den Styrke, der efterlodes i Nord-Jylland, bestod af 1. Regiment Infanteri, 2. Dragonregiment og 4 Kanoner, alt under Befaling af 1. Regiments Chef, Oberstløjtnant C. Bech, der skulde forsvare Limfjordens Kyster, men sikre sig Tilbagetoget til Frederikshavn og indskibe sig der.

Den preussiske Hovedstyrke stod i Randers og skulde gaa frem mod Aalborg, men forinden sendtes nogle mindre Afdelinger Nord paa for at rekognocere.

„Oberstløjtnant Bech fik 2. Juli Underretning om, at en saadan Afdeling var rykket ud fra Hobro og formentlig vilde komme til Ellishøj samme Aften, og han besluttede djærvt at overraske Preusserne i Nattens Løb. Kaptajn Hammerich fik Ordre til med sit Kompagni, det 5., og nogle Dragoner at foretage Overfaldet; selv vilde Oberstløjtnanten følge med, ledsaget af sin Adjudant, Løjtnant Abrahams. Samme Dag ved Aftenstid rykkede Kompagniet frem, og Marchen gik rask Syd paa mod Ellishøj, hvor man indtraf kort før Midnat. Her var ingen Fjender, men man fik at vide, at Øst paa ved Gunderup var der kommet Preussere tidligt paa Aftenen. Mandskabet fik Lov til at hvile sig en god Times Tid, og Oberstløjtnant Bech holdt en fyrig Tale til dem, hvori han opfordrede til, naar de traf Fjenden, i Kolonne at gaa rask paa med Bajonetten, „det Vaaben, vi bedst forstaar at bruge".

1. Regiment havde jo hidtil ved Sankelmark og Vejle og andet Steds bestandig kæmpet mod Østerrigerne, der havde Forladevaaben ligesom vi, og det var ikke saa fortrolig med Bagladevaabnenes frygtelige Virkning som Kammeraterne ved Dybbøl.

Ankommen til Gunderup, hørte man, at Preusserne var gaaet Nord paa og stod med en lille Styrke i Landsbyen Lundby, og Oberstløjtnanten, der nødig vilde fjerne sig længere fra Aalborg, blev glad ved at vide, at han var i Ryggen paa Fjenden, og marcherede straks mod Nord ad Lundby til.

Lundby ligger i en Dalsænkning, og baade Nord og Syd for Landsbyen hæver Terrænet sig. Den preussiske Styrke, 124 Mand, under Kommando af Hauptmann v. Schlutterbach, havde ventet et Angreb Nord fra og blev overrasket ved at se Fjenden komme fra den modsatte Side; hurtigt fordelte den sig bag et Gærde, hvorfra der var en fortræffelig Skudvirkning mod den jævnt opadskraanende Bakke, hvor vore Tropper viste sig.

Oberstløjtnant Bech gav straks Kaptajn Hammerich Ordre til Angreb, rask og kraftigt frem. Der blev formeret Halvdelingskolonne og frem gik det. I en Afstand af 4—500 Alen fra den fjendtlige Stilling blev der kommanderet „Løb!" og under Hurraraab styrtede Kolonnen frem, til den naaede 300 Alen fra Preusserne. Saa faldt den første Salve; derpaa gik Preusserne over til Hurtigskyd-

ning, men den faldt som Salver, een paa 200 Alen og den sidste paa 100 Alen. Fjendens Kugler havde gjort tyndt i Kolonnen, men de, der ikke blev ramte, fulgte trofast med, til Preusserne gav den sidste Salve. Saa blev der standset, og Mandskabet søgte Skjul i de høje Kornmarker, og nu faldt der nogle Skud fra vor Side.

Dermed var Kampen endt. En Officer, en Underofficer og 32 menige laa dræbte paa Marken. Den dræbte Officer var svensk Premierløjtnant Bergholtz. Kaptajn Hammerich faldt saaret i Fjendens Hænder. Oberstløjtnant Bech førte det tiloversblevne af Styrken, saarede og usaarede, ad Omveje tilbage til Aalborg."

Kampen ved Lundby blev fremstillet som epokegørende i Infanteritaktikens Historie, og en tysk Forfatter skriver derom: „Denne Fægtning beviste for første Gang paa en uigendrivelig Maade den uhyre Overlegenhed, som Bagladevaabnet har over Forladevaabnet."

„Men saa skal ikke glemmes det Mod, hvormed vore Soldater gik Døden i Møde. De gik paa med Bajonetten i Kolonne, som de i forrige Krig saa ofte havde gjort; og netop fordi de gik saa modigt frem, kom Bagladevaabnet til at vise sin overvældende Ildvirkning mod en sluttet, udækket Modstander."

Vognene med de saarede Soldater fra Lundby satte blodige Mærker paa Vejen over Sæby til Frederikshavn; flere var ilde tilredte, og Blodet sivede gennem de halmfyldte Vogne. Sent om Aftenen den 5. Juli ankom de til Frederikshavn, 29 i Tallet, og her laa Damperen *„Diana"* parat til at tage dem om Bord og føre dem til København.

Oberstløjtnant Bech havde faaet Efterretning om, at Fjenden i stærke Kolonner, forsynet med Vogne og Baade, rykkede frem til Limfjorden for at forcere Overgangen, og han tiltraadte derfor Tilbagetoget til Frederikshavn, hvor han ankom den 10. Juli tidligt om Morgenen for samme Dag at indskibes til Nyborg.

Frederikshavnerne havde ventet ham og vilde hilse paa ham og hans tapre 1. Regiment. En stor Mængde Mennesker samlede sig efterhaanden paa Havnepladsen, flere Dampere laa ved Kajen med Dampen oppe, men den altid virksomme Damekomite havde sørget for, at Soldaterne kunde faa noget at styrke sig paa inden Afrejsen. Paa den ene Side af Pladsen var der opstillet en Række Madspande, hvorfra der udleveredes varm Suppe, serveret i Kopper; Brødkurve med Smørrebrød og Kage gik rundt, og Kaffe udskænkedes; den danske Dram som Likør til Kaffen savnedes ikke. Komiteens Damer gik om med Strømper, Undertøj og Skjorter i Favnen og var glade, naar de kunde afsætte noget af det rigelige Oplag. Strømper gik af som varmt Brød, men ellers var Begæret efter Beklædningsgenstande ikke stort. Her var en Soldat, der havde faaet et Strejfskud i den ene Skulder; Uniformsfrakken og Skjorten var revet op, og han var glad for en ny Skjorte.

Et sørgeligt Syn afgav nogle saarede Heste, der stod paa et græsrigt Stykke af Havnepladsen. En af dem havde et dybt Saar i Halsen, ingen af dem Ædelyst. Tæt ved eksercerede en lille Trop, vist mest

for Motionens Skyld; den kommanderedes af en skægget, vejrbidt Officer, og hen over Pladsen lød hans Kommando: Een, to; Een to; — Fanden gale, — Raske Ka'le, Een to; Een to.

Saa begyndte Indskibningen, og under Hurraraab og Leveraab for Frederikshavn og Afsyngelsen af „Vift stolt paa Kodans Bølge", forlod Damperne Havnen og fik den sidste Hilsen fra Molerne.

Tilbage stod vi Frederikshavnere med en Følelse af Tomhed i Sindet og med bange Anelser, for Vogel v. Falckenstein med sine Preussere var jo i Færd med at gaa over Limfjorden og kunde snart være her, og hvad saa?

Efter Erobringen af Als blev Jylland regeret fra Tyskernes Hovedkvarter i Randers; Falckenstein havde den udøvende Magt. Han udstedte den Befaling, at „Lokal Tidende" for Randers (Randers Amtsavis) skulde betragtes som Centralorgan for Jylland. Alle Forordninger fra „Militær Gouvernementet„ skulde optages der, alle Amter skulde holde Bladet og sørge for, at de lokale Blade optog Gouvernementets Forordninger.

Paa samme Tid blev der tilstillet Amterne følgende Bekendtgørelse: Det bliver herved bragt til offentlig Kundskab, at Kvarterværterne under Krigstilstanden er forpligtede til ikke alene at tilberede de for Officerer, Embedsmænd og Mandskab fra Magasinerne leverede Portioner, men ogsaa af egne Midler — forsaavidt Forholdene tillader det — at afgive det, som er nødvendig for Opnaaelsen af den under 12. Marts d. A. af Overkommandoen udgivne Forplejnings-Etat i Jylland, hvorefter i Særdeleshed Officerer og Embedsmænd kunne forlange:

Om Morgenen: Kaffe med Brød eller Kage.
Om Middagen: Suppe,
Steg med Kompot,
Kød med Kartofler e. t. c.
Smør og Ost.
Om Aftenen: Te, Smør, Brød og Kød.

Til Opfyldelsen af ovennævnte Etat er, foruden Forplejnings-Artiklerne fra Rekvisitionsmagasinerne, kun at levere til Mandskabet Ost til Middag.

Hoved-Kvarteret i Randers, 5. Juli 1864.
Militærgouvernementet i Jylland.
v. Falckenstein.

Den 9. Juli besatte Preusserne Aalborg, og den følgende Dag gik de over Fjorden til Nørre-Sundby, medens Østerrigerne gik over til Mors. De havde ventet Modstand ved Overgangsstederne, da de ikke vidste, at vore Tropper havde indskibet sig til Fyn.

Fra Nørre-Sundby marcherede Preusserne over Sæby til Frederikshavn, der blev besat d. 12. Juli om Eftermiddagen. Rekognosceringstropper, let Rytteri, dannede Fortroppen; man havde tænkt

sig et muligt Angreb af den danske Styrke der, hvor Adgangen for en større Troppemasse vanskeliggøres mellem Bangsbo Bakker og Havet, men ingen Fjende viste sig, og de forreste Ryttere for som en Stormvind ind over Byen og besatte enkelte højere beliggende Punkter og deriblandt Kirkegaarden, hvorfra der var god Udsigt over Frydenstrand til Havet. Saa kom der flere, ganske unge Mennesker, der sad let foroverbøjede paa Hesten og pegede med den spændte Pistol paa enhver, de fik Øje paa.

Vi skulde have vort aarlige Krammarked, og Jeckel var i Færd med at stille sin Karussel op paa Pladsen foran min Faders Hus, og vi Børn glædede os over Gensynet med Havhestene og Løverne; men saa kom Rytterne over os. „Ind med jer!", raabte min Fader, og hurtigt kom vi indenfor, men med Næserne mod Ruden, for her var noget at se. Efter Rytterne kom nemlig Infanteriet, Pikkelhuerne, taktfast marscherende til den krigerske Musik, en Styrke paa mellem 1000 og 1600 Mand. Straks efter kom Generalen, v. Falckenstein, med Stab, og Prins Albrecht af Preussen med Følge, og der anvistes Generalen Kvarter hos Konsul Kall.

Saa kom Indkvarteringen, og hjemme hos os maatte vi et Par Nætter huse en halv Snes Mand. Min Moder slog Hænderne sammen i Forfærdelse, da hun saa de mange „Pikkelhuer", men der blev redt Søsterseng til dem paa Loftet og i Tørvehuset, og da der var en Underbefalingsmand med, gik alt roligt af. Nogle Dage efter var der god Orden i Indkvarteringsforholdene. Hos os anbragtes en Officer med „Bursch", og saaledes blev det ved at være. Officeren havde „Faders Værelse" med tilstødende Sovekammer, og Burschen et lille Kammer.

I Vestergade hos Morfader gik det i Begyndelsen broget til; hele Købmandsgaarden blev beslaglagt; det myldrede med Soldater i Butikken, og Stalden fyldtes med Heste; men ogsaa der ordnedes alt i Ro; vi fik alle det Indtryk, at Disciplinen var skrap.

Byen havde faaet et helt nyt Udseende. Paa passende Steder blev der rejst sort-hvide Skilderhuse og indrettet Vagtstuer; nogle Kanoner stilledes op paa Volden og i Citadellet, alle med Mundingen ud mod Havet, og vor lille By var hurtigt forvandlet til en preussisk Fæstning med stor Garnison.

Kvarterværterne vidste, hvad de havde at rette sig efter i Følge Gouvernementets Bekendtgørelse af 5. Juli, der blev optaget i Frederikshavn Avis, og endvidere læstes:

„De direkte Statsafgifter skal ikke, som hidtil sket, udredes i halvaarlige Rater, men blive at betale hver Maaned. Den Betaling, som hver Gang skal præsteres, udgør den 12.Del af Aarsskatten. Den første Indbetaling fra de skattepligtige til Amtsforvalteren og Magistraten sker senest inden 1. August d. A. og vil senere blive beregnet fra den 25. Juli, altsaa for 4 Dage mere end Maanedsskatterne.

Skatterne ere at indbetale fra Amtsforvalteren til Gouvernementets Militærkasse senest inden den 4. August.

Tilligemed Skatterne er af Oppebørselsmændene (Amtsforvalterne og Magistraterne) at indgive en Liste over de Personer, som ikke have betalt samme.

Imod Restanterne vil jeg ufortøvet anordne Eksekution og lade samme udføre ved Hjælp af Militær, ved hvilken Inddrivning der vil blive beregnet Straffetillæg af 50 p.Ct. af Skatten.

Imod forsømmelige Embedsmænd vil jeg anordne Fængselsstraffe, og imod ondskabsfulde Konfiskation af deres Formue.

Randers, den 12. Juli 1864.

I Stedet for Militær-Gouvernøren
Prinz zu Hohenlohe."

Prins Hohenlohe var en ganske ung Mand, hidtil Landraad i Overschlesien, der nu sammen med v. Falckenstein administrerede Jylland.

Allerede den 14. Juli drog Falckenstein med Følge til Skagen, for at plante det preussiske og østerrigske Banner paa Grenen. Den 13. om Aftenen red en Afdeling Husarer til Aalbæk og skaffede Forspandsheste til Veje; her oppebiede de Hovedkvarterets Ankomst. Den 14. Juli Kl. 2 Morgen begav Falckenstein sig, ledsaget af 24 Officerer, fra Frederikshavn til Aalbæk paa 20 rekvirerede Vogne under Bedækning af en Snes Mand. 3 Timer senere fortsattes fra Aalbæk med friske Heste; man kunde kun bevæge sig langsomt frem i det dybe Sand og kom først til Skagen Kl. 10 Formiddag. Husarerne var sendte i Forvejen, og man kan let tænke sig de fredelige Skagboeres Forbavselse over at se preussiske Husarer i Galop gennem Gaderne og derefter deres grundige Undersøgelse af Terrænet.

De preussiske Officerer spiste Frokost i Præstegaarden og tog derefter ud forbi Fyrtaarnet til Grenen, hvor de plantede det preussiske og østerrigske Banner. Kl. 1 foregik Tilbagerejsen til Frederikshavn; man dinerede i Aalbæk Kro og var hjemme i Kvarteret Kl. 10. Saavel i „Kreuzzeitung" som i „Neue preussische Zeitung" beskrives Toget til „Cap Skagen" paa en ganske ejendommelig Maade. Det skildres som et Vovestykke, og hele Skildringen indeholder utvivlsomt et interessant Bevis paa særegen tysk Fremstillingsmaade og rig Fantasi. Beretningen lyder efter Oversættelsen i Frederikshavns Avis saaledes:

„Fredag den 15. Juli 1864.

I Dag kan jeg fortælle Dem om en preussisk Ekspedition, som i Gaar foretoges til Kap Skagen.

En Officer, der var Deltager i den, har underrettet mig om de nærmere Omstændigheder, og jeg vil ikke tøve med at give Dem en Beskrivelse af dette eventyrlige Tog, der ved sin Forvovenhed (Waghalsigkeit) og alle truende Farer godtgør Rigtigheden af det gamle Ord: Verden tilhører den modige.

Jeg vil lade Officeren selv fortælle.

Efter Preussernes Indrykning i „Fæstningen" Frederikshavn blev der i General Falckensteins Hovedkvarter besluttet at gøre et Tog til Kap Skagen for ogsaa at occupere denne nordligste Spids af Jylland og at plante den allierede Armes Banner der, hvor Sammenstødet af to Haves Vover frembringer den stærkeste Brænding, som Europa har at opvise.

Saa skøn denne Plan, saa vanskelig var dens Udførelse.

I Frederikshavn stod de yderste, preussiske Fortropper, og Afstanden herfra til „Forbjerget" er 7 Mil. Desuden gaar den eneste Vej dertil igennem dybt Sand og tilsteder alle paa Havet stationerede Krigsskibe en fuldkommen Oversigt de fleste Steder. Denne Fare tiltager, jo længere man kommer mod Nord, hvor Landtungen bliver smallere og smallere, indtil den til sidst ender i en Spids, der betegner Grænsen imellem Nordsøen og Østersøen. Omtrent 2 Mil Nord for Frederikshavn ophører Landets Kultur næsten ganske, og hinsides Aalbæk gaar Vejen igennem en Strækning af Sandhøje, fulde af Kløfter og uden Træer eller anden Vegetation. Ethvert Spor af Kultur er borte her. De tørre Sandhøje, der kun er bevoksede med lidt Strandhavre (Marehalm), afveksle med nogle sumpige Steder, der bebos af en Skare af Maager og andre Søfugle. Endnu længere mod Nord bliver Sandbankerne højere og yder paa een Gang Udsigt over Nordsøen og Østersøen. Dertil er Sandbjergenes Form af en ganske ejendommelig Art. Den, der som vi, i Morgendæmringen drager ind i hin Ørken og endnu ej rigtig klart kan skelne Omridsene eller blive klog paa Afstanden, tror sig henvist i en Bjergegn, saa spidse og bratte synes undertiden Toppene af disse sammenhvirvlede Sandhøje; desuden blæser der hele Aaret igennem i hin Egn næsten uophørlig en skarp Vind, der ej let lod os tænke, at vi befandt os i Juli Maaned.

Prins Albrecht, der siden Overgangen over Limfjorden havde sluttet sig til General Falckensteins Hovedkvarter, var straks villig til at deltage i dette interessante Tog mod Nord. Desuden fulgte en Del af Overkommandoens Stab med, saa at ialt 25 Officerer var Deltagere i Toget til Skagen. Endskønt det vel var at forudse, at denne nordligste Pynt af Jylland ikke længere var besat af danske Landtropper, var det dog sandsynligt, at Byen Skagen som en Station for de danske Krigsskibe, der her bevogter Indgangen i Kattegat, ikke var ganske blottet for Søsoldater. Der var blevet truffet følgende Dispositioner: Om Aftenen den 13. red en Del af 8. Husarregiment til Aalbæk, skaffede her det nødvendige Antal af Forspandsheste til Veje og oppebiede om Natten Ankomsten af Hovedkvarteret, der drog fra Frederikshavn den 14. om Morgenen Kl. 2 paa 20 rekvirerede Vogne og under Bedækning af 10 Mand af Stabsvagten. Tre Timer senere fortsattes Rejsen fra Aalbæk videre mod Nord med friske Heste. Aalbæk blev besat af 6 Husarer og 3 Infanterister for at sikre det derværende Landingspunkt, der maatte bevogtes nøje paa Grund af den lange Afstand af 7 Mil imellem Byerne og det ikke ringe Antal af forskellige Skibe, der viste sig paa

Havet. Da Toget igen havde sat sig i Bevægelse med Husarerne som Avantgarde og Infanteriet bagefter paa Vogne, lignede det hele en Karavane, der drager igenem Ørkenen. Man kunde kun bevæge sig langsomt fremad paa Grund af det dybe Sand, og Klokken blev 10, før man saa Spidsen af Skagens hvide Taarn rage frem bag Sandbakkerne. Denne lille, usle By fortjener efter vore Begreber snarere Navn af Fiskerleje og ligger saa dybt nede ved Havet, at man ej bliver den vaer, før man sætter sin Fod i den. Man kan intet Begreb gøre sig om Beboernes Forbavselse, da pludselig en Haandfuld preussiske Husarer i Galop gennemsøgte Byens Gader, og straks derpaa vor Vognkolonne viste sig ved Byens vestlige Indgang.

Endnu havde hidtil aldrig en fjendtlig Soldat foruroliget Indvaanerne, og en almindelig Bestyrtelse viste sig paa alles Ansigter. Da de forreste Vogne var ankommen til Skagen, bragte en Husar Melding om et fjendtligt Krigsdampskibs Nærværelse. Infanteriet fik straks Ordre til at rykke ned mod Stranden og ved udstillede Poster iagttage det fjendtlige Skib. Foruden dette — det danske Dampskib „Slesvig", der laa omtrent 1500 Skridt fra Kysten — viste der sig endnu c. 20 andre (?) Skibe, dels for Anker, dels krydsende for fulde Sejl, saa at man ej nøje kunde vide deres Hensigt.

Imidlertid maatte man antage, at Ophejsningen af 2 kolossale Faner, en østerrigsk og en preussisk, paa Strandbredden vilde give os nogen Oplysning om disse Skibe. Paa Dækket af „Slesvig", som vi iagttog med vore Kikkerter, opstod der, saasnart begge Bannere vajede over Skagen, en levende Bevægelse, og vi kunde tydelig mærke, hvor megen Umage man gjorde sig paa Skibet for at vide, hvad der gik for sig i Land. Herpaa besteg vi igen vore Vogne for at køre til Fyrtaarnet, som ligger c. 1 Fjerdingvej Nord for Skagen. „Slesvig", som vi vedblev at have Øje med, syntes ej at mangle Lyst til at binde an med os, thi saa snart det bemærkede, at vi nærmede os, satte det sig i Bevægelse, men vi kunde imidlertid ej skønne, om det pønsede paa en Landgang eller ej. Da vore Vogne kørte hen til Fyrtaarnet, maa Dampskibet imidlertid have antaget Prins Albrechts med 4 Heste forspændte gule Vogn for et Skyts, hvilket indgød det saadan Respekt, at det skyndte sig Nord paa og lagde sig til Ankers udenfor Skudvidde. (?) Imidlertid besteg vi Fyrtaarnet og nød det interessante Syn af det bevægede Hav og Brændingen paa Nordpynten. For imidlertid virkelig at betræde det nordligste Punkt, kørte vi videre langs Stranden, denne Gang fuldstændig udsatte for Dampskibets Ild. Vor Forbavselse var derfor desto større, da „Slesvig" straks, da vi nærmede os, gik længere bort og lagde til bag Spidsen af Forbjerget. Men her blev det heller ikke længe, thi Vognrækken, og med den den gule Vogn, viste sig paa den yderste Pynt, og „Slesvig" saa sig nu i den Nødvendighed at søge sin Redning ved at flygte ud paa det aabne Hav. Dets Bestyrtelse maa virkelig have været meget stor, thi selv Ankomsten af et andet, langt større Dampskib, der kom Vester fra, kunde bevæge det til at anholde dette og advare det mod at nærme sig Kysten, og

vi saa dem ikke mere. Saaledes var Havet omkring Kap Skagen nu kun opfyldt med Vrag, der, som Tegn paa den farlige Brænding, bedækker hele Kysten. *Middelalderens Strandret* skal endnu blomstre her, ja, man fortæller, at der i Skagens Kirke hver Søndag bliver bedet om gode Strandinger. (!) Da vi var kommen ud paa den yderste Pynt af „Forbjerget", havde vi et imponerende Skuespil. Medens en skarp Østenvind optaarnede Østersøens Bølger med stor Heftighed imod Vest, væltede Nordsøen sine Bølger fra den modsatte Retning, og saaledes opstod der udenfor Forbjerget en Kamp imellem to Have, der frembringer den ovenomtalte Brænding. Den yderste Pynt af Landet bliver her saa smal, at man med Lethed kan sætte den ene Fod i Østersøen og den anden i Nordsøen. Folk i Skagen fortæller, at Kong Frederik d. 7. af Danmark var her hvert Aar (?) for at glæde sig paa denne Maade, hvad der, naar man tager Hensyn til de Danskes Stolthed, vel ogsaa kunde være Sindbilledet paa Herredømmet over hine to Have. Vi undlod naturligvis ikke at opføre os, som om vi var Nordsøens og Østersøens Beherskere. (!)

Prins Albrecht havde indbudt os alle til en Frokost i Skagen, og vi begav os nu paa Tilbagevejen, paa hvilken vi havde den Lykke at opdage 2 Kanoner, 6 Pundinger, (?) der stod herreløse ved Stranden og blev erklærede for god Prise og i Dag bragt til Frederikshavn. Under Frokosten. som vi indtog i Præstegaarden, fremstillede en dansk Lods, som var smykket med preussiske Redningsmedailler, sig for os. Han fik rigelige Gaver og har sandsynligvis betaget Skagboerne Troen paa Preussernes Umenneskelighed, som de Danske med Flid har udbredt. (?)

Prinsen udbragte et „Leve" for Kejseren af Østerrig og Kongen af Preussen, der blev modtaget med sand Begejstring.

Klokken var over 1, da vi tiltraadte Tilbagerejsen og det imod nogle Skagboeres Raad, der foreslog os Strandvejen langs med Østersøen, — over Gammel Skagen ved Nordsøen.

Denne Vej var imidlertig saa slet, at vi allerede fortrød, at vi ikke var taget den anden; dog var dette netop vor Lykke, thi dér havde, som vi senere kunde se, et stort dansk Krigsdampskib, der sandsynligvis fra Skagen var blevet underrettet om vor ringe Styrke, lagt sig med sin Bredside mod Land og kunde have beredt os mange Vanskeligheder. Da vi paa vor Tilbagerejse nærmede os Aalbæk, kom en Husarordonnans os i Møde i strakt Galop og meldte, at et fjendtligt Krigsskib havde lagt til ved Landingsstedet og havde forsøgt en Landgang ved Aalbæk med en lille Baad, der var besat med 25 Mand. Baaden var imidlertid i Tide blevet bemærket af 2 Husarer og 1 Infanterist, og efter at disse havde dækket sig bag Klitterne ved Stranden og ladet Baaden komme sig nær paa 200 Skridt, havde man raabt Fjenden an, og da han hverken lagde bi eller svarede, havde man aabnet en velrettet Ild paa ham, der tvang ham til et hurtigt Tilbagetog (?) Det danske Dampskib huskede formodentlig paa Affæren ved Lundby, viste ingen Lyst til at gøre noget Forsøg paa at lande og forsvandt i Retning af Øen Hirtsholmen. Henimod

Kl. 6 om Eftermiddagen indtraf vi igen i Aalbæk, skyndte os med at dinere og fortsatte Kl. 7,30 vor Rejse til Frederikshavn, hvor vi indtraf Kl. 10. Ogsaa her blev vi modtaget med den Efterretning, at et fjendtligt Dampskib med 10 Transportskibe var sejlet forbi det i herværende Citadel opstillede Skyts og havde faaet to Skud fra dette, (?) hvorefter det var gaaet udefter til Søs.

Dette var Enden paa vort eventyrlige Tog. Hvis de Danske vil vide, hvilken god Fangst de i Dag med Lethed kunde have gjort, den frygtede General Falckenstein med hele hans Stab, saa kan de se efter i Kirkebogen i Skagen, hvor Navnene paa samtlige Officerer, der tog Del i dette interessante Tog, findes optegnede."

I Frederikshavn saa man med Forbavselse paa hinanden, da man læste denne Fremstilling, og man smilede forstaaende ved de mærkeligste Steder. Naar Kanoner løsnes, plejer man at kunne høre det, men intet Skud var hørt i Byen, og man kendte intetsomhelst til Landgangsforsøg.

Senere gik der et Rygte om, at de preussiske Officerer hurtigt var stegne til Vogns i Skagen, da de ud for Grenen havde iagttaget en Damper, der formodedes at være „Slesvig"; der piskedes paa Hestene for at komme hurtigt frem, og en af Vognene væltede; men Officererne faldt blødt i det dybe Sand og kom alle velbeholdne tilbage til vor lille By.

I „Neue preussische Zeitung" kunde Frederikshavnerne ogsaa læse den overraskende Meddelelse: „Talrige Familier fra Skagen og Frederikshavn ere flygtede til Sverrig."

Et Tilfælde, der vidnede om de fjendtlige Vagtposters Paapasselighed, satte en kort Tid Sindene i Bevægelse. Mølleren udenfor Byen havde holdt Rast, men en Dag syntes han, at Vinden var passende, og satte derfor Møllen i Gang. Dette betragtedes af Vagtposterne som Signal til en forborgen Fjende; de afgav Melding, og snart for en lille Afdeling Husarer af Sted og kastede sig som en Hagelbyge over Møllen. Hurtigt fik baade Mølleren og hans Karl et Reb om Livet og førtes af hver sin Rytter ved Rebet ind til Hovedvagten; det var en fortvivlet Løbetur, de fik, og ganske urimelig, for snart maatte man — med Undskyldning — lade dem slippe hjem igen og nu uden Eskorte.

Hver Formiddag spillede Militærmusikken udenfor Generalens Kvarter hos Konsul Kall, og der indfandt sig ogsaa en Del meget ungdommelige Tilhørere, men den øvrige Befolkning demonstrerede ved at holde sig borte.

Det skal siges til Ros for Fjenden, at der var Ro og Orden i Byen, og Disciplinen streng; man hørte om ganske enkelte Rapserier, men de blev eksemplarisk afstraffede.

Fra Byens og Landkommunens Side anstrengte man sig af yderste Evne for at fyldestgøre de stillede Rekvisitioner. Byen maatte under den første Indkvartering fra den 12. til den 18. Juli levere til den fjendtlige Hærs Forsyning: 7120 Pund Brød, 1095 Flasker

Vin, 3298 Pund Kød, 1212 Potter Brændevin, 1738 Pund Ris, 1026 Pund Kaffe, 954 Pund Salt, 1994 Stykker Cigarer, 507 Pund Byggryn, 1875 Pund Tobak, 24,212 Pund Havre og desuden Hø og Halm, og af den Krigskontribution, som Falckenstein paalagde Jylland, nemlig 866,666 Rdl. 4 Mark, skulde Frederikshavn erlægge 1880 Rdl.

Mine Forældre havde ingen Grund til Klage over Indkvarteringen; de skiftende Officerer, der boede hos os, optraadte korrekt. En Intendant kom min Fader endogsaa til at holde af. Han havde et meget lidt militærisk Ydre og var ganske jævn i sin Optræden. Om Morgenen efter Kaffemaaltidet tændte han sin Pibe og gik ud i Haven. „Guten Morgen, Hr. Schulmeister, wie geht's?" var hans sædvanlige Hilsen, og saa fortalte han om sin Kone og sine Børn, som han længtes efter, og Passiaren gik ret godt. Senere havde vi en Premierløjtnant, høj og rank, rigtig en „schneidig" Officer. Han var umaadelig høflig, altfor høflig, mente min Moder. En Aftenstund i Skumringen kom han ind i Dagligstuen og bad om en Lampe. Det var endnu i Moderatør-Lampernes Tid; den tunge Beholder med det lange Glas, der ragede højt op over den lille, runde Kuppel, og Løjtnanten modtog den tændte Lampe bukkende og bevægede sig baglæns, stadig bukkende, henimod Døren, den lave Dør. „Naa, nu gaar det galt," tænkte min Moder, „enten støder han Hovedet mod Dørkarmen, eller han klemmer Lampeglasset i Stykker, naar han lukker Døren," og i største Spænding saa hun, hvorledes han behændigt med et sidste Buk slap lykkeligt igennem baade med Lampen og sin egen Person.

Det var en tung og trykkende Tid. Manges Erhverv standsede ganske, især var det trist for dem, der havde deres Erhverv paa Havet. Skibsfarten var forbudt, saa hverken Skibe eller Baade kunde passere ind eller ud af Havnen; ikke heller til eller fra Kysten. Ude paa Landet klagede man over Hesterøveriet, da der stadig sendtes Ekspeditioner ud for at skaffe Heste. Befolkningen Nord for Frederikshavn ad Skagen til fik dog i Tide gemt de fleste Heste saa godt, at de fjendtlige Snushaner ikke kunde hitte dem. Landboerne deroppe langs Kysten er lige saa meget Fiskere som Jordbrugere; Gaardene er smaa, men mangen Gaardejer havde dog et Par Heste, og da Fjenden kom til Vendsyssel, blev Folk deroppe hurtigt enige om at skjule Hestene, og saa fandt de et herligt Skjulested, nemlig en stor, kedelformet Dal, næsten midt inde i Landet, omgivet af Klitter. Dalen ligger omtrent midtvejs mellem *Bunken* og *Kandestederne,* Syd for Danmarks vidunderlige Ørk: „Raabjerg Mile", og rundt om den hæver den ene Klitrække sig efter den anden, og saa langt Øjet naar, ser man kun Sand og Marehalmstoppe. Der skal kendt Mand til at finde Vej her, og da Falckensteins Husarer drog til Skagen, anede de ikke, at der lidt inde til venstre for deres Vej stod en Samling friske Heste, der vrinskede af Glæde, naar deres Herrer forsigtigt bragte dem Foder og Vand.

Paa Herregaarden Baggesvogn i Sindal gjaldt det for Godsejer Nyholm særlig om at beholde Kørehestene. Han var nemlig flot

kørende. Paa Bukken sad Kusken med det store, sorte Skæg og styrede sit Forspand af fire fuksrøde Heste, og nu indrettede man en Stald til dem dybt inde i den store Lades Halmdynger, og saa snart Tyskerne nærmede sig, skulde Kusken gemme sig derinde med de fire Fukse. Her gik det lettere end ventet, da Sindal kun havde Indkvartering en Dags Tid.

Forøvrigt var den højstkommanderende over det fjendtlige Rytteri i Vendsyssel, Ritmester *Heidock,* en human Mand, der viste Skaansomhed og frigav beslaglagte Heste, naar Bønderne bad derom, og Forholdene syntes at tale derfor.

Nu var imidlertid den Erkendelse begyndt at gøre sig gældende baade i Regeringskredse, hos Pressen og Befolkningen, at en fortsat Krig ikke kunde bringe det tabte tilbage, men kun forøge Ulykken.

Ministeriet Monrad maatte gaa af, og Bluhme dannede det nye Ministerium og begyndte Forhandlinger om Vaabenhvile. Den traadte i Kraft den 20. Juli og skulde vare til 3. Aug.; men Fjenden vilde ikke rømme Jylland, og Forholdene i Frederikshavn forblev foreløbig uforandrede med Hensyn til Troppernes Forplejning og Forbudet mod Skibsfarten.

Der skete dog en Forandring til det bedre. Overbefalingen over Tropperne i Vendsyssel var overgaaet til Generalmajor v. Flies, og han fik uventet den 26. Juli Befaling til at gaa Syd paa, og hele Styrken i Frederikshavn og Omegn afmarcherede. Den preussiske Fane, der havde vajet fra Citadellet, forsvandt, og alle, der ejede et Dannebrogsflag, stak det ud; man trak Vejret frit og larmede af Glæde og sang:

„Wrangel var en ækel Karl,
„Wrangel var en ækel Karl,
Men Falckenstein var værre!"

Den 1. August begyndte Dampskibsfarten, men allerede den 4. Aug. fik Byen Indkvartering igen; der forlangtes Kvarter for 500 Mand, men de rykkede ud igen nogle faa Dage efter.

Fredsunderhandlingerne begyndte, og Kong Christian erklærede sig villig til at give Afkald paa de 3 Hertugdømmer til Fordel for Preussen og Østerrig, og der blev afsluttet ny Vaabenstilstand, men Jylland skulde stadig holdes besat af et stort Antal tyske Tropper, der skulde indkvarteres og forplejes, og Frederikshavn blev for 3. Gang besat af Preussere; den 3. og 7. Oktober rykkede de ind: 29 Officerer. 600 Underofficerer og menige og 52 Heste.

Atter mærkede man Falckensteins tunge Haand; foruden de sædvanlige Ydelser forlangte han endogsaa den Afgift udbetalt, der svaredes for Forpagtningen af de fladstrandske Østers, ja, for det Deputat af Østers, der ellers afgaves til Hoffet.

Den 30. Oktober sluttedes Freden i Wien, og nu skulde Jylland rømmes.

Rigsraadets to Afdelinger vedtog Fredstraktaten, der den 12. November underskreves af Kongen.

Det danske Sønderjylland var dermed skilt fra Danmark. Lidt efter lidt vendte de danske Soldater hjem, og det gik meget stille af. Der herskede i vide Kredse endogsaa en bitter Stemning overfor Hæren.

Rømer nævner i sin Bog „Sindal" følgende lille talende Træk:

„Den senere Købmand i Sindal, Sv. N. Munck, blev afmønstret i Nyborg 2. Juledag 1864. Han og mange andre blev sat i Land i Aarhus, og i Halvhelligdagene satte han og flere andre Kursen mod Nord. Et Stykke Vej Nord for Aarhus blev de indhentede af et Køretøj med et Par kraftige Heste for. Soldaterne glædede sig allerede til en Køretur, men da de bad Manden, der var ene paa Vognen, om Lov til at køre med, gav han dem tydeligt at forstaa, at Folk, der havde gjort deres Sager saa daarligt, vilde han ikke køre for. Han piskede paa Hestene og forsvandt."

En saadan Stemning mærkedes ikke i Frederikshavn, hvor man tog godt imod de hjemvendende og havde sørget for at holde Hjemmene oppe. Særlig fornøjeligt er det d. 30. Januar 1865 at læse følgende Tak i Frederikshavns Avis:

„Raabjerg Sogns hjemvendte Soldater takker alle de Beboere af Raabjerg Sogn, der viste de hjemvendte Krigere Paaskønnelse ved at afholde et Bal for dem; særlig takkes Sognefoged Niels Eriksen, hos hvem Ballet blev afholdt, og Sogneforstanderskabets Formand, A. P. Gaardboe."

Andreas Peter Gaardboe, „Vendsyssels lærdeste Bonde", boede dengang paa Sønder Gaardboe. Hans historisk-topografiske Interesse bragte ham i Forbindelse med Oldnordisk Museums Mænd, og i hans Bog „Fortidsminder fra Vendsyssel" (1893) er samlet en Række af hans kulturhistoriske Meddelelser. Han havde paa sin Gaard et helt lille Museum af Sager fra Oldtid og Middelalder, og han var glad ved at faa Besøg og meget meddelsom. Hans Ejendom grænsede op til Gaardboe Sø, der 1881 købtes og udtørredes af Entreprenør *Jörgen Larsen,* der derved indvandt c. 800 Tønder frugtbart Land og oprettede Gaardbogaard med den anselige, taarnprydede Hovedbygning. Hvor før Søen strakte sig, græsser nu en smuk Samling Jersey-Kvæg.

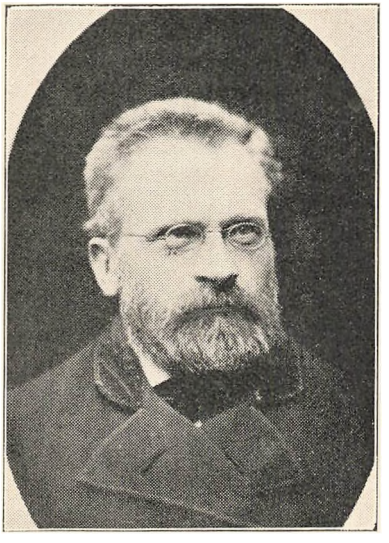
Da den endelige Dom over vore Soldaters Færd i 1864 kunde afsiges, kom den til at lyde saaledes: „Det, der udmærkede vore Soldater, ogsaa efter Fjendens Vidnesbyrd, var Trofasthed, Udholdenhed og Sejghed og fremfor alt Soldatens første og fornemste Egenskab, Modet; under Førernes Ledelse kæmpede de tappert og dygtigt, men blev de splittede og kom paa egen Haand, traadte den mangelfulde Uddannelse frem. Vore Officerer foregik deres Folk med et Eksempel paa Mod og Dødsforagt, og der faldt og saaredes et stort Antal, forholdsvis flere end af tyske Officerer i de to paafølgende Krige i 1866 og 70.

Oberstløjtnant Leschly skriver:

„Man vilde ikke anerkende, at Hæren havde udrettet et solidt og pligttro Arbejde for at værne Fædrelandet med de Midler, man

Andreas Peter Gaardboe.

Magister Sørensen.

havde stillet til dens Raadighed, og det blev forbeholdt en senere Generation at yde Mændene fra 1864 Oprejsning og Anerkendelse. Det skete i Grunden først, da Udlandet offentligt saavel i Skrift som i Tale priste den danske Hærs sejge Udholdenhed i Kampen mod Overmagten, specielt paa Dybbøl Banke. Det gik da lidt efter lidt i Løbet af en Menneskealder op for det danske Folk, at Hæren tilfulde havde gjort sin Pligt. Det understregedes kraftigst, da de allierede Magter efter Verdenskrigen tildels som Anerkendelse for vor hæderfulde Kamp i 1864 tilbød os en Del af Sønderjylland. Naar vort Slægtled oplevede det store Øjeblik, da en Del af vore sønderjydske Søstre og Brødre vendte tilbage til Fædrelandet, saa maa vi i første Række takke vore Veteraner fra Krigen 1864 for den Indsats, de her gjorde under de næsten fortvivlede Forhold."

Efter Krigen.

Da nu Sønderjylland var gaaet tabt, og Fællesforfatningen af 18. Novbr. 1863 overflødiggjort, kunde Grundloven af 5. Juni 1849 være traadt i Kraft i fuld Udstrækning, men mange mente, at den gav de velhavende Klasser for ringe Indflydelse, og saa begyndte den politiske Kamp om Forfatningsforandringen, der endte med Vedtagelsen af „Danmarks Riges gennemsete Grundlov af 5. Juni 1849".

I Frederikshavn var der politisk Stilhed. Krigen og dens Følger havde taget al Interesse fangen. Sorgen over Tabet af Sønderjylland var almindelig, og nu gjaldt det om — økonomisk set — at komme til Kræfter igen.

Dampskibsfarten var atter kommen i Gang, og i April 1865 kunde Mægler C. C. Casper, en foretagsom Mand, Ekspeditør for Postdampskibet „Viken", meddele, at den regelmæssige Fart Christiania—Frederikshavn—Lübeck atter var begyndt, og der rørte sig nyt Liv i og ved Havnen.

„Viken" gik ikke ind i Havnen, men laa lidt udenfor, og en stor Baad besørgede Gods og Passagerer frem og tilbage. Baaden kommanderedes af Krydstoldbetjent Quist, en erfaren Sømand med Medaljen for druknedes Redning som Hæderstegn, og hans raske Kommando hørtes uafbrudt, til Baaden var sejlklar, og saa lød sidste Ordre til Rorgængeren: *„Sjub a', Marinus"*, og Marinus stødte fra.

Og dette „Sjub a', Marinus", blev et „bevinget Ord", som anvendtes ved mangen en Start.

Min Morfar tog nu kraftigt fat, og assisteret af Sønnen *Nicolai Hou* udvidede han Manufakturforretningen, og hans store Avertissementer i Byens Avis fortalte om betydelige Oplag af nye Varer. — Men „De Fattiges Kasse" var tom og bad om Hjælp.

Frederikshavn fik ikke Garnison igen, men Kommandanten, Welsch, kom tilbage og det med højere militær Charge, nemlig som Kaptajn, og fungerede nu i adskillige Aar som Materialforvalter over samtlige Fæstningsværker. Han var kendt af alle, Byens eneste

Militærperson; Uniformen klædte ham godt, og trods Aarene bevarede han sin Soldaterholdning, til han kaldtes ind til den store Brigade.

Der var nu god Plads i Kasernebygningen, og i Februar 1865 kom den bekendte Danselærerinde *Fru Johanne Weise* til Byen og oprettede sine Kursus i Kasernebygningens store Sal. Fru Weise havde i sin Ungdom været Balletdanserinde, men et Ankelbrud standsede hendes Karriere, og nu indbød hun voksne og Børn til at tage Undervisning i Dans „paa Fæstningen"; og mange Elever, særlig Børn, fik hun samlet. En dygtig og myndig Lærerinde var hun. „Pas paa, jeg har Øjne i Nakken", sagde hun, saa alt og straffede enhver Respektløshed med Ophold i Skammekrogen.

Det var dejlige Timer, da man lærte Vals — og Polkatrin og at føre sig med Anstand i Kontradansene Lanciers og Francaise, og hver Vinter oprettedes der i Reglen Dansekursus.

Saa fulgte derefter Børneballerne. Nu tænke man sig ikke saadanne selskabelige Sammenkomster, som Carl Bernhard skildrer i sin berømte Novelle „Børneballet", hvor han — med sit aabne Blik for de skæve Sider i selskabelige Forhold — maler med dystre Farver og viser sine Læsere Børneballernes skæbnesvangre Følger: baade Død og Ulykke. Nej, saa store Kredse og en saa fornem Verden kendte man ikke i vor borgelige, lille By, og jeg har kun lyse Minder fra de mange Børneballer i mine Barndomsaar; vi havde lært at danse og dansede for at danse; det var Sport ligesom Skøjteløbningen om Vinteren og Svømningen om Sommeren; man fik lidt bedre Holdning end før og Herredømmet over sin Krop. Børneballerne glædede man sig til længe i Forvejen, for Indbydelserne kom rettidigt, da de unge Damer skulde have Tid til at faa Baltoilettet i Orden: den hvide, lidt struttende Kjole, Mamelukkerne og det røde eller blaa Skærf; og vi Kavalerer, ja, vi havde Dragten færdig: Knæbenklæder, Trøje med en Antydning af Figur i Ryggen, ikke Vest, men Schweizerseler over et hvidt Skjorteindlæg med en bred nedfaldende Krave og saa et sort Slips, som Mo'r knyttede.

Og hvem var det saa, der beredte den yngste Ungdom disse Glæder? Ja, jeg husker, at min Broder Kaj og jeg var Balgæster gentagne Gange hos Redaktør Vogelius, hvor Sønnen Rudolf, den senere saa velkendte Redaktør, var en udmærket Vært og Kavaler; hos Bagermester Møller, der havde købt Wiche's Ejendom ved Nytorv; hos Købmand Wøhlk med de mange muntre, musikalske Børn; hos Distriktslæge Rasmussen og hos Konsul Skibsted, færøisk og islandsk Købmand. Det var ham, der kørte sin Frue og sine to Døtre i den lille lette Vogn med de to Islændere for: Trap, Trap, Trap, lød det gennem Gaden, og man kendte Travet.

Traktementet ved Ballet var traditionsmæssigt stadig det samme: Til en Begyndelse Te og Kage og senere skaaret Smørrebrød, og det Festens Bæger, man tømte til Ære for Vært og Værtinde og for Damerne, var fyldt med duftende, afbrændt Rødvin. Musikken besørgede Murer *Lassen*. Denne flittige Mand arbejdede i sit Haandværk til Frosten standsede ham, og saa greb han Violinen og var Spillemand

i Vintersæsonen; han blev frygteligt forkælet og bespist og bedrukket og spillede, hvad man bad ham om, og da Sønnen *Janus* voksede til, betød det en Fordobling af Orkestret.

Krinolinen eksisterede endnu dengang, ogsaa for Pigebørnenes Vedkommende, men den var ikke saa skrækindjagende som før. Og dog har jeg ofte set Pigebørnene falde paa Næsen, naar de skyndte sig hjem fra Skole og fik Foden indviklet i det generende Fiskebens- eller Staalfjederskørt, som Krinolinen var. Slem har den været, og i Aviserne læste man idelig Beklagelse over de Ubehageligheder, ja Ulykker, Krinolinen førte med sig.

Hjørring Amtstidende berettede i Februar 1863 en meget sørgelig Historie, der en stormfuld Aften tildrog sig paa Sæby—Sundby Landevej:

„To unge Piger, af hvilke den ene bar Krinoline, var efter endt Dagsgerning paa Vej til deres Hjem. Midt paa *Idskov Bro* fik et voldsomt Vindstød fat under Krinolinen, løftede den stakkels Pige, der havde en Bylt under Armen, og maaske ikke af den Grund kunde gribe for sig, ud over Rækværket og styrtede hende ned i Aaen. Efter megen Anstrengelse lykkedes det den anden Pige at faa hende op, men som Lig."

— — —

Erik Bøgh afskød flere Gange sine Vittigheds-Pile imod Krinolinen og skrev, f. Eks. i en Nytaarsvise 1859:

„. . . . . Og Damerne vil
Af alle Autoriteter
Indrømmes den Plads, de har Rettighed til:
Fem Alen i Diameter.

Og 1860:

Sligt skulde Fortidens Damer seet,
De kørte fire i een Karet,
Mens den spædeste Skønhed nu har Ballon,
Nok til at fylde halvanden Waggon,
Ja, næstendels til en Gade at spærre.
Men det skal endnu blive meget værre,
De aner ej, hvad der forestaar,
Men det skal De see til næste Aar."

Hans Spaadom gik lykkeligvis ikke i Opfyldelse. Krinolinen havde kulmineret, og med Glæde læste man en lille Notits fra engelske Blade af Februar 1863: „Krinolinen er nu banlyst fra de engelske Hofkredse." Saa svandt den ind lidt efter lidt og afløstes af den snævre Kjole, der til sidst blev saa snæver, at den tvang Modedamerne til at bære Lænke fra Ankel til Ankel for ikke at sprænge Kjolen ved et dristigt Skridt.

— — —

Det største og smukkeste Børnebal var det, Klubben *„Foreningen"* indbød til i Juleferien. Tredie Nytaarsdags Aften gik det i Reg-

len for sig, og det store Juletræ rejstes i Hotel du Nords Sal og smykkedes med alt, hvad Tiden dengang havde af Juletræspynt og af Julegaver, for hvert Barn skulde have en Julepresent. En særlig Festkomite udfoldede en stor Virksomhed, og min Fader, Klubbens Kasserer, var stærkt optaget. 3. Januar var hans Fødselsdag, og han maatte have Tid til at være hjemme nogle Formiddagstimer, for saa kom Gratulanterne efter god Skik og hilste paa ham, drak paa hans Sundhed og spiste Moders Kager: Vanillekransene, Jødekagerne og Pebernødderne, alt efter Madam Mangors gode Opskrift.

Julebagningen var en Hovedbegivenhed, og nogle Dage før Jul duftede Køkken og Spisestue af det friske Bagværk, den første Forjættelse om den dejlige, hellige Jul. *Krohns* Bog om *„Peters Jul"* udkom i mine Barndomsaar; den oprindelige Udgave havde Form som en Julemand, og den fik en begejstret Modtagelse i mange Hjem, for netop saadan skulde Julen fejres sammen med Bedstefader og Bedstemoder og alle de andre.

3. Januar henimod Kl. 6 Eftermiddag rullede Kareterne gennem Gaden, for Damerne skulde køre, vi andre gik, og snart marcherede man i Svingninger og Bugtninger om Juletræet, og til sidst stak man Haanden ned i Lykkehjulet med Numrene, og der var ingen Nitter, saa man var sikker paa sin Julegave. „Det er det Juletræ, der holder Klubben sammen," sagde man dengang, og det var ganske sandt, da mange Forældre var Medlemmer af Foreningen for Børnenes Skyld, for selv om Børnene dengang endnu ikke var Forgrundsfigurer i Samfundsbilledet i samme Grad som nu, saa værnede man omsorgsfuldt om Barnets naturlige Ret, og Opdragelsen var sund og god.

Børnene dansede, og denne Gang var Orkestret stort, men saa kom det Øjeblik, da de voksne maatte danse med, og med den Tids fejende Dans var der ikke længere Plads for Børnene, der saa med Forældrene gik ind i Madam Zimmermanns *Rundstue,* hvor der serveredes med fyldte Postejer og andre lækre Sager.

Allerede dengang lagde man Mærke til et ganske ungt Menneske, der med Ynde og Øvelse svang Servietten. Han var meget mørk, og de tykke, sorte Øjenbryn gav Ansigtet Karakter. Det var *Mac Hoffmann,* den senere Grundlægger og første Indehaver at det velrenommerede „Hoffmann's Hotel".

— — —

Den 26. Juli 1865 blev en Festdag, hvor vi Frederikshavnere fik Lejlighed til at lægge for Dagen, at Krigen med dens Byrder og den sørgelige Fred ikke havde svækket de stærke Følelser for Konge og Fædreland, der altid har præget Byens Befolkning.

I Frydenstrands smukke Have skulde der indvies en Fane til Vaabenbrødrenes Afdeling her i Byen.

Frydenstrand, Matr. Nr. 1 i Byen, dejligt beliggende ved Havet, var dengang en Ejendom med Tilliggende af Ager og Eng, hvor Jernstøber Meilby havde haft sin betydelige Virksomhed. Omkring den stilfulde Hovedbygning strakte sig en Have med store, skyggefulde

Træer og med Plæner, der skraanede ned mod Stranden. I 1863 solgte Meilby Frydenstrand med iværende Jernstøberi, men Krigen næste Aar afbrød Virksomheden, og Jernstøberiet kom ikke i Gang mere. I Foraaret 1865 overtog Byfogedfuldmægtig J. C. Jensen Ejendommen og solgte den samme Aar til Dyrlæge Friis for 5000 Rdl. Et smukkere Sted kunde man ikke have valgt til festligt Møde. Talerne stod paa den blomstersmykkede Veranda, hvortil den brede Stentrappe fører op, og ved Trappens Fod og langt ud i Haven stod en talrig Forsamling, og i den lagde man Mærke til Løjtnant *Bærentz* fra Fregatten „Jylland" og *Niels Nielsen Hellum*, der var kommen hjem fra Fangenskabet i Fæstningen Magdeborg og nu stod her med Sølvkorset paa Brystet.

Vaabenbrødrenes Formand, Hr. Thorup, indledede, og Byfoged Erichsen fæstede det første Søm i Fanen, Thorup det andet, og Pastor Rasmussen det tredie, og med smukke Ord indviede han Fanen.

Man gik nu i Procession gennem Byens Gader, Kommunalbestyrelsen i Spidsen, og senere holdtes et Festmaaltid, hvor Taler og Sange vekselvis tog Sindene fangen. For Kongen talte Formanden; for „gamle Danmark" Prokurator Poulsen; for den danske Sømand, særlig Heltene fra Helgoland, talte Pastor Rasmussen, og under Hurraraab rejste Løjtnant Bærentz sig og takkede paa Kammeraters og egne Vegne; for Senioren blandt Vaabenbrødrene, Købmand P. Hou, „han, der var i Felten, før vi andre blev født", talte Formanden, og i lang Tid endnu lød Tale og Sang henover det blomstersmykkede Bord.

— — —

Man var ikke kommen langt ind i Aaret 1866 før Byen ramtes af en stor Sorg. Det var atter Havet, der krævede sit Bytte. Forrige Aar var det Lods Amon Madsen, der satte Livet til under Udførelse af sin Dont; nu i Februar var nogle Fiskere i haardt Vejr tagne ud paa Fangst i en af de sædvanlige Baade; den tilhørte Fisker Jens Hansen Slette og var godt bemandet, men til Trods for al Dygtighed kæntrede Baaden. 3 Fiskere druknede: Julius Lisborg, Frans Mikkelsen og Jens Peter Olsen, medens en fjerde, Marinus Petersen, bjergede Livet. En saadan Ulykke gjorde altid et stærkt Indtryk paa Byens Befolkning, og Deltagelsen var almindelig, og man var beredt til Hjælp.

I Sommerens Løb fulgte man i største Spænding Kampen mellem Preussen og Østerrig. Da Freden efter Preussens Sejr sluttedes i Prag, fik Kejser Napoleon den 3. indsat den Bestemmelse som Paragraf 5, at Nordslesvig skulde gives tilbage til Danmark, hvis Befolkningen stemte derfor, og Kejseren var Dagens Mand i Byen, og mange Steder saa man hans Billede i Ramme eller Album.

Afstemningen lod vente paa sig, men man glædede sig over, at Nordslesvigerne altid stemte paa dansksindede Mænd ved Valgene til den tyske Rigsdag, og saa kom endelig den Dag, da Frankrig og dets Allierede sørgede for, at en Afstemning fandt Sted.

Forfatningskampen nærmede sig sin Slutning; Ministeriet Bluhme gik af, og Grev Frijs dannede det nye Ministerium. Valgprincipet i

Forslaget til „den gennemsete Grundlov" var for Folketinget det samme som Junigrundlovens, men Valgretten til Landstinget var til Dels gjort afhængig af en Valgcensus. Ved de forskellige Valg, der gik forud for den endelige Afgørelse, var Tutein stadig bleven valgt her i Kredsen, og ved Folketingsvalget 4. Juni 1866 valgtes han atter.

Frederikshavns Avis gav den nye Grundlov sin Velkomsthilsen og tillige en saglig Begrundelse af dens Berettigelse.

Man haabede nu paa et fredeligt Lovgivningsarbejde, der ogsaa kunde komme Frederikshavn til gode; men den politiske Himmel var ikke ganske klar; nogle Skyer ude i Horisonten var Bebudere af det Uvejr, der senere brød løs med Kampen om Folketingets førende Stilling paa Rigsdagen.

Frederikshavn var en konservativ By, og naar man paa Valgdagen kunde faa Byfoged Frich fra Skagen herned med Skagboerne, sejrede den konservative Kandidat.

Saa kom Folketingsvalget d. 12. Oktbr. 1866.

Forud for Valget her i Byen afholdtes et Prøvevalg, hvor Redaktør Vogelius med Støtte af Holm, Ribberholt, meldte sig som Kandidat. Tutein trak sig tilbage og anbefalede Vogelius som en Mand, der var Kredsens Tillid værdig. Redaktør Vogelius udtalte, at han var sig Ansvaret og Vanskeligheden bevidst ved at modtage Valget; en dygtigere end han kunde man vel nok finde, men næppe nogen med større Kærlighed til Frihed og Fædreland, og med mere Interesse for det offentlige Liv. Han fandt den nye Forfatning brugelig og beklagede den Misfornøjelse, der endnu kom til Orde imod den.

Vogelius blev valgt ved Kaaring med en overvældende Majoritet, og hans Modkandidat, Toldforvalter Walther fra Skagen, forlangte ikke skriftlig Afstemning.

Tutein traadte nu for nogle Aar ud af offentlig Virksomhed, men fra 1887—93 repræsenterede han Nørre-Sundbykredsen, sluttede sig til det forhandlende Venstre og indtog en fremtrædende Stilling paa Rigsdagen, hvor han blev Ordfører for Finanslovs-Udvalget.

Slaget paa Højen.

Indkvarteringen af danske Soldater, Preussernes Besætning af Byen, Troppeøvelser og Militærmusik havde gjort stærkt Indtryk paa alle Byens Borgere og ganske særligt paa de frederikshavnske Drenge, der i flere Aar efter Krigen ikke kendte nogen bedre Leg end at eksercere med Skolens Trægeværer og agere Soldater. Disse Trægeværer var lavede efter en god Model; de var brunmalede, og Løbet markeret med sølvgraa Farve, saa de lignede rigtige Vaaben og egnede sig — lette som de var — fortrinligt til Drenge-Eksercits; men de var ikke bestemte til Kamp. Gymnastikundervisningen blev dobbelt tiltrækkende, naar Geværerne toges frem, og Realskolens Drenge kunde undertiden faa Tilladelse til Vaabenøvelser paa egen Haand.

Paa den Tid, i Slutningen af Treserne, varede Sommerferien fra den 23. Juli til den 23. August, netop Hundedagene, der skulde være Aarets varmeste og i Følge en gammel Kalender „besværlige for dem, hvis Arbejde giver meget Hovedbrud", men det Aar blev Varmen ved at herske længe efter Udløbet af Hundedagene, og nu sad Realskolens Drenge og døsede over deres Arbejde og tænkte med Gru paa, at de ogsaa om Eftermiddagen skulde slide Skolebænken fra 2—5, og Klokken var endnu ikke 11.

Saa hviskedes der fra Duksen nedefter: „Maanedslov", det vil sige: Eftermiddagen fri, og der hviskedes til sidst saa højt, at Hr. Fogh, Førstelæreren, hørte det, studsede og — vidunderligt at sige — med forstærket Røst erklærede: „Skolen hæves Kl. 11 paa Grund af Varmen". Duksen udvirkede endvidere Tilladelse til at laane Skolens Geværer til en Marchtur.

Efter Klokken 11 samledes Drengene i Skræddermester Danielsens Have, der stødte op til Skolegaarden, og der aftaltes under forventet Bevilling fra Forældrenes Side, at man skulde møde Kl. 2, ruste sig og marchere til Bangsbostrand, Fiskerlejet 1/4 Mil ad Sæby til.

Fra gammel Tid var der Fjendskab mellem Byens Drenge og Drengene i Bangsbostrand; disse sidste kaldtes „Klæger", besværlige Stikfluer, og til Gengæld kaldte de Frederikshavner-Drengene „Bremser", og nu skulde „Klægerne" imponeres. Til aftalt Tid mødte de fleste af Realskolens Drenge og nogle andre andetsteds fra, Geværerne hentedes og omdeltes.

Der sad dengang paa Skolebænken i Frederikshavn en haabefuld Ungdom, der senere spredtes vidt omkring under meget ulige Forhold.

Der var Duksen *Poul Mørch,* som senere indtog en fremtrædende Stilling i Generalkonsulatet i Sct. Petersborg, og hans yngre Broder *Peter,* Dampskibsfører paa Middelhavet og „Det sorte Hav"; *Ejner Bjørn* med den lille Antydning af Underbid, der gav hans Ansigt et Præg af Kraft og Bestemthed; han blev Dampskibsfører paa Sacramentofloden, medens hans Broder *Hakon* som ung Farmaceut søgte Lykken i Sydamerika; *Albert Thorup,* sædvanligt kaldet *„Thuppe", navnkundig* ved sin faste, smukke Haandskrift, der førte ham gennem Kontorstillinger ind i Hovedstadens Forretningsliv; Brødrene *Fisker,* Sønner af Skibskaptajn Fisker, der ialt havde 5 ranke Drenge, som alle opnaaede Garderhøjden, og hvoraf *Martin,* den næstældste, efter en Sømandsbedrift paa Atlanten, blev Skibsfører under engelsk Rederi; *Carl Petersen,* kaldet *Kerne,* i adskillige Aar Bestyrer af Byens Apotek; *Lauritz Peter Lassen,* der ligesom Mørcherne kom til Rusland; *Christian Kahlen,* Skibsfører, der under en Storm satte Livet til som Postfører til Hirtsholmen; *Harald Casper,* som sammen med sine ældre Brødre gjorde Handels-Karriere i England; *Julius Fogh,* Mejeribestyrer i Finland, og Broderen *Olaf,* Kemiker i U. S. A., *David Holm,* den bekendte Manufakturhandler; *Thomas Hoffmann* og *Edmund Erichsen,* der blev Skibsprovianterings-Handlere i Norge, i Moss, og flere andre.

Saa lød Kommandoen:

„Paa to Rækker træd an!
Inddeling i Sektioner! Alle ret!
Giv Agt: Gevær i Hvil!
Med Sektioner højre Sving!
Delingsmarsch!
Een, to, tre, fire!
Een, to, tre, fire!"

Og saa gik det ud af Danielsens Have; en Fanebærer i Spidsen, og saa *Carl Hesse*, Prokuratorens Søn, med en rigtig Soldatertromme med Messingbaand, og han trommede Marchen: Forgangen Nat, vor sultne Kat, o. s. v., og de andre sang.

„Klægerne" blev forbavsede, da de saa Krigerskaren marchere taktfast ud ad Sæby Landevej. De havde, efter Landbyskik, endnu Ferie og samledes lidt efter lidt bag Smedien tæt ved Landevejen og bevæbnede sig med Kæppe. „Bremserne" kom nærmere, og begge Parter opæggede hinanden ved Tilraab, indtil „Bremserne" mistede Besindelsen og rykkede frem til Angreb med fældet Gevær, stak, afbødede Fjendens Angreb og leverede et Stykke Bajonetfægtning uden Bajonet, men ellers saa nogenlunde efter Kunstens Regler; men de irriteredes af „Klægernes" uregelmæssige Kæppeslag, og et Øjeblik var Kampen vild. Nogle Bøsseløb blev huggede midt over; Kæppene susede og ramte nu og da; værst gik det ud over *Harald Bertram*, Politibetjentens Søn, han fik „Hovedet kløvet", som det med en drastisk Vending hed sig, medens han i Virkeligheden kun fik en lille Flænge. Men nu trængte „Bremserne" kraftigt frem, og „Klægerne" spredtes.

Særlig stolt over Kampens Udfald var den højstkommanderende ikke; nok havde han sejret, men det var en Pyrrhussejr: 3 knækkede Bøsseløb, 1 haardtsaaret og flere letsaarede; hvis han vandt saadan een Sejr til, vilde det være ude med ham.

Man holdt Rast, og de, der førte Madpose med, tog sig et Foder.

Saa: Træd an! March!

Men nu kom der et „Nachspiel".

Da Sejrherrerne marcherede ind i Byen, fik de en lang Hale efter sig, og det ikke alene af Gadens Ungdom, men ogsaa af hvad der var ledigt ved Havnen af Ballasthivere og Skinkeslæbere, ja, en kæmpemæssig, svensk Fisker i Tøfler, islandsk Trøje og Sydvest sluttede sig til Toget, og alle væltede de sig ind paa de marcherende med haanlige Tilraab og trakterede dem med Projektiler af forskellig Art. „Til Højen"! kommanderede Føreren, og derved udviste han strategisk Talent, for den store Jordhøj midt i Plantagen, flankeret af Hybenroser og Brombærranker, og med den snævre Sneglegang som eneste Adgang, kunde forsvares længe, ogsaa af en lille Styrke; men det havde været klogere, om han var bøjet ind i Skolegaarden.

Det kom nu til en formelig Belejring af Højen. Jordklumper, Smaasten og Grene slyngedes op mod de belejrede, der besva-

rede Bombardementet ufortrødent og spolerede Højens Facon ved at sparke Græstørv løse og slynge dem ned paa Angriberne; disse forsøgte saa at storme op ad Stien, men her gik det som i Passet ved Thermopylæ: Angriberne kunde ikke udfolde sig og trængtes tilbage; nye Angreb, og nu brugte de befejrede Kolberne, og der kunde være sket Ulykker, hvis ikke i det kritiske Øjeblik Fogh var kommet til Stede fulgt af Byens Politibetjent, (den havde kun een), og en af vore fire haandfaste Vægtere. Fogh havde faaet Bud om Drengenes Bedrifter, og nu lykkedes det ham selvtredie at sprede Mængden, især var Vægteren virksom, og Drengene kommanderedes til Skolegaarden. Der afleveredes Geværerne, baade de hele og Stumperne. Forklaring blev afgivet, og Tropperne gik i Kvarter.

Men næste Dag kom Regnskabstimen. En Tordentale holdtes om brudt Aftale og taabelig Optræden, men ingen enkelt straffedes; Straffen ramte alle: Geværerne maatte for Fremtiden aldrig bruges udenfor Skolegaarden. De beskadigede Eksemplarer skulde erstattes.

Denne lille Episode hører med til Byens Chronique og fik Betegnelsen „Slaget paa Højen"; den omtaltes meget og er ikke helt glemt endnu.

— — —

„De Danskes Vej til Ros og Magt, sortladne Hav!" var ogsaa en af Vejene til lokal Berømmelse for de frederikshavnske Drenge.

De laa og plaskede i og udenfor Havnen, var dygtige Roere, og nogle ogsaa drevne Sejlsportsmænd. „Deget" med de gamle Skanser var et almindeligt Maal, men stundom var Turen længere. Naar Skibstømrermester Hansens Sønner, *Vilhelm* og *Peter,* indbød Kammerater til Sammenkomst, laa Baadene parate til en Ro- eller Sejltur til *Sæby* tværs over Bugten ved Bangsbostrand. Det gik som et lille Vikingetog strygende henover Bugten, men Vinden er lunefuld, og Havet letpaavirkeligt, saa det kunde hænde, at Hjemturen ad Søvejen maatte opgives, og Vikingerne som almindelige Landkrabber maatte gaa de [illegible] Mil hjem ad Landevejen.

Omtrent ud for Frydenstrand laa der til Stadighed en gammel fladbundet Baad oppe paa Stranden. *„Prøven"* hed den, og den var, saa vidt jeg husker, herreløs og fristede de unge, letbevægelige Gemytter til Sømandsdaad. Ofte blev der gjort Smaature med den, men en Foraarsdag med Solskin over et roligt Hav var der fire raske Drenge: Rudolf, Harald, Hans og Johan, der spændte deres Armmuskler, skød „Prøven" i Vandet, stagede sig frem og roede ud, og tog den dristige Beslutning at gøre en Tur til Deget med den lille „Plimsoller". Det lykkedes dem virkeligt ved hyppig Brug af Øse og kraftige Aaretag at gøre Landgang paa den mindeværdige Ø. Faren var foreløbig overstaaet, men der var ikke Spor af Udsigt til at komme hjem igen. Det blæste livligt op hen ad Eftermiddagen, Søen rejste sig og „vendte Øjne", og det var klart for de unge Sømænd, at „Prøven" nu havde været ude paa sin sidste Langfart.

Dette var „Sømænds Forlis paa en øde Ø", og saa fulgte derefter den mærkelige Redning. Inde fra Kysten opdagede Fiskerne

et Nødsignal fra „Deget". En Aare var rejst med en flagrende Skjorte som Signalflag, og saa kiggede man derover og skaffede sig at vide, hvem de skibbrudne var. En af de store Fiskerbaade skød ud, taktfaste Aaretag frem og tilbage, Drengene i Baaden og „Prøven" paa Slæb, og den dramatiske Oplevelse var til Ende. Fiskerne gav knubbede Ord og bandede paa, at de havde andet at bestille end at bjerge Drenge, der legede Søfolk. Men de fire Gutter havde lagt Mod og Kraft for Dagen; Turen til „Deget" kunde ellers let være bleven en dyrekøbt Fornøjelse.

— — —

Og saa Badelivet!

I Forsommeren begyndte vi Drenge at gaa i Vandet og blev ved til langt ud paa Efteraaret. Ved Kragholmen lagde man Tøjet pænt paa Stenene og vadede saa ud og svømmede hen til den store Sten *„Dynen"* eller *„Kommandantens Hovedpude"* ud for den gamle Fæstning. Det gjaldt om at komme op paa den som en fin Numer 1, men det var en „Ærens Tornevej", for Stenen var besat med Skaldyr og tornede Straaledyr, der ved Berøring rev og flaaede Skindet af os, saa vi vendte ikke saa lidt hudløse tilbage, men kun gennem Genvordigheder naar man til Stjernerne!

Nu er der sandet til ud for den store Sten, saa man vader mageligt hen til den; det er ikke mere nogen Bedrift at bestige „Dynen", men den Gang. ! !

Der var raske og dygtige Drenge i Byen i den Periode, og der var ogsaa raske og dygtige Piger, og det følger vel for en stor Del af de mange gode Hjem med Husmødre, der med Økonomi — for det skulde der til i Aarene efter Krigen — forstod at styre Hjemmet og lede Børnenes Opdragelse baade i fysisk og moralsk Henseende. At Skoleundervisning i Madlavning og anden huslig Gerning engang skulde indføres som noget ganske nødvendigt, anede man ikke.

Det var en Selvfølge, at Pigebørn gik deres Mødre til Haande, saa snart de var store nok til det, og det var en Skam for en stor Skolepige ikke at være hjemmevant i Køkken og Fadebur og ikke at kunne skure et Gulv; malede og ferniserede Gulve var sjældne; Gulvene skulde være hvidskurede og vistes frem med Stolthed.

Saa snart den unge Pige var bleven konfirmeret, blev hun ufravigelig sat i Syskole for at lære Skræddersyning, hvad Skolen i Reglen ikke kunde overkomme, og saa tog de fleste fat paa huslig Gerning.

„Damernes Emancipation", som man dengang sagde, kunde man nok høre Tale om, og man læste med Fornøjelse Emilie Flygare — Carléns Bog „Emancipationsgriller", men saadanne Brud med det konventionelle betragtedes kun som Griller, og man saa ikke, at den nye Tid allerede stod paa Tærskelen. Der gik nemlig ikke mange Aar hen efter Tresernes Slutning, før 4 unge Piger fra Frederikshavn blev ansatte i Statstelegrafens Tjeneste: Frøknerne Ernestine Mellerup, Olea Thellefsen, Birgitte Møller og Elise Blom, og de hædredes senere som Banebrydere.

Hjælp til huslig Gerning var let nok at faa, og det hørte ikke til Sjældenhederne, at en Tjenestepige, som det dengang hed, kom til at høre med til Familien. Min Moder fik i sidste Halvdel af Treserne Lods Anton Madsens Datter, Marie, til Medhjælp. Hun var hos os i 17 Aar, og det var en Sorg for hele Familien, da et hæftigt Anfald af Gigtfeber rev hende bort. Hun ligesom voksede sig ind i Familien; Hammerichs Marie eller Marie Hammerich hed hun ude i Byen og var fortrolig med alle Familiens Forhold. Jeg vilde gerne rejse hende en Bautasten til Minde om, hvad hun var for vort Hjem, og hvorledes hun var: uselvisk, opofrende.

Realskolen.

Den Skoleordning, der var indført før Krigen med den noget indskrænkede Undervisning i Realklasserne, tilfredsstillede ikke. Nogle Forældre sendte deres Sønner til Aalborg for at gaa i Skole der; andre indmeldte dem i en af de Privatskoler, der fandtes, men man var ikke tilfreds. Saa løstes Problemet paa følgende Maade.

Nogle Familier havde sluttet sig sammen for at skaffe Sønnerne en tidssvarende Undervisning, og de havde det Held, at den Mand, der paatog sig Opgaven, var en Pædagog af første Rang, nemlig Magister *Anders Sørensen.*

Magister Sørensen var Historiker og Sprogmand, og foruden den store Kundskabsmængde, han raadede over, havde han usædvanlige Evner som Lærer og Opdrager, og da han fik sin Barndoms- og Ungdomsven, Kandidat Nicolai Baumann, til at overtage Matematikken og Fysikken, gik det snart op for Byens Borgere, at nu var der oprettet en lille Mønsterskole. Det varede derfor ikke længe, inden man fra Kommunens Side gjorde et vigtigt Skridt, idet man ophævede den sidste Rest af den kommunale Realskole og formaaede Magister Sørensen til at udvide sin lille Undervisningsanstalt til en almindelig Realskole med kommunalt Tilskud.

Magister Sørensen var en Personlighed, der uvilkaarligt indgød baade Forældre og Børn Respekt. Som den Pædagog han var, vidste han, at Skolen aldrig alene kan magte Opdragelsen, og han var derfor i stadig Forbindelse med Hjemmene, og hans Raad til unge Lærere, da Skolen udvidedes, var altid: „Tal med Forældrene", naar der var noget i Vejen. Han var streng i sine Fordringer og lagde særlig Vægt paa Undervisningen i Tysk og Engelsk, delte Eleverne i Partier og beskæftigede nogle med Ordbog og Grammatik, medens han overhørte andre, saa hele Klassen var i Virksomhed. De Lussinger, han uddelte, ramte godt og gjorde deres Virkning; det var Straf for Uartighed; Dovenskab straffedes paa anden Maade, og baade gode og daarlige Evner havde hans varmeste Interesse.

I en Aarrække ledede han Realskolen og overdrog den saa til en af sine dygtige Lærere, Skolebestyrer Jensen, der lod opføre en Skolebygning, og Arkitekten var en af Magisterens gamle Elever,

Frederik Hougaard Hansen. Bygningen er nu Hotel, og Arkitekten maa have skilt sig godt ved sin Opgave med Hensyn til Soliditet, for uden Betænkelighed har man sat en 3. Etage ovenpaa de 2 oprindelige.

Det var en stor Sorg for Byen, da Magister Sørensen trak sig tilbage. Han drog nærmere til sin Hjemstavn og overtog Ledelsen af Realskolen i Hobro, hvor han virkede, til Alderen tvang ham til at høre op. Længe forinden udnævntes han til Professor, en Paaskønnelse af hans Virksomhed, som vakte almindelig Glæde i hans Elevers Kreds.

Han var et sjældent Menneske, der forenede usædvanlige Evner og Kundskaber med stor Tilbageholdenhed.

En af Skolens gamle Elever fra Halvfjerdserne, Redaktør Johan Welsch, Helsingør, Sønnesøn af Fæstningens sidste Kommandant, skrev en hjertelig Hilsen til „Frederikshavns Avis", som den 1. September 1928 fejrede sit 75 Aars Jubilæum. Han drager Minderne frem fra sit Hjem hos Bedstefaderen og skriver om Skolen:

„Den elskeligste af Lærerne, selve Skolens Stifter, Magister A. Sørensen, som senere blev Professor, døde jo i Fjor, og med ham bevarede jeg Forbindelsen lige til det sidste. Hvor var det dog en ejendommelig Personlighed, denne „Magister", som Morgen efter Morgen kom farende gennem Byen oppe fra gamle Redaktør M. Vogelius' Hjem, hvor han spiste, med alle de Elever, der skulde samme Vej, efter sig, og et Par ved Hænderne eller i Frakkeskøderne. Kom han saaledes ned til Skolen, saa stormede Drengene fra Havnesiden imod ham, men kom Magisteren gaaende ene, styrtede hver Dreng paa Plads i sin Klasse, for det var et ubedrageligt Tegn paa, at Barometret stod paa Storm, og havde man ham selv i den første Time, da gjaldt det at salvere sig; for den, der kom først op i Tysk, kunde let faa sig et tg eller noget værre samt Eftersidden og et mindre behageligt Møde senere paa Dagen. Men man lærte godt hos ham, hvis man selv vilde, og mange er vi, der senere i Livet sendte en venlig Hilsen og Tak til Skolen i Frederikshavn for det Grundlag, der blev lagt for videre Sprogstudium. Men, som sagt, han var streng, han kunde slaa haardt, og han krævede ikke lidt af os Drenge. men han holdt af os gennem Livet. Det var et stort Tab for Skolen, da han drog bort til de hjemlige Egne. Med Glæde mindes jeg den gamle, yderst spartansk udstyrede Skole overfor „Sorgenfri" med Vægter Hoffmann som Pedel. Vi var Nabo til Frøknerne Nielsens Pigeskole, men skønt der holdtes Frikvarter samtidigt, var der dog ingen Fraternisering, thi man var sandelig ikke estimeret i Realskolen, hvis man herfra viste Følelser overfor det svage, men smukke Køn. Det var dengang betydeligt under en Drengs Værdighed."

Byens gamle Borgerskole og Magister Sørensens Realskole blev det Fundament, hvorpaa Frederikshavns nuværende Grundskole med Mellem- og Realklasser hviler.

Pusterøret.

Henimod Slutningen af Treserne kom *Daniel Friis* til Byen. Han kom fra Hjørring, hvor han sammen med min Morbroder, William Hou, havde haft Ansættelse som yngre Fuldmægtig paa Børglum Herredskontor, og blev nu By- og Herredsfoged-Fuldmægtig i Frederikshavn.

Min Morbroder sørgede for, at Friis kom til at bo hos mine Forældre i „Fars Værelse" ligesom de tyske Officerer, og der blev han boende omtrent et Par Aar, indtil han selv satte Bo.

Fuldmægtig Friis var først og fremmest dygtig Forretningsmand og en ypperlig Kontorchef; hans udprægede Ordenssans og praktiske Greb paa Ordningen af juridiske Sager gjorde ham til Byens og Herredets Tillidsmand. Dernæst var han Selskabsmand i stor Stil, munter og frisk og en fortrinlig Taler og Deklamator. Der kom Liv i Dillettantforestillingerne med Friis som Instruktør og Skuespiller; med flammende Interesse for Sagen tumlede han med de medspillende og forvandlede kejtede Dilettanter til sceniske Kunstnere, der med ham i Spidsen høstede Laurbær og Bifald fra et henrykt Publikum.

Min Broder og jeg fik i ham en uventet Legekammerat. Han kunde nemlig i ledige Øjeblikke være kaad som en Dreng og var i høj Grad opfindsom med Hensyn til at lave Legetøj og musikalske Instrumenter, helst stærkt lydende, som f. Eks. Ildklemmer og Grydelaag.

Engang var han lige ved at forskærtse sin høje Stilling hos min Moder. „Har I et Pusterør?" spurgte han en Dag. Det havde vi ikke, og saa lod han Drejermester Sørensen lave et dejligt langt et med godt Mundstykke, og Projektilerne var Smaasøm, omvundne med ulden Traad, og Lerkugler. Saa begyndte Skydeøvelserne, og selv udmærkede han sig ved stor Træfsikkerhed, men da han gentagne Gange valgte Hønsegaardens Beboere til Skive, især den store, smukke Hane, gik det til sidst galt. En Dag ramte han ganske fortræffeligt, og der opstod et skrækkeligt Spektakel iblandt Hønsene; de for frem og tilbage og hævede sig endelig i tung Flugt opover Stakittet ind i Haven, ja, ind i Naboens; alle Husets Beboere styrtede frem „i ilsom Hast", og Ophavsmanden stod sønderknust dér med *corpus delicti* i Haanden. Da hans Ruelse var stor og oprigtig, fik han Tilgivelse, og for Fremtiden drev vi almindelig Skiveskydning.

Det var et Tab for Byen, da Friis efter en Del Aars Forløb flyttede til Odense som Sagfører, men det viste sig at være det rette Skridt frem mod den Plads, hvor hans Evner bedre kunde udfolde sig. I Odense traf han Byfogden, Oldenburg, den senere Overpræsident, og da denne overtog Birkedommer-Embedet i Københavns Amts nordre Birk, fulgte Friis med ham som Kontorchef. Lidt efter lidt arbejdede han sig ind i københavnske Forretningsforhold, og som den betroede Mand, han var, udrettede han meget og skabte sig en betydelig Formue.

Og samtidig dermed skred han op ad Samfundets høje Stige, blev Skydebroder og Fuglekonge paa den kongelige Skydebane, fremragende Frimurer, Etatsraad m. m.

Bag alt det bevarede han det friske Sind fra Ungdomstiden. En Ejendommelighed hos ham var den Aabenhjertethed, hvormed han i Modsætning til andre omtalte sine Indtægter. En Dag mødte jeg ham paa hans Vej hjemad, og vi fik en Passiar om gamle Dage, Pusterør o. s. v., og saa siger han: „Hvor mange „Syle" tror De nu, jeg tjener?" Jeg vilde ikke tage Munden for fuld og sagde: „Aa, en halv Snes Tusend om Aaret!"

„Højere op!" sagde han,

„Femten Tusend!"

„Højere op!"

„Tyve Tusend!"

„Højere op!"

„Fem og tyve Tusend!" sagde jeg, og saa lo han og var glad som i de frederikshavnske Dage.

Besøg i Omegnen.

Et Par Gange i min Barndomstid, husker jeg, blev hele Familien indbudt til at gæste „Smørkonen", det vil sige den Gaard i Øster-Flade, hvorfra Smørret leveredes. Indbydelsen kom, naar Høhøsten var endt, og Kornhøsten endnu ikke begyndt; der var saa et lille Slip i Arbejdet, hvor Gaardens Folk og Hestene hvilede ud, inden der toges rigtig fat igen.

En Sommersøndag vandrede vi saa af Sted ud ad Hjørringvejen, og det var ingen kort Tur, men Glæden var stor, Iagttagelserne mange af Dyre- og Planteliv, og Modtagelsen var hjertelig.

Gaarden var trelænget og opført af Bindingsværk og med klinede Vægge. Stuehuset — Rollingen — laa i Øst og Vest med Stuerne mod Syd, og fra de smaa, gardinløse Vinduer kunde man se Gaardspladsen. Fra Forstuen kom man ind i Dagligstuen — Lillestuen — med det lange Bord og den faste Bænk langs Vinduerne og en løs Bænk paa den anden Side; et Par Armstole med Halmsæder, et Skab eller to og et Par Senge fuldendte Møblementet. Men Senge fandtes ogsaa i Storstuen, og de var saa fyldte med Sengeklæder, at der trods Skammel skulde Øvelse til for at komme op i dem.

Og saa faldt Øjet paa de store, jernbeslagne Kister med Navnetræk og Aarstal, der gemte Stadstøjet — Kisteklæderne — og Døtrenes Medgift i Dækketøj og Lagner og alt andet af den Slags Udstyr, og der blev lukket op for Skabet med Kopper og Krus, Tallerkener og Lysestager, og det blev altsammen vist frem for Gæsterne; Væv og Spinderok fandtes ogsaa, og Kvindernes Hjemmeflid var stor. Man klædte sig varmt paa; det fremtvang Blæsten og Taagen og den ofte strenge Vinter.

Naar man saa var bleven trakteret med Kaffe og det hjemmebagte Brød, skulde man se Køkken og Fadebur — Frammerset — og

saa ud i Stalden. Der stod Hestene; de blev plejede godt og aldrig overanstrengte, og Stadsvognen med de to Agestole og det lille Ekstrasæde bagi, var som nymalet, for det gav Anseelse at være godt kørende, og her i Flade kørte man ikke med Stude (Bøle) som i Egnen ad Skagen til.

Foruden Køer holdtes der et forholdsvis stort Antal Faar, og Ulden behandledes af den flittige Husmoder og Døtrene; Spinderok og Strikketøj var stadig i Gang.

Manden og Sønnen og en „Bels", en ung Knøs, sørgede for Markarbejdet, men der var Tider, hvor Kvinderne var i fuldt Arbejde paa Marken, og de havde stærke Arme og stærk Ryg til det, og saa malkede de og kernede Smør, for det var Tiden før Andelsmejerierne.

Bønderne i Flade rostes tidligt for deres Kartoffelavl; en Gaardejer kunde lægge fra 3 til 8 Tdr. Kartofler, ellers usædvanligt for den Tid, og man kendte Misvækstaar, hvor Rugen kun har givet et Par Fold, og Byg og Havre knap Udsæden, men Kartoffelavlen 10 a 12 Fold.

Saa kom Aftensmaaltidet. Et Par Høns havde maattet lade deres Liv, og der var Æg og Saltmad paa Bordet, hjemmebrygget Øl og Brændevin, og Feststemningen naaede sit højeste, da Manden spændte for Stadsvognen og kørte Gæsterne hjem til Byen.

Naar Magister Sørensens Skole sluttede det ugentlige Arbejde om Lørdagen Kl. 2, og vi Drenge kunde stikke af med en god Samvittighed, hændte det ikke saa sjældent, at jeg af min Skolekammerat, *Wilhelm Ruge,* var indbudt til at holde „Week end" hos hans Besteforældre paa Gaarden Bannerslund, en halv Mils Vej ad Skagen til.

Wilhelm Ruges Fader var Mejeriforpagter paa Voergaard, men *Wilhelm* og hans yngre Broder, *Emil,* var sat i Kost og Pleje hos Bedsteforældrene, de gamle Førsters.

Om Morgenen kom de to Drenge kørende til Skole i den lille lette Vogn med Norbaggen for, „den bette Hvi", der var kendt af alle Byens Drenge, og efter endt Skoletid gik det hjemad, hvad man godt kunde mærke paa den lille Hvides Humør.

Om Lørdagen var jeg undertiden med, og det gik fornøjeligt ud ad Skagensvejen, der var god forbi Hovedgaarden *Leerbæk* og videre til Bannerslund, men blev saa ringere, eftersom man kom Nord paa.

Det var Hr. *Ejler Banner* til *Ellinggaard,* der i sidste Halvdel af 17. Aarhundrede af Bondegaarden Ellinglund havde oprettet en Hovedgaard, som han efter sig kaldte Bannerslund. Den gik saa over i andre Slægters Hænder, og nu sad den gamle Førster med sin brave Hustru som Forpagter paa Gaarden.

Der var ikke noget stateligt ved Gaarden, men en hyggelig Bolig, stor Plads og en dejlig Lund med høje Træer, hvor Fuglelivet trivedes godt, og hvor Wilhelm med sin gode Bøsse en Gang imellem nedlagde en dristig Fuglerøver, en Høg, der saa med udspilede Vinger spigredes fast til Portfløjen, til Skræk og Advarsel for andre

Røvere af samme Slags. En god Spadseretur med Fiskestagen paa Ryggen bragte os til Elling Aa. Der traf vi Sognepræstens Søn, Carl Bøggild, senere Købmand i Thisted, og saa vandrede vi langs den slangebugtende Aa, der langsomt flyder ud mod Havet og hist og her markeres af en enkelt Poppel, altid med Toppen bøjet mod Øst. Vi fandt saa et godt Sted, hvor vi kunde kaste Snørene ud; dyb Stilhed herskede, medens Floddet paa Fiskesnøren gyngede op og ned i det mørke Vand, og Stilheden brødes kun af dæmpede Spørgsmaal, naar vi trak en Aborre eller en Skalle op; men fik vi en Gedde, saa kom der lidt triumferende Larm til.

Elling Kirke var den Gang den anseligste i denne Del af Vendsyssel; bygget af Mursten med Taarn og Hvælvinger laa den der i det flade Landskab som et smukt og tydeligt Sømærke, da Afstanden til Havet ikke er ret stor.

Den gamle Førster var en stout Mand at se paa. Han var ligesom min Morfader Veteran fra Napoleons Krigene, og baade i Gang og Holdning mindede hans brede Skikkelse med de noget bydende Bevægelser om en kommanderende Rytterbefalingsmand, og han havde bevaret et livligt Blink i de brune Øjne. Fra Barndommen og Ungdommen talte han Plattysk, saadan som det tales i Holsten, og jeg kan endnu høre hans venlige Stemme, naar jeg havde sagt Farvel og Tak: „Ade, Ade, komm mal bald wedder, min Jung."

Hans Hustru var den kæreste Bedstemoder, man kunde tænke sig, med den buttede Skikkelse og det venlige Ansigt, og vi Drenge blev i høj Grad forkælede af hende og glædede os over en Masse Maaltider. Mandag Morgen, før Turen ind til Skolen, satte vi et mægtigt Foder til Livs af ganske tyndtskaaret, hjemmebagt Sigtebrød med et godt Lag friskkærnet Smør paa, og saa tog vi Afsked med den kære, gamle Dame.

Undertiden var jeg ogsaa Gæst paa Herregaarden *Knivholt*. Det er en gammel Gaard, som allerede nævnes 1419, og den har været i forskellige adelige Slægters Eje som Familierne Juel, Galskjøt, Dyre, og Arenfeld; som allerede fortalt, hørte Fladstrand i sin Tid med til Gaardens Tilliggende.

Navnet skal ikke have noget med en Kniv at gøre, men forklares at komme af det jydske „knev" eller „knøv" = smuk, og Holt = Skov, saa Knivholt betyder Gaarden med den smukke Skov, og den Dag i Dag hører der en smuk Skovstrækning til Gaarden. Knivholt hjemsøgtes af en Ildebrand i Aaret 1828; en Del af Borggaarden og Ladegaardens Bygninger nedbrændte, men opførtes paany. I Treserne og Halvfjerdserne ejedes Gaarden af Overauditør *Uldall*, Admiralens Fader, medens Løjtnant *Westengaard* havde overtaget Forpagtningen.

Westengaard var anset for en af Egnens dygtigste Landmænd; under Krigen nævnes han med Tak for den Maade, han tog sig af de mange Dragoner, der havde faaet Kvarter paa Gaarden, og sørgede for baade Ryttere og Heste, indtil de endelig udskibedes over Frederikshavn.

Sønnen, *Jens Westengaard,* var min Skolekammerat, og et Besøg paa Knivholt var morsomt, for der var meget at se efter, og saa havde Jens to Søstre, *Gertrud* og *Dagmar,* og en yngre Broder, og vi udgjorde et muntert lille Selskab og kendte godt hinanden, for de to Pigebørn var Baldamer fra Klubbens berømte Julebal og andre Børneballer. Jens Westengaard blev Landmand og ejede en Tid lang Skaarupgaard, hvor han plantede flinkt og sloges med den genstridige Jord. Hans ældste Søster, Gertrud, blev gift med Skolebestyrer Jensen, Magister Sørensens Efterfølger; han er død, men Fru Gertrud lever, og at hilse paa hende, naar jeg gæster min Fødeby, er mig altid kært, og der staar et Mindernes Brus om et saadant Møde.

Stod en længere Ferie for Døren, skulde Wilhelm og Emil Ruge tilbringe den hos Forældrene paa Voergaard, og nogle Gange fulgte jeg med paa kortere Besøg. Saa rullede vi ud ad Sæbyvejen og kiggede snart til venstre ud over Havet og snart til højre hen over Bangsbo Bakker, og holdt saa vort Indtog i den gamle, ærværdige By, Sæby, hen over den brede Aabro; og der skulde man passe paa Hestene, for Vandmøllen med det vældige, brusende Hjul gjorde dem forskrækkede; saa kom vi forbi den store, smukke St Mariekirke, der taarnprydet ligger tæt ved Havet som et godt Sømærke, og endelig trillede vi ind i Gæstgivergaarden og lod Hestene hvile ud. Rejsen gik saa videre gennem Dronninglund Herred til Voergaard, og med bankende Hjerte og store Forventninger nærmede jeg mig den berømte Gaard.

Voergaard er Vendsyssels stateligste Herresæde, og en af Landets rigest udstyrede Renæssancegaarde. Den bestaar af 3 grundmurede Længer, byggede til forskellige Tider. Saaledes er det største Parti af Nordfløjen rimeligvis bygget af den børglumske Bisp *Niels Stygge,* der i 1510 ved Køb lagde Gaarden ind under Børglum Bispestol og forsynede den med Bøndergods og anselige Bygninger. Den gamle Nordfløj er en mægtig, rød Munkestensbygning, i hvis Kælder der senere indrettedes et Fangehul, *Rosodonten,* der er uden Vindue og ikke har andet Lufthul end den lange Gang, hvorigennem man kryber ind, og som kan lukkes med en Luge.

Efter Reformationen tilfaldt Godset Kongen, men i 1578 blev det af Kong Fredrik d. 2. mageskiftet til Hr. Otto Banner af Asdal og Fru *Ingeborg Skeel* for deres Gods, Nygaard, ved Kolding, og hermed begynder det interessanteste Afsnit af Voergaards Historie.

Da Otto Banner døde 1585, blev Fru Ingeborg Skeel Eneejer af Godset og opførte Hovedbygningen, Østfløjen, med de to sekskantede Taarne og den beundrede Sandstensportal.

Da jeg i 1871 første Gang kom til Voergaard, boede Ejeren ikke paa Godset, og Hovedbygningen stod ubenyttet hen; men fra Gaardsiden kom man til højre til Mejeriforpagter Ruges Bolig, og til venstre boede Avlsforpagteren, Hr. Lorentzen.

Her i disse Omgivelser skulde jeg nu tilbringe nogle Sommerdage; Wilhelm og Emil havde deres Hjem her: venlige Forældre og mange Søskende. Stuerne var store og med en vældig Højde til

Loftet, og vi havde fri Adgang til Hovedfløjens Sale og Rum; for mig var det nyt altsammen; alt skulde beses, og Tiden blev benyttet godt.

Det store Mejeri med de utallige Mælkefade og det færdige Smør til Forsendelse var en Seværdighed, og saa var der Mark og Eng og Voldgrave med Fisk, som det ikke var saa vanskeligt at fange; der blev gjort Rideture, men jeg bekender, at for mit Vedkommende var Rideture en meget smerteblandet Fornøjelse, medens Wilhelm sad strunk til Hest. Mest optoges Sindet af den pragtfulde Hovedbygning med de to Taarne.

Det var Kong Frederik d. 2., der i sin Tid ved sin Byggelyst og sine Bygningsværker, særlig det stolte Kronborg, viste Adelsmændene Vej til Renæssancen i den nederlandske Form, og han indkaldte nederlandske Kunstnere, Arkitekter og Stenhuggere, der prægede hans Bygninger; og Adelen fulgte i Kongens Spor. Begge Langsiderne af Voergaards Hovedbygning og Taarnene er fagdelte med Pilastre; alle Vinduesposterne og Rammerne rigt smykkede med Forsiringer af gullandsk Sandsten, der forestiller menneskelige Ansigter og Figurer, Blade og Frugter; men skønnest virker Hovedindgangen: Sandstensportalen i den firesøjlede Form, der nedstammer fra den romerske Triumfbue, og er udstyret med en vrimlende Mængde af Englehoveder, Menneskeansigter, Djævlefigurer og Havfruer.

Vi Børn gik frit omkring i det ubeboede Slot, der ikke indvendigt var vedligeholdt. I den store Riddersal hang det svære Tapet af guldindvirket Svinelæder i Laser, der sattes i Bevægelse af mindste Vindpust og frembragte en uhyggelig, slæbende Lyd. Vi gæstede Taarnkamrene; i det ene saas paa Gulvet en stor, mørkebrun Plet; her havde to Junkere draget deres Vaaben, og den ene stødt den anden ned, og to Aarhundreder havde ikke kunnet fjerne Brødens Tegn. Et andet Sted vistes i en Krog en Sten, altid rød og fugtig som af rindende Blod; man gøs ved dette tilsyneladende uforklarlige Faktum. Men hele Østfløjen fra Kælder til Loft var ligesom omspundet af et fantastisk Væv af Beretninger og Mystik med Fru Ingeborg Skeel som Midtpunkt.

Om denne mærkelige Adelsdame fik vi meget at høre, naar vi om Aftenen samledes hos Avlsforpagter Lorentzen, og hans gode Fe og Husets Styrer, Tante *Gusta,* fortalte, og hun kunde blive ved at fortælle Aften efter Aften.

„Fru Ingeborg Skeel", sagde Tante Gusta, „har været en Dame af fremragende Dygtighed, streng og myndig. Hun har stor Ære af sit Bygningsværk; omtrent 4 Aar byggedes der paa Hovedbygningen, og ingen begriber, hvorledes hun har faaet Raad til at udstyre den saa kostbart. Men Sagnet fortæller derom, og Sagnet er rigtig slem ved hende og vil hende ikke vel, og et frygteligt Eftermæle har Fru Ingeborg faaet.

Da hun havde forbrugt en Skibsladning gullandske Sandsten til de mange Forsiringer, og den næste ankom, kunde hun ikke betale, men hun forstod at hjælpe sig. En Nat, da der blæste en stærk Paa-

landsvind, lod hun Skibets Ankertove skære over; Skibet drev paa Land, og hun bemægtigede sig Ladningen i Følge sin Forstrandsret.

Da Bygningen var færdig, skulde Bygmesteren betales, men Pengene var slupne op. Fru Ingeborg fandt atter paa Raad. Hun gik med Bygmesteren ud paa Broen over Graven for rigtig at tage Værket i Øjesyn, men da Bygmesteren i sin Iver for at vise sit saa heldigt udførte Arbejde, gik for nær til Kanten, gav hun ham et saa voldsomt Stød, at han styrtede i Vandet og druknede, og paa den Maade afgjorde hun den Regning.

Ond og gerrig og knap paa Tiden var hun og plagede uafladelig sine Folk med Arbejde; selv havde hun endogsaa sin Rok i Vognen hos sig, naar hun om Søndagen kørte til Kirke.

En Søndag kørte hun forbi et Barn, der gik paa en af Gaardens Marker og plukkede Aks af Kornet. Hun standsede og lod Barnet gribe og føre hen til Vognen. Her klippede hun med sin store Saks Fingrene af Barnet; saa kunde det ikke plukke Aks mere.

Otto Banner havde gjort megen Fortræd i levende Live og forurettet Bønderne med deres Jorder og Agre, og han fandt ikke Ro i sin Grav; og det gjorde Fru Ingeborg heller ikke, men spøgede i Kirken, hvor hun var begravet, indtil Præsten manede hende ned i en Sump.

Og dog spøger hun dygtigt og kommer kørende med seks Heste for Vognen ind i Gaarden, saa Ilden gnistrer; om Natten ligger hun i Rosodonten, og der maa være Halm til hende, da ellers ingen kan nære sig for Spøgeri."

Tante Gusta fortalte meget mere, og en følgende Aften sagde hun: „Nu skal jeg fortælle jer, hvordan Fru Ingeborg engang har gjort Gavn ved sit Spøgeri, og det var nede i Rosodonten, det slemme Fangehul.

Her op til Voer Sogn, hvor vi boer, grænser Skæve Sogn, og for 30 Aar siden i 1841 skete der en forfærdelig Begivenhed, som blev bekendt over hele Landet og kaldtes „Myrderiet i Skæve".

En hel Forbryderbande havde i flere Aar gjort Egnen heromkring usikker og baade stjaalet og røvet og gjort Folk Fortræd paa anden Maade. Øvrigheden gjorde ikke noget for at stoppe op for dette Uvæsen, og saa besluttede nogle af Bønderne her i Dronninglund Herred at tage sig selv til Rette. Det er det, man i Amerika kalder Lynchjustits, og det er altid en betænkelig Sag, naar Folk egenmægtigt giver sig til at straffe Forbrydere.

Her i Dronninglund kendte man ret godt dem, der hørte til Tyvebanden; det var især to Familier, der boede i hver sin Ende af en gammel, faldefærdig Rønne i Skæve Sogn.

En mørk Nat omringede en halv Snes Mænd det berygtede Hus i Skæve, og selve Sognefogden fra *Hellum,* Nabosognet, var med; de stormede ind i Huset, trak Beboerne ud af deres Senge og slog tre Mænd og en Kvinde ihjel med Knipler.

Nu tog Øvrigheden fat, og den „dronninglundske Undersøgelse" begyndte.

Ved Efterretningen om det gruelige Mord var Kongen, Christian d. 8., blevet baade forfærdet og bedrøvet, og det var den Gang, han sagde, at Vendsyssel laa Norden for Lov og Ret, og han krævede Sagen undersøgt til Bunds.

Mange mistænktes; baade Godtfolk og Kæltringer blev arresterede og fyldte Kælderne her paa Voergaard, og de mest haardnakkede, der ikke vilde bekende, blev spærrede inde i Rosodonten. Hvad de hørte derinde, og om de troede at se Fru Ingeborg, har jeg aldrig faaet at vide, men naar de havde siddet der een Nat, bekendte og forklarede de straks fuldt ud og vilde ikke for alt i Verden der ind igen. Jeg tænker," sagde Tante Gusta med et lille underfundigt Smil, „at der maaske nok hist og her sidder en Politimester, der kunde ønske at have en saadan Rosodont, naar en forhærdet Forbryder ikke vil bekende."

„Da saa hele Mordsagen var udredet, faldt Dommen, og adskillige blev straffede. De fire Hovedmænd for Gerningen blev dømte fra Livet, men Straffen formildet til livsvarigt Fængsel. I det bevægede Aar 1848 blev de benaadede og vendte tilbage til deres Hjemegn, hvor de modtoges med aabne Arme af Befolkningen, der huskede, at det var deres Optræden i den rædselsfulde Nat, der havde skaffet Ro og Sikkerhed paa Egnen."

Saadan kunde Tante Gusta fortælle, og det blev uforglemmelige Dage, jeg tilbragte paa Voergaard. Vi Børn kunde dengang som sagt strejfe frit om alle Vegne, men i 1872 købte cand. jur. *Per Brønnum Scavenius* Godset og tog Bolig i Hovedbygningen efter en grundig og meget kostbar Istandsættelse, og saa var der ikke den fri Adgang som før.

Wilhelm Ruge traf jeg mange Gange senere hen i Livet. Han blev den kendte Livsforsikrings Inspektør i Jylland med Bolig i Aarhus. Saa flyttede han til vor kære Barndomsby i en Villa, bygget paa Grunden omkring det gamle Fæstningsværk „Søndre Skanse", og i hans Have findes en velbevaret Rest af den vældige Kampestensmur, der gjorde Skansen til et sikkert Opholdssted i gamle Dage. Nu er ogsaa han død.

Dette Fæstningsværk laa i vor Barndom et godt Stykke Sønden for Frederikshavn, men er nu et fuldt bebygget Parti af Byen, der endogsaa strækker sig et godt Stykke videre Syd paa.

Skønt Landmandssøn og opdraget paa Landet valgte Emil Ruge dog Søen til fremtidig Tumleplads. Da Tiden kom, tog han en usædvanlig fin Eksamen paa Navigationsskolen i Aalborg og blev senere Skibsfører i „Det forenede Dampskibsselskab".

Min Morfader døer.

Nu var min Morfader bleven en gammel Mand. Da Sønnen Nicolai rejste til Sydamerika, blev hele Købmandsgaarden forpagtet bort til Købmand A. P. Rod, der senere købte den, og mine Bedsteforældre boede i Lejligheden ovenover Butikken paa 1. Sal. Hver

Dag gik Morfader sin Spadseretur, saalænge han kunde, og da han ikke mere magtede det, sad han i sin gammeldags Lænestol, og Salmebogen var hans Læsning, men han sang ogsaa mange af Salmerne og kunde adskillige udenad. To af hans Yndlingssalmer ved Kirkeaarets Begyndelse findes ikke i vor nuværende Salmebog, den ene begynder saaledes:

„Aabnet er vort Kirkeaar,
Aabnede staar Templets Døre,
Og med Glæde Folket gaar
Atter hen Guds Ord at høre,"

jævne Ord, og han syntes, de indbød *ham* til at gaa hen og høre Salmesang og Ordets Forkyndelse, medens den anden lød med en manende Røst:

„Et Aar er rundet
I Fortids Afgrund ned,
Hvad har vi vundet,
For Sjælens Salighed?"

og naar det i sidste Vers hedder:

„Farvel du kære,
Du gamle Kirkeaar!
Til Herrens Ære
Syng højt, mens du forgaar!"

saa var det ham selv, der nu skulde tage Afsked og gerne vilde synge en sidste Sang til Guds Ære og takke for de mange Aar, han havde faaet Lov til at leve, fri for Sygdom og Trang.

Præsten saa op til ham nu og da og blev til sidst klar over, at den gamle ikke havde mange Dage tilbage. Smerter havde han ikke, langsomt ebbede Livet ud; han var træt, og nu forberedte Præsten ham til den sidste Altergang, og det gjorde han paa frimodig og anskuelig Maade, saadan som Mormoder senere fortalte det:

„Du er som en rejsende, der er paa Vej til sit rigtige Hjem; men først er du her indbudt til et Fællesmaaltid med din Herre, Jesus, der sidder ved den øverste Ende af det lange Bord, der gennem Tiderne strækker sig helt ned til os. Der er mange andre Gæster; øverst oppe paa hver Side af Herren sidder Johannes og Peter, og derefter de andre Apostle; saa kommer der nogle, du ikke kender, stærke og fromme Mænd, der var med til at fortsætte Apostlenes Gerning som Herrens Sendebud til Folkene, men saa sidder der en, du kender godt, og det er Morten Luther, den djærve Mand, der skrev Katekismen og stadig manede os til at gaa til Herrens Bord, og ved Siden af ham er der atter en, du ved Besked om, det er ham fra Birkende By, Tave Bondes Søn, Hans Tavsen, der blev saa god en Luthers Lærling, at vi kalder ham Danmarks Morten Luther; og der er andre, og ogsaa du er Gæst og skal modtage Herrens Gaver."

Saa forløb der nogen Tid, Foraaret var ved at bryde frem, og en Eftermiddag henimod Aften var Familien samlet om den gamle, der havde ligget stille hen, men nu begyndte at blive urolig og bevægede Hænderne famlende henover Lagenet.

Saa gik min Fader hen til Sengen, knælede ned og begyndte højt og tydeligt et „Fadervor"; den gamle var ved Bevidsthed, de famlende Hænder søgte hinanden, foldede sig sammen og faldt til Ro.

Samme Aften døde han; ved Baaren i Kirken gik Præsten i sin Tale ud fra Salomo' Ordsprog, 22. Kapitel: „Et godt Navn er at foretrække for stor Rigdom".

Min Mormoder levede endnu nogle Aar derefter og boede i det lille Enkesæde, der saa omsorgsfuldt var bestemt til hende.

Frederikshavn faar Jernbane.

Frederikshavn gik en rig Udvikling i Møde.

Aarene efter 1864 blev for vort Land en Opgangstid. Da var det, at *Tietgens* store Evner fik Lejlighed til at udvikle sig, og hans Livsgerning blev ingen ringere end at omskabe og modernisere dansk Handel og Samfærdsel. Vort Landbrugs og Mejerivæsens høje Udvikling skyldes Docent *Fjords* utrættelige Arbejde, og Hededyrkningens Gennemførelse skyldes *Dalgas*.

I Rigsdagssamlingen 1867—68 behandledes Lovudkastet om Jernbaneanlæg i Jylland, og Forhandlingerne drejede sig særligt om Anlægget af en Jernbane fra Nørre-Sundby til Frederikshavn.

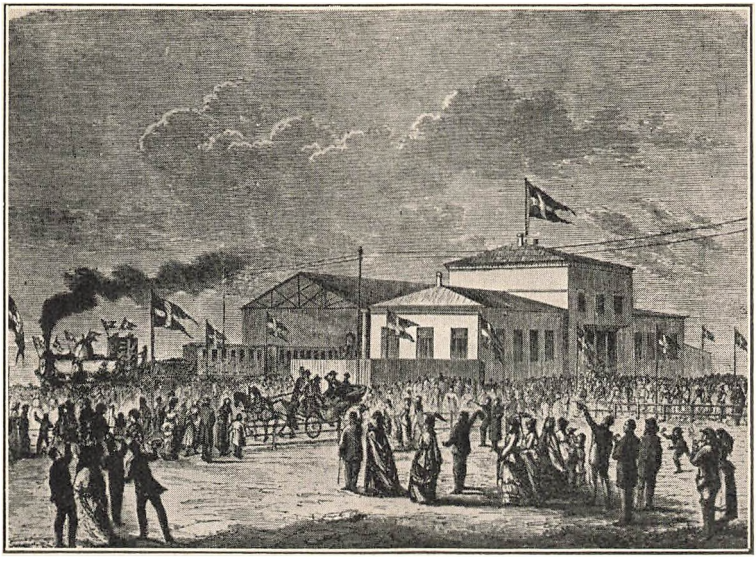
Under Forhandlingerne bemærkede Indenrigsministeren, Estrup, bl. a.: „Krigen, og hvad den medførte, foranledigede kun en øjeblikkelig Standsning i Arbejdet, men lammede ingenlunde vor Kraft til at fortsætte saa at sige øjeblikkelig, da Fjenden havde rømmet Landet," og Folketingsmanden fra Randers Amt, J. Ree, føjede til: „Jo større de Ulykker er, der er overgaaet vort Fædreland, og jo mindre Landet er blevet, desto ivrigere maa man virke for indre Udviklings Fremme."

Det er frejdige Ord.

Med Hensyn til Jernbanen fra N. Sundby til Frederikshavn havde der tidligere været udarbejdet Forslag til en direkte Linie over Sæby, men det vilde gøre en Sidebane til Hjørring nødvendig, uden at dog det hele frugtbare og veldyrkede Land i Hjørrings Nærhed vilde blive berørt af Banen, men efter det nu fremlagte Udkast foresloges en Linie over Hjørring.

Under 1. Behandling i Januar 1868 tog Folketingsmanden for Frederikshavnskredsen, Redaktør *Michael Vogelius*, Ordet:

„Spørgsmaalet om Jernbaneanlæg i Jylland har, som bekendt, længe været paa Dagsordenen, og man har ment, at en jydsk Længdebane ikke kunde siges at være fuldstændig, naar den ikke udmundede i Frederikshavn. Allerede i Aarene 1852—53 forelaa der Tilbud fra engelsk Side om Anlæggelse af en Bane, men Tilbudet blev ikke

Det første Jernbanetogs Ankomst til Frederikshavn.

modtaget, og senere har man undersøgt Anlægget af en Linie fra N. Sundby over Sæby til Frederikshavn. Med Hensyn til den Retningslinie, der efter det foreliggende Forslag er valgt, maa det anses for heldigt, at man har forladt Tanken om en direkte Bane fra Nørre-Sundby til Frederikshavn og har valgt en Linie, der gaar om ad Hjørring og vil komme til at gaa igennem den frugtbareste Del af Vendsyssel. Jeg har den Tro, at den jydske Længdebane, der, naar den skulde ende ved Aalborg, kun vil have Betydning som en større, vigtig Lokalbane, vil, naar den kommer til at ende ved Frederikshavn, faa en mere, om jeg saa maa sige, kontinental Betydning, idet den over Frederikshavn vil bringe Broderrigerne i nærmere Forbindelse med Fastlandet. Jeg tvivler ikke om, at der fra det vestlige Sverrig over Frederikshavn vil tilføres Jylland ikke ubetydelig Persontrafik, og den norske Trafik turde blive endnu betydeligere. At ogsaa et saadant Baneanlæg vil kunne virke meget betydeligt til vor Landsdels raskere Udvikling, til Gavn for Skibsfarten, til Udvidelse af Fiskeriet, nærer jeg ingen Tvivl om."

Folketingsudvalget angaaende Jernbanesagen konstituerede sig med Vogelius som Sekretær og afgav den 17. Februar sin Betænkning: Flertallet anser Jernbaneanlæggene i Jylland for saa vigtige for Statens materielle Fremskridt, at der uafbrudt maa arbejdes paa deres Fuldførelse.

I Landstinget anbefaledes Forslaget varmt. Under 3. Behandling i Marts tog M. Vogelius atter Ordet og viste, efter det statistiske Tabelværk, hvor stor og betydelig Udførselen fra Vendsyssel er.

I April 1868 vedtoges Loven, og ikke længe efter paabegyndtes Arbejdet i Vendsyssel.

I Frederikshavn fulgte man Jernbaneanlægget med levende Interesse, og det var i Somren 1870 en Fryd for Frederikshavnerne at gøre Udflugt til Tolne og se paa den store Styrke af Arbejdere, der lidt efter lidt gravede sig igennem Tolne Bakker, et besværligt Gennemskæringsarbejde.

I Løbet af Somren 1871 kunde Banelinien Nørre-Sundby—Frederikshavn aabnes for Trafik, og den 15. August foregik den højtidelige Indvielse i Nærværelse af Kongen.

Kong Christian den 9., ledsaget af sin Broder, Prins Hans, og Følge tog med det smykkede Jernbanetog fra Nørre-Sundby til Frederikshavn. Ved alle Stationer blev Kongen hilst velkommen af de forsamlede Menneskemængder, og ved Tolne gjordes der Holdt saa længe, at Kongen og Festdeltagerne kunde forlade Toget og bestige en af Bakkerne for derfra at tage et Udsyn over det ejendommelige Landskab.

I Frederikshavn bød Byfoged, Borgmester *Erichsen* velkommen, og i Ventesalen hilste Kongen paa Byens og Egnens Repræsentationer. En stor Masse Mennesker hyldede Kongen med begejstrede Leveraab, da han efter Velkomsten kørte hen til den nye Banes store Maskinhal, der var forvandlet til Festsal, hvor Festmaaltidet indtoges.

Byen var smykket, som vist ingen Sinde før; hvert Hus var behængt med Guirlander af Gran og Løv, Flagstænger var opstillede i lange Rækker, og Flagene blafrede lystigt, da en frisk Vind som sædvanligt for hen over Byen. I alle Vinduer saa man granprydede Træpyramider med Lys; thi om Aftenen, da Kongen efter Festmaaltidet langsomt kørte gennem Byen, var Illuminationen almindelig, og et feagtigt Skær bredte sig over alt og alle.

Min Fader, Blomstervennen, havde — foruden de almindelige Dekorationer — paa hver Side af Gadedøren anbragt Blomsterborde med en Fylde af Blomster og Lys, og aldrig før havde vort lille Hjem været iført en saadan Festdragt.

En Korrespondent til „Dagstelegrafen" i København skrev om Festlighederne:

„Omtrent Kl. 5,30 naaedes Frederikshavns Station. Atter her en uoverskuelig Menneskemængde, atter rungede Hurraraab, atter Blomster og Guirlander i stort Antal, atter Velkomsthilsen, men hvad der særlig udmærkede Frederikshavn var, at den næsten var forvandlet til en eneste stor Æresport, idet der fra Banegaarden til Havnen var — ja, jeg ved ikke, hvormange Æresporte, thi ved Flagstænger, forbundne med Guirlander, flød den ene fuldstændig over i den anden. Og saa den Mængde Flag! Et saadant Antal har næppe nogensinde her i Landet tidligere været samlet paa en i Størrelse lignende Plads. Omtrent Kl. 10 var Dineren hævet. Da man traadte ud i det fri, overraskedes man ved det pragtfulde Skue: „Hele Frederikshavn — hvert eneste Hus — laa for Øjet paa det mest glimrende illumineret, og Begfakler brændte langs ad Gaderne i faa Skridts Afstand fra hinanden. Kørende i Skridt under Befolkningens Hurraraab tog Kongen Illuminationen i Øjesyn og begav sig derefter om Bord i „Slesvig", der laa ved Havnebolværket."

Her bragte Vaabenbrødrene Kongen et Fakkeltog, ledsaget af Sangforeningen, der afsang en Kantate.

Kongen takkede og udtalte, at han følte sig overbevist om, at den Hyldest, der her var vist ham, kom fra Hjertet, og at det var ham bekendt, at Vendelboerne altid i Gerning havde vist deres Kærlighed til Konge og Fædreland, hvilket navnlig det 11. Regiment havde lagt for Dagen i sidste Krig.

Kongens Ord hilsedes med gentagne jublende Hurraraab, hvorefter Hs. Majestæt trak sig tilbage om Bord i Dampskibet.

Et stort Fyrværkeri sluttede den minderige Dags Festligheder.

Frederikshavn havde faaet den med Længsel ventede Jernbane; Havnen udvidedes i Aarene fra 1882 til 94 og er den bedste paa Jyllands Østkyst næst Aarhus's; Fiskerbaadene afløstes af den stolte, store Kutterflaade, der gør Fangsten større og Faren mindre, og Indbyggerantallet er vokset op til henimod 10,000.

* * *

Slutning.

Engang kom jeg som ungt Menneske til Frederikshavn for at holde Sommerferie, og det netop, da Klubben „Foreningen" indbød Ungdommen den følgende Søndag til Skovtur og Skovbal i Sæbygaardsskov. Et langt Vogntog bevægede sig i smukt Sommervejr henad Sæbyvejen, og efter Ankomsten fordelte de mange Gæster sig i Skoven, frydede sig over Aaen, der bugter sig frem under Bøgene, og besteg de forskellige mere eller mindre fantastiske Broanlæg, der forbinder Bredderne.

Saa kaldtes man sammen til Fællesspisning ved de lange Borde, hvor det gik livligt til. Der deklameredes Drachmannske Vers, der holdtes Taler, og der blev sunget. Stumper af en morsom Vise kan jeg huske; først en Hilsen til Sæby:

„Her i den lille By,
Gaar man saa kønt i Ly,
Ind under Bøgenes Krone.
Tænk blot engang, hvor lit
Her hver en Sæbynit,
Kan gaa omkring med sin Kone.

og saa et Suk:

„Ak, men i Frederikshavn,
Døjer vi mange Savn,
Og har en anden Menage.
Vil vi lidt ud at gaa,
Altid vi traske maa
Op i den samme Plantage".

Og Aftenen sænkte sig over de festlige Borde og den glade Ungdom. Nu sang man Hostrups:

„Mulmet sank, det svale,
Over Dagens Lyst;
Milde Længsler tale
Til det unge Bryst",

og saa kom Strofen:

„Tre er Nordens Lande,
Nordens Mø kun een:
Ren som Kildens Vande,
Tro som Klippens Sten,
Øm som Fuglens Trille
I det dunkle Krat,
Yndig som vor milde,
Lyse Sommernat!"

Da kendte Begejstringen ingen Grænser; vi unge Mænd sprang op paa Bænkene, nogle paa Bordene: Vore Damer leve! jubledes der, og snart gik Dansen, dels paa Skovbunden, dels paa den aabne

Estrade, og først henimod Daggry vendte Vogntoget tilbage til Frederikshavn, hvor Hverdagens Virksomhed snart skulde begynde.

* * *

Stærke Kræfter har virket heroppe og givet Byen den Betydning, man allerede i Aaret 1860 turde haabe paa, da der blev skrevet: „Ligesom Frederikshavn allerede nu har stor Betydning for hele Vendsyssel, saaledes vil denne Købstad engang i Tiden, naar en Jernbane maatte komme til at udmunde her, vinde overordentlig som Tilknytningspunkt for Naborigerne til det europæiske Fastland; men det vil da blive nødvendigt baade at udvide og uddybe Havnen."

Og det skete.

Ved Udarbejdelsen er — foruden Familiens efterladte Papirer — benyttet følgende Hjælpemidler:

E. Pontoppidan: „Dansk Atlas".
Samlinger til jydsk Historie og Topografi. 4.R.
Trap: Danmark.
O. Vaupell: Den danske Hærs Historie.
E. Leschly: Historisk Beretning om 5. Dragonregiment.
D. Bruun: Danmark, Land og Folk. I. II.
Ax. Jessen: Vendsyssels Geologi.
Brinck-Seidelin: Hjørring Amts Beskrivelse.
Carbel: Argentina.
En Række Aargange af „Frederikshavns Avis".
Th. Larsen: En Gennembrudstid. II.
Nic. Bøgh: Signe Læssøe.
N. Neergaard: Under Junigrundloven.
Liljefalk og Lütken: Vor sidste Kamp for Sønderjylland.
N. P. Jensen: Den anden slesvigske Krig.

FREDERIKSHAVNS AVIS
Grundlagt 1853